

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI VE MUKAYESELİ HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TAHKİM HUKUKUNDA VE UYGULAMADA
TANIKLARIN ÇAPRAZ SORGUSU

MERVE ACAR

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ YEŞİLİRMAK

İSTANBUL, 2023

İBN HALDUN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI VE MUKAYESELİ HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TAHKİM HUKUKUNDA VE UYGULAMADA
TANIKLARIN ÇAPRAZ SORGU

MERVE ACAR

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ YEŞİLİRMAK

İSTANBUL, 2023

TEZ ONAY SAYFASI

Bu tez tarafımızca okunmuş olup kapsam ve nitelik açısından, Uluslararası ve Mukayeseli Hukuk alanında yüksek lisans derecesini alabilmek için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri

Unvan – Ad Soyad

Kanaati

İmza

_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

Bu tezin İbn Haldun Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Teslim Tarihi

Mühür/İmza

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada özgün olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Merve ACAR

İmza:

ÖZ

TAHKİM HUKUKU VE UYGULAMASINDA ÇAPRAZ SORGU

Acar, Merve

Uluslararası ve Mukayeseli Hukuk Yüksek Lisans Programı

Öğrenci Numarası: 204027003

Open Researcher and Contributor ID (ORC-ID): 0000-0001-6104-1023

Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası: 10545725

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali YEŞİLİRMAK

Ekim 2023, 121 Sayfa

Dünyanın hızlı küreselleşmesiyle artan milletlerarası uyuşmazlıkların çözümlenmesi için çeşitli hukuki yollar uygulanmaktadır. Bunların arasında en eski ve öncelikli olanı devlet yargılamasının yapıldığı mahkemelerdir. Fakat tarihi süreç içerisinde mahkemelerde yapılan yargılamalarda birtakım sorunlar oluşmaya başlamıştır. Bunların en başında hakimin ilgili devletin usul kurallarına bağlı olması, tarafların farklı uluslardan olması, hakimin her seçilen esasa ilişkin hukukun diline hakim olmaması, yargılanmanın yavaş olması gibi sorunlar tarafların alternatif yargı yolları aramasına gelmektedir. Alternatif olarak uyuşmazlık çözüm yöntemlerin başında tahkim gelmektedir. Tahkim yargılamasının temelinde irade özerkliği prensibi olduğu için kendisine özgü yapısı ve işleyiş şekliyle devlet yargılamasından daha avantajlıdır. Tahkim, tarafların irade özerkliği ilkesinin izin verdiği ölçüde yargılamanın tüm aşamalarındaki usul ve esasa ilişkin hukuku serbestçe seçebilecekleri bir uyuşmazlık yöntemidir. Yargılamaya konu edilen uyuşmazlığın çözümünde tarafların üzerinden serbestçe tasarruf edebilecek konulardan biride delillerdir. Deliller, tahkim yargılamasında uyuşmazlığa konu edilen somut olayın ispatına ilişkin hususlardır. Bu hususlar delillerin toplanması, sunulması ve delil türleridir. Tarafların tahkim yargılamasında uygulanmak üzere atıf yapacağı hukuka göre bu hususlar farklılık göstermektedir. Her ne kadar ulusal ve uluslararası mevzuata tahkim yargılamasına ilişkin çok fazla yasal düzenleme olsa bile kuralların çoğunda delillere ilişkin detaylı bir düzenleme yapılmadığı görülecektir. Yargılamadaki usulü boşlukları doldurmak için irade özerkliği prensibi kısıtlamayacak şekilde tahkim yeri

ve kurumsal tahkim kurallarında bir takım düzenlemeler yapılmış fakat detaylı düzenlenmeye yer verilmemiştir. Bu sorunu çözmek ve farklı hukuk sistemlerindeki taraflara adil ve etkin bir yargılama sağlamak amacıyla Milletlerarası Barolar Birliği tarafından Milletlerarası Tahkimde Delil İkamesi Hakkında IBA Kuralları ve Kıta Avrupası hukuk sisteminde ise Prag Kurallarıyla yeknesak kurallar oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda, tahkim yargılamasında tanık deliline ilişkin düzenlemelerin incelenerek, tahkim yargılamasında duruşmadan önce tanık beyanlarının hazırlanması, duruşmada tanıkların sorgulanmasındaki temel ilkeleri, tanık deliline başvurmanın avantajları ve dezavantajları ilişkin hususlar açıklanmaya çalışılacaktır. Son olarak uygulamadaki ve mevzuattaki boşluklara ilişkin çözüm önerileriyle çalışma sonlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çapraz Sorgu, Çapraz Sorgu Temelleri, Tahkim Hukuku, Tahkim Yargılamasında Deliller, Ulusal ve Uluslararası Mevzuat.

ABSTRACT

CROSS-EXAMINATION IN ARBITRATION LAW AND PRACTICE

Acar, Merve

MA in International and Comparative Law (in Turkish)

Student ID: 204027003

Open Researcher and Contributor ID (ORCID): 0000-0001-6104-1023

National Thesis Center Reference Number: 10545725

Thesis Supervisor: Prof. Ali YEŞİLIRMAK

October 2023, 121 Pages

With the rapid globalisation of the world, various legal instruments are used to resolve international disputes. The oldest and most prioritised of these are the courts where state proceedings are held. Since there are some problems in court proceedings, the parties have sought alternative judicial remedies. Arbitration is one of the most preferred alternative dispute resolution methods. Since arbitration is based on the principle of autonomy of will, it is more advantageous than the state judiciary with its unique structure. Arbitration is a dispute resolution method in which the parties can freely choose the applicable procedural and substantive law. Evidence is one of the matters that the parties may freely dispose of. Evidence is all the matters related to the proof of the concrete event. These issues include the collection, presentation and types of evidence. Although there are regulations in national and international legislation, most of them do not regulate the evidence in detail. In order to fill the procedural gaps in the proceedings, some regulations have been made so as not to restrict the principle of autonomy of will, but no detailed regulation has been included. In order to solve this problem and to provide convenience for parties in different legal systems, the International Bar Association has tried to establish uniform rules with the IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration and the Prague Rules in the Continental European Legal System.

In this study, the regulations on witness evidence in arbitration proceedings will be analysed and the basic principles regarding the preparation of witness statements before the hearing, the questioning of witnesses at the hearing, and the advantages and disadvantages of using witness evidence will be explained. Finally, the study will be concluded with suggestions for solutions to the gaps in practice and legislation.

Keywords: Arbitration Law, Cross-Examination Evidence in Arbitration Proceedings, Fundamentals of Cross-Examination, National and International Legislation,

ÖNSÖZ

Çalışmamızın amacı tahkim hukukunda ve uygulamada tanıkların çapraz sorgulamasına ilişkin düzenlemelerin incelenerek bu hususta farklı hukuk sistemlerinden kaynaklanan değişiklikler ile düzenleme dışı kalmış konuların uygulamada hangi kurallar aracılığıyla doldurulduğunun tespitidir.

Gerek tezimin yazım aşamasında, yüksek lisans ders döneminde tahkim yargılamasıyla tanışma vesile olan ve tezimin yazım sürecinde bana yol göstererek tez konumun belirlenmesi, araştırma ve kaynak tespitine ilişkin çalışmalarım sırasında benden desteği ve ilgilini esirgemeyen tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Ali YEŞİLIRMAK en içten teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans tez jürimde bulunan hocalarım Sayın Prof. Dr. Ali YEŞİLIRMAK, Sayın Prof. Dr. Ömer ÇINAR ve Sayın Dr. Dursun SAAT değerli eleştiri ve katkıları için içtenlikle teşekkür ederim

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xv
BÖLÜM I GİRİŞ DELİLLERE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR	1
1.1. Tahkim Hukukunda Delil Kavramı	5
1.1.1. Delil Tanımı.....	5
1.1.2. Delil Sistemleri	6
1.1.3. Delil Türleri	7
1.1.3.1. Kesin Deliller.....	7
1.1.3.2. Takdiri Deliller	8
1.1.4. Delil Sözleşmesi	8
1.1.4.1. Genel Olarak.....	8
1.1.4.2. Delil Sözleşmesinin Şekli (Yapılışı).....	9
1.1.4.3. Delil Sözleşmesi Türleri	10
1.1.4.3.1. Münhasır Delil Sözleşmesi.....	10
1.1.4.3.2. Münhasır Olmayan Delil Sözleşmesi	10
1.2. Tahkim Hukukunda Deliller Bakımından İrade Özerkliği Prensibi ve Sınırları	11
1.2.1. Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibi	11
1.2.1.1. Genel Olarak.....	11
1.2.1.2. Milli Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibi	12
1.2.1.3. Milletlerarası Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibi.....	13
1.2.2. Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibinin Yargılama İlkeleri Yönünden Sınırları.....	16

1.2.2.1. Genel Olarak.....	16
1.2.2.2. Adil Yargılama Hakkı.....	17
1.2.2.3. Hukuki Dinlenme Hakkı	18
1.2.2.4. Taraflara Eşit Davranma İlkesi	19
1.2.2.5. Tarafsız ve Bağımsız Hakemler Önünde Yargılama Hakkı	20
1.2.2.6. Dürüst Davranma ve Doğruyu Söyleme İlkesi	21
1.2.2.7. Tahkim Yargılamasına Hakim Olan İlkelere Aykırılığın Sonuçları....	22

BÖLÜM II ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRK HUKUKUNDA TAHKİM HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL DÜZENLEMELERDE TANIK DELİLİ 23

2.1. Tahkim Hukukunda Kanuni Düzenlemeler Çerçevesinde Tanık Delili	23
2.1.1. Uluslararası Düzenlemeler.....	23
2.1.1.1. 1923 Tarihli Cenevre Protokolünde Tanık Deliline İlişkin Düzenlemeleri.....	23
2.1.1.2. 1927 Tarihli Cenevre Sözleşmesinde Tanık Deliline İlişkin Düzenlemeler.....	24
2.1.1.3. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (New York Sözleşmesi).....	24
2.1.1.4. Milletlerarası Ticari Tahkime Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (1961 Cenevre Sözleşmesi).....	25
2.1.1.5. Devletler ve Diğer Devlet Vatandaşları Arasında Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşme (ICSID Sözleşmesi veya Washington Sözleşmesi)	26
2.1.1.6. UNCITRAL Model Kanunu	27
2.1.1.7. Avrupa Birliği Hukuku Düzenlemeleri	28
2.1.2. Ulusal Kanuni Düzenlemeler.....	29
2.1.2.1. Genel Olarak.....	29
2.1.2.2. Milletlerarası Tahkim Kanunu.....	29
2.1.2.3. Hukuk Muhakemeleri Kanunu	30
2.2. Tahkim Merkezlerine İlişkin Düzenlemelere Tanık Delili.....	31

2.2.1. Türk Tahkim Merkezleri.....	31
2.2.2. Milletlerarası Tahkim Merkezleri.....	32
2.2.2.1. Milletlerarası Ticaret Odası Milletlerarası Tahkim Mahkemesi Kuralları (ICC Tahkim Mahkemesi)	32
2.2.2.2. Milletlerarası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi Kuralları (ICSID)	32
2.2.2.3. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü Tahkim Mahkemesi Kuralları (WIPO).....	33
2.2.2.4. Milletlerarası Spor Tahkim Mahkemesi Kuralları (CAS)	34
2.2.2.5. İslam İşbirliği Teşkilatı Tahkim Merkezi Kuralları (İİT Tahkim Merkezi).....	34
2.2.3. Yabancı Tahkim Merkezleri	35
2.2.3.1. Londra Milletlerarası Tahkim Merkezi Kuralları (LCIA).....	35
2.2.3.2. Alman Tahkim Yargısı Kurumu Kuralları (DIS)	36
2.2.3.3. İsviçre Tahkim Merkezleri Kuralları (SCAI)	36
2.2.3.4. Viyana Milletlerarası Tahkim Merkezi Kuralları (VIAC).....	37
2.2.3.5. Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü Kuralları (SCC)	37
2.2.3.6. Rusya Federasyonu Ticaret ve Sanayi Odası Milletlerarası Tahkim Mahkemesi Kuralları (ICAC).....	38
2.3. Milletlerarası Barolar Birliğinin (IBA) Delillerin Toplanmasına İlişkin Kuralları Çerçevesinde Tanık Deliline İlişkin Düzenleme.....	38
2.3.1. Tahkim Hukukunda Delillerin Toplanmasına İlişkin IBA Kurallarına Genel Bakış.....	38
2.3.1.1. IBA Delil Kurallarının Hukuki Niteliği.....	40
2.3.1.2. IBA Delil Kurallarının Uygulama Alanı	40
2.3.1.3. Delillere İlişkin Hususların IBA Delil Kurallarına Göre Müzakeresi .	41
2.3.2. IBA Delil Kurallarına Göre Tanık Delili.....	42
2.3.2.1. Tanık Dinlenmesi	42
2.3.2.2. Yazılı Tanık Beyanları.....	43

2.3.2.3. Tanıkların İspat Duruşmasına Katılımı	44
2.4. Karşılaştırmalı Hukukta Tahkim Yargılamasındaki Tanık Deliline İlişkin Düzenlemeler.....	45
2.4.1. İngiliz Tahkim Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili	45
2.4.2. Alman Medeni Usul Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili	47
2.4.3. İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Hakkında Federal Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili	47
2.4.4. Amerika Federal Tahkim ve Yeknesak Tahkim Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili	48
2.4.5. Fransa Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili.....	49
BÖLÜM III TAHKİM YARGILAMASINDA TANIKLARIN ÇAPRAZ SORGULANMASINA İLİŞKİN HUSUSLAR	50
3.1. Tahkim Yargılamasında Delil Kavramı.....	50
3.2. Tahkim Yargılamasında Tanık Delili	51
3.2.1. Tahkim Yargılamasında Tanık Gösterilecek Kişiler	53
3.2.2. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Gösterilmesi	54
3.2.3. Tahkim Yargılamasında Tanık Beyanlarının İçeriğinin Hazırlanması..	56
3.2.3.1. Tanık Beyanlarının İçeriği Hazırlanırken Tanık ve Avukat Görüşmesi...	58
3.2.3.2. Tanık Beyanlarının İçeriğinin Yazılı Olarak Sunulması	60
3.2.4. Tanık Beyanlarının Zamanlaması ve İlave Tanık Beyanları	63
3.2.5. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Dinlenmesi	64
3.2.5.1. Duruşma Öncesinde Tanıkların Hazır Edilmesi	64
3.2.5.2. Tarafların Talebiyle Dinlenmesi İstenen Tanığın Dinlenmesini Sağlamak (Gönülsüz Tanığın Dinlenmesi).....	65
3.2.5.3. Tarafların Bildirdiği Tanıkların Sorgulanması	66
3.2.5.3.1. Kıta Avrupası ve Common Law Hukuk Sistemlerinde Tanık Sorgulama	66

3.2.5.3.2. Tanığın Duruşmada Sorgulanmasının Olumlu ve Olumsuz Yanları	67
3.2.5.3.3. Tanığın Taraflarca Çapraz Sorgulanmasının Olumlu ve Olumsuz Yanları	68
3.2.5.3.4. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Uygulamada Sorgulanması	69
3.2.5.3.4.1. Tanıkların Doğrudan Sorgulanması.....	70
3.2.5.3.4.2. Tanıkların Taraflarca Çapraz Sorgulanması.....	72
3.2.5.3.5. Tanıkların Hakemlerce Sorgulanması	74
3.2.5.3.6. Tanıkların Belgeler Vasıtasıyla Sorgulanması	75
3.2.6. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Dinlenmemesi.....	75
3.2.6.1. Tanığın Tanıklıktan Feragat Etmesi	75
3.2.6.2. Hakemlerin Tanık Dinlenmesini Reddetmesi.....	76
3.2.6.3. Tanıkların Duruşmada Dinlenmemesinin Sonuçları	77
3.3. Uygulamadaki ve Ulusal Mevzuattaki Çapraz Sorguya İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri	78
3.3.1. Ulusal Mevzuattaki Sorunlar	78
3.3.1.1. Milletlerarası Tahkim Kanunu Düzenlemesi.....	78
3.3.1.2. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Düzenlemesi.....	80
3.3.2. Usulü Görev Belgesinde Delil Usulüne İlişkin Hususlar	82
3.3.3. Tahkim Yargılamasındaki Çapraz Sorgu Usulüne İlişkin Öneriler.....	83
3.3.3.1. Çapraz Sorununun Temelleri.....	83
3.3.3.1.1. Yargılamaya Dair Tüm Hususlara Hakim ve Hazırlıklı Olunması ..	84
3.3.3.1.2. Sorgulama Kısa Olmalı.....	85
3.3.3.1.3. Sadece Yönlendirici Sorular Sorarak Devam Edin	86
3.3.3.1.4. Kısa, Öz, Açık Sorular Sorun	86
3.3.3.1.5. Tanığın Cevabının Dinlenmesi ve Not Alınması.....	86
3.3.3.1.6. Sonuç İstenmemeli	87
3.3.3.1.7. Tanığın Doğrudan Sorgulamadaki İfadelerini Tekrar Etmesine İzin Verilmemeli	87

3.3.3.1.8. Tanığa Sorgulamadaki Sorular Hakkında Açıklama Yapmasına İzin Verilmemeli	88
3.3.3.1.9. Sorgulamada Avukat Özdenetime Özen Göstermeli-Tanıklarla Tartışmamalı ve Tanığa Bağırmamalı	89
3.3.3.2. Çapraz Sorgu Hazırlık Rehberi.....	89
3.3.3.3. Örnek Çapraz Sorgu Hazırlanması	91
3.3.3.4. Avukatlara Öneriler	95
3.3.3.4.1. Duruşma Öncesi Yapılması Gerekenler	95
3.3.3.4.2. Duruşmada Doğrudan ve Çapraz Sorgu Esnasında Yapılması Gerekenler.....	98
3.3.3.5. Hakemlere Öneriler	100
BÖLÜM IV SONUÇ	103
REFERANSLAR.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	121

SEMBOLLER VE KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	Aynı Eser
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.m.	Aynı Makale
AAA	American Arbitration Association
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AY.	Anayasa
bkz.	Bakınız
bs.	Basım
C.	Cilt
CAS	Court of Arbitration of Sport
CPC	The Civi Procedure Code
DIS	Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit
E.	Esas
FAA	Federal Arbitration Act
HD.	Hukuk Dairesi
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
I	Issue
IBA	International Bar Association
ICAC	İnternational Commercial Arbitration Court
ICC	International Chamber of Commerce
ICCA	International Council for Commercial Arbitration
ICSID	International Centre for Settlement of Investment Disputes
ISTAC	İstanbul Arbitration Centre
İsv. MÖHUK	İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Hakkında Federal Kanun
İTO	İstanbul Ticaret Odası
İTOTAM	İstanbul Ticaret Odası Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi
İZTO	İzmir Ticaret Odası
K.	Karar
LCIA	London Court of International Arbitration

md.	Madde
MHB	Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni
MÖHUK	Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MTK	Milletlerarası Tahkim Kanunu
par.	Paragraf
PILA	Swiss Private International Law Act
RG.	Resmi Gazete
s.	Sayfa
S.	Sayılı
SCAI	Swiss Chambers' Arbitration Institution
SCC	Stockholm Chamber of Commerce
T.	Tarihli
TK	Tahkim Kuralları
TMK	Türk Medeni Kanunu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
UNCITRAL	United Nations Commission on International Trade Law
v.d.	Ve Diğerleri
vd.	Ve Devamı
VIAC	Vienna International Arbitral Centre
Vol.	Volume
WIPO	World Trade Organization
WTO	World Trade Organization
yay. haz.	Yayına Hazırlayan
ZPO	Zivilprozessordnung

BÖLÜM I

GİRİŞ

DELİLLERE İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

Hukuki uyuşmazlıkların çözümlenmesinde mahkemelerin yanında kullanılan bir başka yargılama türü de tahkim yargılamasıdır. Tahkim yargılaması, kanunda belirlenmiş konularda, tarafların aralarında doğmuş ve ya doğabilecek özel hukuk uyuşmazlıklarının hakem adı verilen kişiler aracıyla kesin ve bağlayıcı olarak çözüme kavuşturulması için tarafların anlaşmasıyla yapılan yargılamadır. Tahkim yargılamalarının başlangıcı itibariyle uluslararası ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıkların uzman hakemler yardımıyla çözüme kavuşturularak, kısa sürede karara bağlanması amaçlanmıştır.¹ Tahkim yargılaması sayesinde farklı ülkedeki mahkeme kararlarının tanınması ve icrası yerine, hızlı ve kesin kararlar elde edilerek, her iki tarafında sürece aynı etkinlikte dahil olması amaçlanmıştır.

Tahkim yargılamasının taraflarca tercih edilmesinde ve yaygınlaşmasındaki en temel unsur yargılamanın irade özerkliği prensibi üzerine kurulu olmasıdır. İrade özerkliği prensibi uyarınca tahkimde emredici hükümler dışında yargılamaya ilişkin tüm hususlara taraflar serbestçe karar verebilmektedir.² Taraflar, yargılamanın usulüne ve esasına uygulanacak hukuku tahkim yargılamasına temel teşkil edecek olan tahkim sözleşmesiyle serbestçe belirleyebilecektir. Taraflar, tahkim yargılamasında ad hoc tahkim kurallarını ya da taraflarca seçilecek bir tahkim kurumunun veya milli hukuk sisteminin tahkim kurallarına atf yaparak yargılamanın usulünü belirleyebilir. Eğer taraflar, sözleşme ile bu hususu karar bağlamamışlarsa, tahkim yargılamasının yapıldığı ülkenin usul hukuku uygulanacaktır.³

¹ Ziya Akıncı , Milletlerarası Tahkim, 6 Bası, Vedat Yayıncılık, İstanbul,2021, s.5-6

² Mustafa Serdar ÖZBEK, “Tahkim Hukuku 2. Cilt” Yetkin Yayınları, Ankara,2022, s.1367

³Ekin Hacibekiroğlu, “Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller”, On İki Levha Yayınları, İstanbul , 2012, s.2

Taraflar, yargılamaya uygulanacak usul hukuku kapsamında uyuşmazlığa ilişkin iddialarını ispat etmek için deliller aracıyla vakıalarının doğruluğunu ispata çalışacaktır.(HMK m.187/1) İspat aracı olarak seçilecek hususların ne olduğu ve hangi usulle uygulanacağı önem arz etmektedir. Bu sebeple tahkim yargılamasında tüm hususlarda olduğu gibi delillerin toplanması, sunulması ve delil türlerine ilişkin hususlar da tarafların seçtikleri hukuk ve tahkim kurallarına göre yargılamanın nasıl yapılacağı belirlenecektir. Mili ve milletlerarası tahkim kurallarında delillere ilişkin düzenlemeler farklılık arz etse bile detaylı bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir.⁴ Bunun yerine taraflarca seçilecek hukuk sisteminin uygulanacağı esnek düzenlemelere yer verilmiştir. Tahkim yargılamasında tarafların iradesi esas alındığı için hakemler tahkim yargılaması sırasında öncelikle taraflarca seçilen tahkim kurallarını uygulayacaklardır. Taraflarca seçilen hukukta hüküm bulunmadığı hallerde, emredici olmayan milli ve milletlerarası hukuk kurallarına göre karar verilecektir. Delillerin toplanmasında uygulanacak usul taraflarca seçilen hukuk kurallarına göre belirlenecektir. Delillerin toplanması hususunda en önemli konular, delillerin neler olduğu, ne zaman ileri sürülebileceği, kimlerin sunulabileceği, nasıl sunulacağı ve hangi hususların ispat aracı olduğudur.⁵ Bu temel konular genellikle milli ve milletlerarası mevzuatlarda yer bulamamıştır.

Tahkim Yargılamasında delillerin toplanması, sunulması ve delil türlerine ilişkin hususlarda Ulusal ve Uluslararası düzenlemeler incelendiğinde, tanık deliline ilişkin detaylı bir düzenleme yapılmadığı görülecektir. Milli tahkim yargılamalarına ilişkin HMK 'da yapılan düzenlemede hakem ve hakem kurulunca bilirkişi seçimi başlığı ile bilirkişinin seçilmesi ve dinlemesine ilişkin hükümlerle düzenleme yapılmıştır.⁶ Delillerde ise sadece mahkemelerden delil toplanmasına ilişkin yardım talebine dair bir düzenlemeye yer verilmiştir. Milletlerarası tahkim yargılamalarında uygulanan MTK' da ise HMK' ya paralel olarak bilirkişinin atanması ve dinlenmesine ilişkin düzenlemeler yer alsa da tarafların iddialarını ispat amacıyla dayanabileceği diğer delillerin neler olduğu, nasıl toplanacağı, sunulacağı ve değerlendireceğine dair detaylı bir düzenleme yapılmamıştır.

⁴ Musa Aygül, Milletlerarası Ticarî Tahkimde Tahkim Usûlüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller,On İki Levha Yayınları, İstanbul,2014

⁵ Ziya Akıncı , Milletlerarası Tahkim, 6 Bası, Vedat Yayıncılık, İstanbul,2021, s.342

⁶Ali Cem Budak: “Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Tahkim Hükümleri (UTTDER 2012/1, s. 31-60) (Budak-Tahkim Hükümleri)”

Bu hususta tahkim yargılamasındaki temel mevzuatlar olan Ulusal Tahkim Kanunları, Tahkim Merkezlerinin Usul Kuralları ve ülkelerin kendi iç usul kurallarındaki boşluğu doldurmak için Milletlerarası Barolar Birliği tarafından hazırlanan Milletlerarası Tahkimde Delil İkamesi Hakkında IBA Kuralları ve Prag Kurallarıyla ortak bir düzenleme oluşturulmak istenmiştir.⁷ Uluslararası Barolar Birliği Tarafından hazırlanan Milletlerarası Tahkimde Delil İkamesi Hakkında IBA Kurallarıyla delillere ilişkin belge ibrazı, çapraz sorgu, uzman görüşü ve benzer konularda detay bir düzenleme oluşturmaya çalışmıştır.⁸ IBA Kurallarının delil ikamesi düzenlemesine paralel olarak Kıta Avrupası hukuk sisteminde ise “Prag Kuralları” olarak anılan Uluslararası Tahkimde Yargılamanın Etkin Şekilde Yürütülmesine İlişkin Kurallara yer verilmiştir.⁹ Bu kurallar yasal hükümler değildir. Bu nedenle taraflarca seçilen ulusal yasaları veya tahkim kurallarını geçersiz kılmaz. Tarafların seçimiyle bağlayıcı hale gelir. Bu düzenlemelerle taraflarca seçilen tahkim kurallarındaki eksiklerin giderilmesi amaçlanır. Her ne kadar bağlayıcı olmasa da milletlerarası tahkimde geniş kabul görmektedir. Uygulamada ise genellikle hakemlerin seçimiyle uygulanmaktadır.¹⁰

Milletlerarası tahkim yargılamalarında milli tahkimin aksine hakemlerin delilleri serbest değerlendirebildiği, kabul edildiği için tanık delilleri en az yazılı deliller kadar büyük öneme sahiptir. Hakemler, uyuşmazlığa ilişkin kararı belgeler üzerinden verebileceği gibi, duruşmalarda tanıkları dinleyerek de uyuşmazlığa çözüm üretebilir. Bu sebeple uygulamada hem yazılı delillerin hem de sözlü savunmanın bir arada olduğu karma tahkim yöntemi daha çok kullanılmaktadır.

Tahkim yargılamasında uyuşmazlığa konu edilen vakıaların ispatına ilişkin sunulan delillerden biride tanıktır. Tahkim yargılamasında tanık delili dendiğinde vakıa tanığı ve uzman tanık olmak üzere iki çeşit tanıklık karşımıza çıkmaktadır. Çalışmamızda sadece vakıa tanıklarına ilişkin hususlar ele alınacaktır. Tahkim yargılamasında maddi gerçeği ulaşmak amaçlandığı için vakıa tanıklarının dinlenmesi ve dinlenen tanığın çapraz sorguya tabi tutulması hakemlerce verilecek kararı önemi derece

⁷ÖZBEK, s.1355

⁸ International Bar Association: IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration,

⁹ Ziya Akıncı, “Prag Kuralları ve Milletlerarası Tahkim (MHB, Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan”, 2020/1, s. 481-495

¹⁰Aygül, s.86

etkilediği için tahkimde tanık delillinin ne olduğu, kimlerin tanık olabileceği, tanıklığa ilişkin önemli hususlar ve duruşmada tanık beyanlarının en etkin şekilde nasıl kullanılacağına ilişkin hususların değerlendirilmesi gerekir.

Taraflar, maddi gerçeği ispat etmek için tanık beyanlarına dayandığında, tanık beyanlarının hakem önünde çapraz sorguyla teyit edilmesi gerekir. Çapraz sorgu, uyuşmazlığa ilişkin önemli olayların aydınlatılmasında kullanılan bir tanık sorgulama işlemidir. Bu sebeple yargılamada yazılı delillerin yanında, duruşmalarda uyuşmazlığa ilişkin sunulan tanıklar dinlenerek doğrudan sorgu yapılması ve akabinde tanık beyanların doğruluğunun teyidi edilmesi amacıyla çapraz sorgulaması yapılmaktadır.

Çalışmamızın amacı, tahkim yargılamasındaki vakıa tanıklarının çapraz sorgulanmasının içeriği, tanık beyanlarının hazırlanması, duruşma öncesinde ve sorgulama sırasında yapılması gereken hususların neler olduğunun tespit edilerek, uyuşmazlığa ilişkin vakıanın ispatında tanık delillinin en etkin şekilde nasıl kullanılacağıdır. Bu nedenle öncelikle ispat ve delil kavramına ilişkin hususlara değinilerek, ulusal ve uluslararası mevzuatlar incelendikten sonra son kısımda yargılama sırasında duruşmalarda uzun zaman alan ama vakıanın ispatı için büyük öneme sahip olan tanıklığa ilişkin öneri ve sorunlara dair tüm hususlara değinilecektir.

Çalışmamızın birinci bölümde, tahkim yargılamasında delillere ilişkin temel kavramlar olan delilin tanımı, türleri ve delil anlaşması; devamında tahkim yargılamasının temel prensibi olan irade özerkliğinin ne olduğu, sınırları ve irade özerkliğini sınırlandıran yargılama ilkeleri incelenecektir.

İkinci bölümde ise tahkim yargılamasında vakıa tanıklığı özelinde ulusal ve uluslararası Düzenlemeler, tahkim merkezlerinin kuralları ve ülkelerin kendi iç tahkim mevzuatlarındaki tanık deliline ilişkin yapılan yasal düzenlemelerin neler olduğuna değinilecektir. Mevzuatlar incelendikten sonra ulusal ve uluslararası düzenlemelerdeki boşlukları doldurmak ve yeknesaklık sağlamak adına düzenlenen ve uygulamada hakemlerce tercih edilen IBA Delil Kurallarındaki tanık deliline ilişkin düzenleme incelenecektir. Bu bölümün son kısmında ise karşılaştırmalı

hukukta tanık deliliğine ilişkin Almanya, İsviçre, İsveç, Amerikan ve Fransa'nın ulusal tahkim kanunlarındaki delil ve tanık deliline ilişkin düzenlemelere değinilecektir.

Üçüncü bölümde ise, tahkim yargılamasında vakıa tanıklarının çapraz sorguna ilişkin tanık beyanı, içeriği, tanığın duruşmaya hazırlanması, tanık sorgulamanın temelleri ve tanık deliline başvurma avantaj ve dezavantajlarını ile uygulamadaki çapraz sorgu esnasında yaşanan sorunları ve çözüm önerileri ele alınarak çalışma sonlandırılacaktır.

1.1. Tahkim Hukukunda Delil Kavramı

1.1.1. Delil Tanımı

Deliller, uyuşmazlığa ilişkin vakıaların doğruluğunu ispatlamak amacıyla tarafların iddia ve savunmalarını dayandırdıkları araçlardır. Taraflar, deliller sayesinde iddialarının dayanağı olan vakıaların mahkeme dışında nasıl gerçekleşmiş olduğuna ayna tutularak, hakemde kanaat uyandırmaya çalışacaktır.¹¹ Zira hukuki uyuşmazlıkların çözümünde deliller aracıyla vakıaların ispatı gerekir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 238. maddesinde delilin tanımı yapılmışken, HMK m.187 de ise daha sadece bir dille aynı içeriğe yer verilmiştir.¹²

Tahkim yargılamasında vakıaların ispat aracı olan delillere ilişkin hukuki düzenlemeler incelendiğinde vakıaların ispatına ilişkin milli ve milletlerarası hukuk kurallarında delil kavramının tanımının yapılmadığı ve bu konuda detaylı bir düzenlemeye yer verilmediği görülecektir.

Milli ve milletlerarası hukuk kurallarında tahkim yargılamasındaki delillere ilişkin detaylı düzenleme yapılmamasının iki temel nedeni vardır. Birincisi, ispata ilişkin hukuki düzenlemelerin bazısında deliller, usul hukukuna, bazısında ise maddi hukuka ilişkin olduğu için irade özerkliği ilkesi göz önünde bulundurularak ispat yükü

¹¹ Hakan Pekcanitez/ Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, "Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı",2. Bası, Yetkin Yayıncılık,Ankara,2023, s.398

¹² Ekin Hacibekiroğlu, Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller, On İki Levha Yayınları, İstanbul , 2012 , s.13

düzenlenmemiştir. Bir diğeri ise, tahkim yargılamasında ispat ölçüsü kavramının olmaması ve yaklaşık ispatın yeterli görülüyor olması delillere dair detaylı bir düzenlemeye duyulan ihtiyacı azaltmaktadır.¹³

1.1.2. Delil Sistemleri

Hukuk sistemlerinde deliller kesin deliller ve takdiri deliller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.¹⁴ Bunlardan ilki “kanuni delil sistemi” olarak bilinen ve sadece kanunda sayılan delillerin ispat aracı olarak kabul edildiği sistemdir. Bu sisteme Alman Medeni Usul Hukuku örnek verilebilir. İkinci delil sistemi ise, delil türlerinde hiçbir sınırlama getirilmeyen “serbest delil sistemdir”. Serbest delil sisteminde, uyuşmazlık konusunun ispatında her şey delil kabul edilmektedir. Bu sisteme örnek olarak Türk Medeni Usul Hukuku gösterilebilir. Delille ispat ilişkin HMK ve HUMK’ ta kabul edilen delil sistemleri birbirine paralel olarak düzenlenmiş ve kanunda belirli bir delille ispat zorunluğu getirilmemiştir.

Milletlerarası tahkimde delillere ilişkin kanuni ve kurumsal tahkim kuralları incelendiğinde kesin bir düzenlemeye rastlanılmamaktadır. Milletlerarası tahkim de irade özerkliği prensibi esas alındığı için, taraflar yargılamaya uygulanacak kuralları serbestçe seçebilecekleri gibi, hakemlerin kararına da bırakılabilir.¹⁵ Buradan milletlerarası tahkimde serbest delil sistemi benimsendiği anlaşılmaktadır. Tahkim yargılamasında hakemler, tarafların kendi arasında delillere ilişkin yapacakları anlaşmaya bağlı olacaktır. Hakemler, tarafların arasında bir anlaşma olmaması ve seçtikleri hukuki düzenlemelerde boşluk olması halinde bağlı olduğu ülkenin tahkim kanuna göre yargılamayı yürütecektir.¹⁶

Tarafların tahkim yargılamasında uygulanması için seçtikleri delil sistemine göre delillerin nasıl toplanacağı ve değerlendireceği şekillenecektir. Taraflarca seçilen hukuk sisteminde kesin delil sistemi geçerli ise hakem bu delillere bağlı kalacak ve takdir yetkisini kullanmadan uyuşmazlığı çözüme kavuşturacaktır. Eğer seçilen

¹³ Hacı Can, “Milletlerarası Tahkim Hukuku”, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.397

¹⁴Hakan Pekcanitez/ Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, “Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı”,2. Bası, Yetkin Yayıncılık,Ankara,2023, s

¹⁵ Ekin Hacıbekiroğlu, “Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller”, On İki Levha Yayınları, İstanbul , 2012 , s .15

¹⁶ Hacı Can, “Milletlerarası Tahkim Hukuku”, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.401

hukuk sisteminde delil serbestisi sistemi benimsemişse hakem vicdani kanaatine ve bilimsel mantığa göre takdir yetkisini kullanacak ve delilleri serbestçe değerlendirecektir.¹⁷

1.1.3. Delil Türleri

Delillere ilişkin yapılan düzenlemeler de, ispat aracı olarak kesin ve takdiri delil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Delillerin ispat gücüne göre farklı hukuk sistemlerinde bu ayrıma ilişkin farklı düzenlemeler yapılmıştır. Hakemler, tahkim yargılamasına uygulanacak hukuk sistemindeki delil türlerini esas alarak uyumsuzluğu çözüme kavuşturacaktır. Bu sebeple somut olaydaki delillerin kesin delil mi yoksa takdiri delil mi olduğunun tespit edilmesi gerekir.

Tahkim yargılamasında temelinde irade özerkliği prensibi olduğu için tarafların seçtiği ve yargılama için elverişli kabul ettiği tüm delillerin tahkim yargılaması için kullanılabilmesi kabul edilmektedir. Nitekim ulusal ve uluslararası tahkim mevzuatında bu konuya ilişkin detaylı düzenlemeler ile tarafların iradesi sınırlanmamıştır. Tahkim yargılamasında delillere ilişkin yapılan düzenlemelerde, ispat aracı olarak kesin veya takdiri delil ayrımı yapılmaksızın 5 tür delil düzenlenmiştir. Bunlar belge-senet, yemin, bilirkişi, keşif ve tanık beyanıdır. Düzenlemelerin çoğunda yeknesaklık sağlamak için taraf iradesini kısıtlamadan tüm delil türleri için bir dizi düzenlemeye yer verilmeye çalışmıştır.

1.1.3.1. Kesin Deliller

Kesin deliller, taraflarca getirme ilkesinin olduğu uyumsuzluklar için kanun koyucu tarafından şartları ve sonuçları belirlenmiş, hakemin uyumsuzluk çözümünde takdir yetkisini kullanmaksızın bağlı olduğu delil türüdür.¹⁸ Kanunda bir uyumsuzluğun ispatı için kesin delil öngörülmüşse, hakem başkaca delil değerlendirmesi yapamayacaktır.

¹⁷ Haluk Konuralp, “Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı”, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2009, S.31

¹⁸ Hakan Pekcanitez/ Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, “Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı”,2. Bası, Yetkin Yayıncılık, Ankara,2014, s.404

Yargılama konu edilen hususlar kesin delillerle ispat edilmişse, bu hususların doğru olduğu kabul edilerek karar verilmesi gerekir. Usul hukukunun amacı gerçeğe en uygun kararın verilmesidir. Kanunda uyuşmazlıklara ilişkin kesin delil şartı konulması, ispat zorluğunun yaşandığı durumlarda adaletsizliklere sebep olacaktır. Bu sorunun yaşanmaması için tahkim yargılamasında kesin delille ispat şartı öngörülmemiştir.

Usul hukukuna ilişkin hukuki düzenlemelerde farklılık göstermekle birlikte HMK' da kesin deliller; ikrar, kesin hüküm, senet ve yemin olarak düzenlenmiştir. Bu deliller taraflarca getirme ilkesinin geçerli olduğu uyuşmazlıklar için kesin delil niteliği taşımaktadır. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı uyuşmazlıklarda hakim için bağlayıcı olmayacaktır.

1.1.3.2. Takdiri Deliller

Takdiri deliller, hakemin serbestçe takdir yetkisini kullanabildiği, şartları ve hükümleri kanunla belirlenmemiş olan delil türüdür. Takdiri delillerle ispatın mümkün olduğu uyuşmazlıklarda her türlü husus delil olarak kabul edilebilir.

Hukuki düzenlemelerde farklılık göstermekle birlikte HMK' da takdiri deliller; tanık, bilirkişi, keşif, uzman görüşü vb. delilleri olarak öngörülmüştür. Hukukumuzda hukuki vakaların ispatında takdiri deliller kabul edilmemiştir. Fakat HMK m.193 uyarınca taraflar delil sözleşmesi ile hukuki işlemlerin de takdiri delillerle ispatlanabileceğini kararlaştırabilirler.

1.1.4. Delil Sözleşmesi

1.1.4.1. Genel Olarak

Kanuni delil sisteminde, hukuki uyuşmazlıkların ispatında kanunda belirli delillerle ispat şartı aranan hallerde başka delillerle ispat mümkün değildir. Bu duruma istisna olarak kanun koyucu taraflara belli vakıaların, belli delillerle ispatı için taraflara alternatif bir imkan vermiştir.

Delil Sözleşmesi, tarafların kendi arasında belli bir vakıanın belli bir delil grubuyla ispat edileceğine ilişkin kararlaştırılan delil türlerinin yanında diğer delil türleriyle de ispat edilebileceğine ilişkin yargılama sırasında ya da öncesinde yapılan usul sözleşmesidir. ¹⁹ Delil sözleşmesiyle kanuni yazılı şekil şartına istisna olarak vakıaların yazılı şekil şartıyla ispat edileceğine ilişkin anlaşma yapılabilir. Fakat geçerlilik şartı olan yazılı şekil şartından vazgeçilemez veya geçerlilik şartı olan yazılı şekil şartı getirilemez.

1.1.4.2. Delil Sözleşmesinin Şekli (Yapılışı)

Delil sözleşmeleri düzenleme şekillerine göre ikiye ayrılmaktadır. Tarafların yargılamadan önce sadece delillere ilişkin bağımsız sözleşme şeklinde yapılabileceği gibi maddi hukuk sözleşmenin içinde bir şart olarak da oluşturulabilir. Yargılama başladıktan sonra da taraflar kendi arasında yazılı olarak delil sözleşmesi düzenleyebilir. Sözleşmenin yazılı olarak yapılması geçerlilik değil, ispat için gereklidir.

Delil sözleşmesi düzenlenirken taraflardan birinin ispat hakkını tamamen ortadan kaldıracak şekilde bir düzenleme yapılırsa, diğer taraf için adil yargılama ve hukuki dinlenilme haklarını ortandan kaldıracağı için geçerli kabul edilmeyecektir. Nitekim delil sözleşmesi borçlar hukukunun genel hükümlerindeki genel işlem şartları şeklinde düzenlenirse, bu hükümlere uygun davranılmalıdır. Aksi halde bu hükümler genel işlem koşullarının geçerliliği nispetinde geçerli sayılacaktır.

Bir diğer ise, yargılama yapılırken tarafların yargılama celselerinde delillere ilişkin beyanlarını tutanağa geçirebilecekleri gibi, karşı tarafça ilgili delilin sunulması için muvafakat etmesi yoluyla da yapılabilir. Yargılama esnasında taraflar açık muvafakat ettiğini mahkemeye bildirirse bu sözlü delil sözleşmesi niteliğindedir ve artık ilgili delille de iddia edilen vakıa ispat edilebilir.

¹⁹ Hakan Pekcanitez/ Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, “Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı”,2. Bası, Yetkin Yayıncılık,Ankara,2014, s.406

1.1.4.3. Delil Sözleşmesi Türleri

Delil sözleşmeleri, münhasır delil sözleşmesi ve münhasır olmayan delil sözleşmesi olarak ikiye ayrılmaktadır. Her iki sözleşme türü de HMK açıkça düzenlenmiştir.

1.1.4.3.1. Münhasır Delil Sözleşmesi

Münhasır delil sözleşmesi, tarafların dava öncesinde ya da yargılama esnasından belli bir vakıanın ya da işlemin sadece belli delil veya delillerle ispat edilebileceği ilişkin yapılan sözleşmedir.(HMK m.193/1) Taraflarca münhasır delil sözleşmesi düzenlenmesi halinde sözleşmedeki vakıaların ispatında sadece sözleşmeyle sınırlandırılan hususlar kullanılabilir.

Münhasır delil sözleşmesiyle, taraflar kanuni ispata bağlı kalmaksızın senetle ispat edilebilecek bir hususu tanıkla ispat edilebilirken, takdiri delile ispatı gereken bir husus içinde senetle ispat edilmesi istenebilir.

Delil sözleşmesi tek bir delil için düzenlenebileceği gibi, birden fazla delil içinde düzenlenebilir. Münhasır delil sözleşmeleri uygulamadaki tipik örneği “hakem-bilirkişi sözleşmesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakem-bilirkişi sözleşmesi, tarafların uyuşmazlık konusu hakkında üzerinde tespit yapılmasını istedikleri hususlarda tarafsız bir üçüncü kişi tarafından uyuşmazlık konusuna ilişkin tarafları bağlayıcı nitelikte rapor hazırlanması için düzenlenen sözleşmelerdir.²⁰ Uyuşmazlığa ilişkin hazırlan bu rapor tarafları ve mahkemeyi bağlayıcı niteliktedir. Taraflara delillere ilişkin seçimlik hak tanınmamıştır.

1.1.4.3.2. Münhasır Olmayan Delil Sözleşmesi

Münhasır Olmayan Delil Sözleşmesi, sadece tarafların kendi aralarındaki belirlediği deliller ile değil, kanuni düzenlemedeki ispat aracı olan delillerin yanında, kendi aralarında kararlaştırdığı deliller ile de ispatlanabileceğinin kabul edilen delil sözleşmesidir.

²⁰ Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı,2. Bası, Yetkin Yayıncılık,Ankara,2014, s.409

Münhasır Olmayan Delil Sözleşmesinde, münhasır delil sözleşmenin aksine sözleşmede yer alan delilleri kullanıp kullanmamak tarafların seçim hakkına bırakılmıştır. Örneğin, senetle ispat zorunlu olan bir hususta sözleşmeyle taraflara tanıkla ispat imkanı verilmiş olsa bile, taraflar senetle ispata çalışırsa sözleşmeye aykırı davranmış sayılmaz.

Tarafların arasında yapılan delil sözleşmesinin açık olmaması halinde hukuki dinlenilme ve adil yargılanma hakkı kapsamında münhasır olmayan delil sözleşmesi olarak yorumlanması gerekir.

1.2. Tahkim Hukukunda Deliller Bakımından İrade Özerkliği Prensibi ve Sınırları

1.2.1. Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibi

1.2.1.1. Genel Olarak

Anayasanın 48/1. maddesinde ve medeni yargılama hukukunda tasarruf ilkesi olarak karşımıza çıkan²¹ irade özerkliği, hukuk düzeninde kanunla tarafların iradesine bırakılan konular da bireylere özgür iradeleri ile diledikleri gibi düzenleme yapma hususunda verilmiş genel bir yetkidir.²² İrade özerkliği prensibi, medeni hukukun diğer alanlarından farklı olarak borçlar hukukunda karşımıza ağırlıklı olarak tamamlayıcı ve yorumlayıcı nitelikteki hukuk kuralı olarak çıkar.²³ İrade özerkliği, taraflara sözleşme serbestisiyle alternatif yargılama yolu olan tahkimde istediği şekilde uyuşmazlığı çözümlene şansı verecektir. Taraflar kendi iradeleri ile özel hukuk uyuşmazlıklarında devlet yargılamasına alternatif olarak, tahkimi seçerek yargı yetkisini hakemlere devredebileceklerdir.

Tasarruf ilkesi ile taraflar yargılamaya konu edilen olayları, yargılamaya ilişkin detayları ve olaylara ilişkin delilleri serbestçe belirleyebileceklerdir. Taraflar, uyuşmazlığa çözümleyecek hakemleri, hakemleri sayısını, niteliğini, seçilme şekillerini, tahkim anlaşmasının içeriğini, tahkim yargılamasının yapılacağı yeri,

²¹ Necip Kocayusufpaşaoğlu ,v.d., “Borçlar Hukuku Genel Bölüm”, Borçlar Hukukuna Giriş- Hukukî İşlem-Sözleşme, C:1, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2008, s. 501.

²² Fikret Eren, “Borçlar Hukuk Genel Hükümler”, Bası 17, Yetkin Yayıncılık, Ankara,2014,s,16

²³ Kemal Oğuzman, Turgut Öz: “Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-1”, 19. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021 s.24

esasa uygulanacak hukuku, tahkim usul hukukunu, ispat vasıtalarını, yargılama dilini serbestçe belirleyebilirler.²⁴ Bu da taraflara usulü engellere takılmadan ve daha kısa sürede uyuşmazlığı çözüme ulaştırma şansı verecektir.

Tahkim yargılaması, irade özerkliği prensibi üzerine kurulu olduğu için devlet yargılaması gibi önceden öngörülmüş kuralları yoktur. Taraflar kurumsal tahkim yoluna başvurduğunda usule ilişkin bir takım temel düzenlemeler olsa bile yargılamanın tüm detaylarını tahkim anlaşmasıyla ya da hakem kurulunun hazırlamış olduğu usulü görev belgesinde belirleyecektir.²⁵

1.2.1.2. Milli Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibi

Tahkim yargılamasına ilişkin ulusal mevzuat incelediğinde 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 525. maddesinde akdine bir sözleşme olmadıkça, tahkime uygulanacak usulü ve süreleri hakemlerin tayin edeceği düzenlemiştir. Düzenleme ile taraflar tahkime ilişkin kendileri bir usul belirleyebilecekleri gibi kanuna da atıfta yapabilirler.

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu incelendiğinde ise tahkim yargılamasında bir kez daha benzer bir düzenleme benimsenerek irade özerkliği prensibi düzenlendiği görülecektir. HMK' nın 424. maddesinde tarafların emredici hukuk kuraları dışında serbestçe tasarrufta bulunabilecekleri düzenlemiştir. Kanun koyucu tarafların irade serbestisini kullanmadığı hallerde tahkimin hızını ve çabuk çözüm getirme özelliğini korumak amacıyla yedek hukuk kuralı olarak bu maddeyi düzenleme ihtiyacı hissetmiştir. Bu şekilde usulü eksiklikler hakemler tarafından doldurulacaktır. Ancak taraflar hangi usulü yolu seçerse seçsin eşit muamele ve hukuki dinlenilme hakkını ihlal edecek şekilde usul kararlaştıramazlar.²⁶

İrade özerkliği prensibi Milletlerarası Tahkim Kanununun dördüncü bölümünde “*Yargılama kuralarının belirlenmesi, tarafların eşitliği ve temsili*” başlığı taşıyan 8.

²⁴ Ergin Nomer: “Devletler Hususi Hukuku”, 21 Bası., İstanbul, Beta, 2015, s. 545

²⁵ Nigel Blackaby, v.d , “Redfern and Hunter on International Arbitration”, Oxford University Press, New York, 2015

²⁶ Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, “Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı”, 2. Bası, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2014, s.650

maddede düzenlemiştir. Düzenlemenin ilk kısmı HMK ile benzerlik gösterse de son kısmında milletlerarası veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yapıldığı görülmektedir. Madde metninden açıkça anlaşılacağı üzere MTK, tahkim yargılamalarında taraflara tahkim usulüne uygulanacak kuralları seçme hakkı tanımaktadır.

Tarafların serbest iradeleriyle seçtikleri ve tahkim usulüne uygulanacak hukuk kuralları, sadece ilgili uyuşmazlık konusunun çözüme bağlanmasında uygulanacakları usul kurallarıdır. Bu kurallar sadece yargılamadaki usule ilişkin, karara karşı gidilecek hukuki yollara ilişkin düzenleme yapma şansı vermemektedir.²⁷ Usule ilişkin uygulanacak kurallar, yargılamadan önce taraflar arasında düzenlemiş bir tahkim anlaşmasıyla belirlenebileceği gibi yargılama sırasında da belirlenebilir.²⁸ MTK' ya göre yürütülen bir tahkim yargılamasında hakemler, uyuşmazlığın çözümünde tarafların seçtiği bir husus yoksa öncelikle MTK hükümlerini uygular. MTK' da hüküm bulunmadığı hallerde HMK hükümlerine gidilecektir.

1.2.1.3. Milletlerarası Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibi

Tarafların arasındaki uyuşmazlığın sınır aşan bir unsura sahip olduğu tahkim yargılamaları milletlerarası nitelik taşımaktadır.²⁹ Uyuşmazlıklara uygulanan milletlerarası tahkim düzenlemeleri incelendiğinde tarafların iradelerine milli usul hukukuna oranla daha geniş alan tanınarak daha liberal düzenlemeler yapıldığı görülecektir.³⁰

Milletlerarası Özel Hukukta irade serbestisinin temelleri Birleşmiş Milletler New York Sözleşmesinin m.V-1/d ve Avrupa Sözleşmesinin m.IV-1/b-iii maddeleri esas alınarak hazırlanmıştır. Bu sözleşmelerde, uygulanacak hukuk öncelikle tarafların iradelerine bırakılmış ve tarafların hukuku seçmedikleri durumlarda kanunlar ihtilafı

²⁷ Cemal Şanlı, “Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları”, 3. bs., İstanbul, Beta, 2005, s. 248

²⁸ Ekin Hacibekiroğlu, “Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller”, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2012, s. 30

²⁹ Cemal Şanlı, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk”, Ankara, 1986, s. 2883

³⁰ Ergin Nomer, “Devletler Hususi Hukuku”, 21 Bası., İstanbul, Beta, 2015, s. 543

uyarınca hakemin yargılamayı yaptığı ülke hukukunun devletler özel hukuku kurallarının uygulanması uygun bulunmuştur.³¹

Tahkim yargılamasında taraflar iç tahkim hükümlerini seçebilecekleri gibi herhangi bir ülkenin usul hükümleri³² ya da kurumsal tahkim merkezlerinin usul kurullarına da atıf yaparak tahkim usulünü belirleyebilirler.³³

UNCITRAL Model Kanununun 1. maddesinin son kısmında “.....çözüme bağlanacağını kararlaştırmış bulunuyorlarsa, söz konusu uyuşmazlıklar, taraflarca kabul edilecek değişikliklere bağlı olarak işbu Kurallara göre çözümlenir.” şeklinde yapılan düzenleme ile tahkim yargılamasına uygulanacak usul kurullarında irade serbesti ilkesini benimsemiştir.³⁴ Her ne kadar irade serbesti ilkesi benimsemiş olsa da hem MTK hem de model kanunundaki emredici hükümlere uygun olarak icra edilebilir. Taraflar, yabancı usul kanunları veya kurumsal tahkim merkezlerinin kurallarını seçmiş olsalar bile, bu hükümler MTK’ nın emredici hükümleri izin verdiği oranda uygulanacaktır.³⁵ UNCITRAL Model Kanununun 2. maddesinde uyuşmazlıklarda uygulanacak hukuk bir tahkim anlaşması ile belirlenmediği hallerde tahkimin başladığı tarihteki yürürlükteki UNCITRAL Model Kanunda bulunan hükümlere yollamada bulunmuş sayılacağını düzenlemiştir. Bu durumda hakemler uyuşmazlığın çözümlenmesinde seçilen hukuk kurullarındaki boşlukları takdir yetkisini kullanarak dolduracaktır.

Nitekim benzer nitelikte bir başka düzenleme olan ICC Tahkim Kurullarında da bu hususa yer verilmiştir. ICC Tahkim Kurulları ile yargılama yaparken, öncelikli olarak tarafların açık iradesiyle düzenledikleri bir tahkim sözleşmesi olup olmadığı ve yoksa sözleşmeyle belirlenmeyen hususlar için ICC Kurallarının uygulanacağı düzenlemiştir. ICC Tahkim Kurullarında da irade özerkliği prensibine öncelik tanındığı görülecektir.³⁶

³¹ Birleşmiş Milletler New York Sözleşmesinin m.V-1/d ve Avrupa Sözleşmesinin m.IV-1/b-iii

³² Nuray Ekşi, “Milletlerarası Ticaret Hukuku”, 4. Bası, İstanbul, Beta, 2020 s.171

³³ Julian D. M. Lew/ Loukas A. Mistelis/ Stefan Kröll, “Comparative International Commercial Arbitration”, Kluwer Law International, 2003, s.523

³⁴ Erdem, H. Ercüment: “Milletlerarası Ticaret Hukuku”, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2020, s.665; UNCITRAL Model Kanunu m.1

³⁵ Ali Yeşilirmak, “The Turkish International Arbitration Law Of 2001”, Journal of International Arbitration, Vol. 19, I. 2, Kluwer Law International s.171-178

³⁶ Yeşilirmak a.g.e. s.103

İrade serbestisi ilkesi, mili ve milletlerarası tahkim yargılamasının temelini oluşturur. Nitekim bu ilkeye hem mili hem de milletlerarası düzenlemelerde yer verilmiştir. Bu sebeple hakem ve ya hakem kurulu yargılama süresince boyunca öncelikle tarafların kararlaştırdığı usule göre yargılamayı yürütmesi gerekir. Tahkim yargılaması tarafların seçtikleri usule göre yürütülmezse hakem kararına karşı iptal yoluna başvurulabilir ya da bu durum hakem kararının tenfizine engel oluşturacaktır.³⁷

Tahkim yargılanmasındaki irade özerkliği prensibi tarafların kendi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurularak, yargılamaya ilişkin hususları şekillendirme hakkı tanır. Nitekim uyuşmazlığın ispatına ilişkin delillerin kabul edilmesi, değerlendirilmesi ve ispat değerinin bulunup bulunmadığının belirlenmesinde de irade özerkliği prensibi rol oynamaktadır.³⁸ Taraflar delil ikamesinde delilin nasıl sunulacağına ve sunulan delilin nasıl değerlendirileceğine ilişkin tahkim anlaşmasıyla kuralları kendileri belirleyebilir. Örneğin, tanık nasıl ve hangi yöntemle dinleneceğine ilişkin önceden detaylı bir düzenleme yapılması gibi.

Taraflar yargılamaya uygulanacak usul kuralların belirlemediyse, milletlerarası tahkimde UNCITRAL Model Kanun uygulanacaktır.³⁹ İlgili kanunda delillerin değeri, uyuşmazlığa uygulanabilirliği ve ispat gücüne ilişkin konularda düzenleme yapıldığı görülecektir. Bunun dışında taraflar seçtikleri usul hukukundaki boşlukları Milletlerarası Barolar Birliğinin(IBA)Delil İkamesi Hakkındaki Kuralları uygulayarak boşluğun doldurulmasına da karar verebilir.⁴⁰

Tahkim yargılamasında delillere ilişkin hususlarda irade özerkliği prensibi hakim olsa da, kamu düzeni, tarafların eşitliği ile hukuki dinlenilme hakkı ilkeleri uyarınca bir takım sınırlandırmalar getirilmiştir.⁴¹ Bu sınırların ihlaline ilişkin tarafların açık rızası olsa bile ilgili anlaşma geçersiz olacaktır.

³⁷ Nigel Blackaby, v.d., “Redfern and Hunter on International Arbitration”, Oxford University Press, New York, 2015 s,353

³⁸ Juain D.M Lew/ Loukas Mistelis/ Stefan Kröll, “Comparative İnternaional Commercial Arbitration”, Kluwer Law İnternational, 2003, s.558

³⁹ Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, “UNCITRAL ve UNCITRAL Model Kanunu’na Genel Bir Bakış”, TAAD, Cilt:2, Yıl:2, Sayı:4 (20 Ocak 2011)

⁴⁰ Cemile Demir Gökyayla, “Tahkimde Taraflarca Getirme İlkesi ve Delil İkamesi” ,Tahkim Güncel Sorunlar(I-IV), Türk Tahkim Akademisi, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul,2022,s.82

⁴¹ Ali Yeşilirmak, Türkiye’de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011, s. 104

1.2.2. Tahkim Yargılamasında İrade Özerkliği Prensibinin Yargılama İlkeleri Yönünden Sınırları

1.2.2.1. Genel Olarak

Tahkim yargılaması, devlet mahkemelerinin yargı usulünden farklı olarak, önceden kanunla belirlenen usul kuralları yerine tarafların uyuşmazlığın çözümlenmesi için serbest iradeleriyle oluşturdukları tahkim anlaşması esas alınarak yapılan bir yargılamadır.

Tahkim yargılamasında taraflara her ne kadar irade serbestisi ilkesiyle usule ilişkin anlaşma yapma hakkı tanınmış olsa bile, emredici hukuk kuralları saklı kalmak kaydıyla denilerek, hakem kararının usulü olarak denetime tabi olduğunu ve hakem kararının esas yönünden denetime tabi olmazken usul kurallarına aykırılıktan iptal veya tenfiz davasına konu edilebileceği düzenlenmiştir.⁴² Bu da tahkim yargılamasında karşımıza temel ilkeler olan kamu düzeni, adil yargılanma hakkı ve hukuki dinlenilme hakkına aykırı olacak şekilde düzenleme yapılmasını yasaklamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 20 Mayıs 2021 tarihli BEG S.P.A. v. ITALY kararında, tahkim özel bir alternatif yargılama yolu olsa bile adil yargılama hakkından vazgeçilmesinin söz konusu olmadığını ve adil yargılama hakkı bakımından mahkemelerin denetimine tabi olduğu açıkça ifade etmiştir.

Tahkim, alternatif bir yargılama faaliyeti olması maddi gerçeğe ulaşma amacını değiştirmeyeceği için, milli ve milletlerarası tahkimde hangi usulü mevzuat uygulanırsa uygulansın hakem heyetinin uygulamakla yükümlü olduğu temel prensipler; adil yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkı, taraflara eşit davranma ilkesi, tarafsız ve bağımsız hakemler önünden yargılama hakkı, dürüst davranma ve doğruyu söyleme ilkesi⁴³ kapsamında irade serbestisi ilkesinin sınırları değerlendirilecektir.

⁴² Ziya Akıncı, Usule Uygulanacak Kurallar ve Usule Aykırılığın Sonuçları , Türk Tahkim Akademisi, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul,2022,s.2

⁴³ Aleksandar Jaksic, “Arbitration and Human Rights”, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2002, s. 239

1.2.2.2. Adil Yargılama Hakkı

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesinde “*Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir.*” şeklinde düzenlenen ve yargılamanın tamamına hakim olan ilkedir.

Adil yargılanma hakkı; kanuni, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yargılanması, makul süre içinde yargılanma, aleni surette yargılanma ve hakkaniyete uygun olarak yargılama (silahların eşitliği) olmak üzere bünyesinde 4 unsur barındırmaktadır. Adil yargılama hakkı, hukuk devletinin bir gereği olduğu için geniş yorumlanmalı ve tarafları sadece yargılamaya katılan taraflar olarak değil insan onurunu temele alarak yargılama yapılmasıdır.⁴⁴ Bu sebeple hem ceza hem de medeni yargılamanın temelinde yer almaktadır.

AİHS’deki düzenleme incelendiğinde mahkeme ifadesinin kullanılması ve doğrudan tahkim yargılamasına atıf yapılmamış olmaması ilkenin tahkim yargılamasına uygulanıp uygulanmayacağına ilişkin bir sorunu akla getirmektedir. Bir diğer husus ise, adil yargılama ilkesi uyarınca duruşmaların aleni olması gerekirken, tahkimde duruşmaların gizli yapıyor olmasıdır.

Adil yargılama hakkıyla temelde taraflara iddia ve savunmalarını eşit imkanlarla bağımsız ve tarafsız hakimlerin önünde sunma imkanının sağlanarak, hakkaniyete uygun şekilde yargılama gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.⁴⁵ Bu nedenle adil yargılama hakkına her ne doğrudan atıf yapılmamış olsa da uygun düştüğü ölçüde tahkim yargılamasına uygulanacağı kabul edilmiştir.⁴⁶

⁴⁴ Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes,” Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı”,2. Bası, Yetkin Yayıncılık,Ankara,2014, s.228

⁴⁵ Yaşar Demircioğlu, “Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri”, Yetkin, Ankara, 2007, s. 53

⁴⁶ Hakan Pekcanitez, “Hukuki Dinlenme Hakkı”, Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, İzmir, 2000,s. 760

1.2.2.3. Hukuki Dinlenilme Hakkı

Anayasanın 36. maddesiyle “ *Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*” şeklindeki düzenleme ile güvence altına alınan hukuki dinlenilme hakkı adil yargılanma hakkı ve hak arama özgürlüğünün yargılama aşamasındaki somut görünüm kazanmış halidir.⁴⁷

Hukuki dinlenilme hakkı, yargılama aşamasında her iki tarafında yargılamaya ilişkin konularda bilgi sahibi olunması, kararı etkileyecek hususlardaki iddia ve savunmalarını ileri sürebilmesi, karar mercilerinin tüm bunları dikkate almasıyla, gerekçeli karar verilmesini sağlayan temel yargılama ilkesidir.⁴⁸

Hukuki dinleme hakkında tarafların iddia ve savunmalarının dinlenerek hakkaniyete uygun bir yargılama yapılması sadece tarafları değil, hukuk devletinin bir getirisi olan kamu düzenini de ilgilendiren bir husustur. Bu nedenle her ne kadar tahkim yargılamasında taraflar yargılamadaki usul hukukunu kendileri seçseler de hakkaniyetten ve adaletten uzaklaşarak yargılama yapılmasına müsaade edilmeyecektir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesindeki adil yargılama hakkının alt unsurlarından olan silahların eşitliği prensibi yargılama aşamasında hukuki dinlenilme hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da bize tarafsız hakemlerle yapılacak yargılamada her iki tarafında iddiaları ve savunmalarını dinlendikten sonra hüküm verilmesi için taraflar garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Bu sebeple hukuki dinlenilme hakkı hem milli hem de milletlerarası mevzuattın çoğunda açıkça düzenlenmiştir.

Hukuk Muhakemeleri Kanununun 27. maddenin 1. fıkrasında hukuki dinleme hakkı başlığıyla “ *Davanın tarafları, müdahiller ve yargılamanın diğer ilgilileri, kendi hakları ile bağlantılı olarak hukuki dinlenilme hakkına sahiptirler.*” şeklinde bu ilkeye açıkça yer verilmiş ve maddenin 2. fıkrasında ise hukuki dinlenilme hakkının

⁴⁷ İbrahim Ermenek, “Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkının Korunması”, Tahkim Güncel Sorunlar(I-IV), Türk Tahkim Akademisi, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul,2022,s

⁴⁸ Muhammet Özkes, “Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı”, Ankara, Yetkin Yayınları, 2003 s.31

3 unsuru olan bilgi alma hakkı, dikkate alınma hakkı, açıklama ve ispat hakkına yer verilmiştir. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunda ise hukuki dinlenilme hakkına ilişkin açık bir düzenlenmeye yer verilmemişse de 73.madde de taraflara mahkeme önünde iddia ve savunmalarını sunmaları için hak tanınacağı düzenlenmiştir.⁴⁹

Tahkime ilişkin milli ve milletlerarası mevzuat incelediğinde adil yargılama hakkıyla bağlantı olarak tarafların eşitliği prensibi ile iddia ve savunma hakkına açıkça yer verildiği görülecektir. Milletlerarası Tahkim Kanununun 8. maddesinde hukuki dinlenilme hakkına yer verildiği görülecektir.⁵⁰ Yine MTK' nın mehzaz kanunu olan UNCITRAL Model Kanunu ve Delillerin İkamesi Hakkında IBA Kurallarının giriş bölümünde hakkaniyete uygun ve adilane bir yargılama yapılması için düzenlemede bu ilkeye yer verilmiştir.

1.2.2.4. Taraflara Eşit Davranma İlkesi

Taraflara eşit davranma ilkesi, tahkim yargılamasında hakemlerce usul hukukun icrası sırasında taraflara eşit davranılma güvencesi veren ilkedir. Silahların eşitliği prensibi olarak ta bilinen bu ilke Anayasada ve AİHS' de güvence altına alınan adil yargılanma hakkının etkin şekilde işlemesi için son derece önemlidir.⁵¹ Bu nedenle tahkim yargılamasında, adil yargılanma hakkının icra edildiğine ilişkin kanaat oluşabilmesi için tarafların arasındaki eşitliğin sağlanması asgari bir gerekliliktir.⁵²

Taraflara eşit davranma ilkesi, özünde usul hukuku bakımından eşit davranılması olarak görülse de, bunun yanı sıra tahkim yargılamasının sonunda verilecek olan kararının taraflara eşit şekilde etki edebilme hakkının bünyesinde barındırması gerekir.⁵³ Taraflara eşit muamele ilkesiyle anlatılmak istenen yargılamanın usule ilişkin tüm aşamaları olan tarafların iddia ve savunmalarını ileri sürmesi, delillerin sunulması, tanıkların dinlenilmesinde vb. usulü işlemlerin icrası sırasında hakemlerin

⁴⁹ Ekin Hacibekiroğlu, “ Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller”, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2012, s.42

⁵⁰ İbrahim Ermenek, “Tahkimde Hukuki Dinlenilme Hakkının Korunması”, Tahkim Güncel Sorunlar(I-IV), Türk Tahkim Akademisi, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul,2022,s34

⁵¹ Turgut Kalpsüz, “Türkiye’de Milletlerarası Tahkim” , 2. Bası, Ankara,2010

⁵² Büşra Özcan, “Milletlerarası Ticarî Tahkimde Tarafların Eşitliği İlkesinin Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2020

⁵³ Baki Kuru/ Burak Aydın, “Hukuk Muhakemeleri Usulü”, Cilt:2, Yetkin Kita İstanbul, 2021, s.6049

tarafllara karşı tarafsızlığını koruması anlaşılmalıdır.⁵⁴ Bu ilkenin uygulanmasında hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar oluşacaktır. Tarafların birine tanınan usulü hak, diğerine tanınacağı gibi, birine verilmeyen hak diğerine de verilmeyecektir. Bu ilke aynı olaylara değil, benzer olaya benzer usulün uygulanmasını gerektirir.⁵⁵

Bu husus en çok delillerin sunulması ve tanıkların dinlemesi hususunda bu önem arz etmektedir. Taraflardan birine iddialarını temellendirecek delil sunma ve savunma imkanı tanınırken, diğerine tanınmaması açıkça bu ilkenin ihlali anlamına gelecektir. Bu da verilen kararı veren hakem heyetinin tarafsızlığını zedeleyeceği için hukuka aykırılık teşkil eder.

1.2.2.5. Tarafsız ve Bağımsız Hakemler Önünde Yargılama Hakkı

Tarafsız ve bağımsız hakemler önünde yargılama hakkı, temelini AIHS'nin 6. maddesindeki adil yargılama hakkından alarak bağımsız ve tarafsız bir mahkeme ya da hakem heyeti önünde yargılanma hakkını ifade eder. Bu ilke hem mili hem de milletlerarası mevzuatta güvence altına alınmıştır.⁵⁶ Bu ilke adil yargılanma hakkının bir unsuru olduğu için tahkim kurallarında açıkça yer verilmemiş olsa bile uygulanmalıdır.⁵⁷

Tahkim yargılamasında hakem heyeti taraflarca seçilmiş olsa bile, hakem heyetinin yargılama faaliyetleri sırasında etki ve baskı altında olmadan objektif şekilde yargılama yaparak, şüpheye yer bırakmayacak, güvenilir bir karar vermesini zorunlu kılan ilkedir. Taraflara her ne kadar irade özerkliği prensibi tanınmış olsa bile, bu konuda sınırlama getirilmiştir. Hakemler, yargılama faaliyetlerini kesintiye uğratmadan, güven esasına dayanarak, kimsenin baskısı altında kalmadan objektifliğini kanıtlamış kişiler arasında seçilmelidir.⁵⁸ Bu nedenle hakemler yargılama boyunca tarafsızlığı şüpheye düşürecek her husustan tarafları bilgilendirmesi gerekir. (MTK md.7/C)

⁵⁴ Ziya Akıncı, "Milletlerarası Tahkim", Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 6. Baskı, İstanbul 2021, s.234.

⁵⁵ Akıncı, a.g.e, s.123

⁵⁶ Yaşar Demircioğlu, "Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri", Yetkin, Ankara, 2007, s.51

⁵⁷ Yavuz Kaplan, "Milletlerarası Tahkimde Hakemin ve Tenfizin Reddi Sebebi Olması Açısından Bağımsızlık ve Tarafsızlık İlkesi", MHB, Yıl: 22, S: 1-2, 2001, s. 43

⁵⁸ Turgut Kalpsüz, Türkiye'de Milletlerarası Tahkim , 2. Bası, Ankara,2010, s.55

Hakemlerin tarafsız ve bağımsızlığı ile ilgili MTK açık bir düzenleme yer almasa bile MTK m.7/B/VI deki düzenleme ile hakemlerin tarafsız ve bağımsızlığına atıf yapılmıştır. UNCIRAL Model Kanununda ise doğrudan bu ilke düzenlenmemiş olsa bile 12. maddedeki ret sebepleri arasında hakemlerin tarafsız ve bağımsızlığının ihlal edilmesi yer aldığı için dolaylı bir düzenleme yer almaktadır.

1.2.2.6. Dürüst Davranma ve Doğruyu Söyleme İlkesi

Dürüstlük kuralı, Medeni Kanun md.2 de “- *Herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır.*” şeklinde düzenlenmiş ve tüm hukuki hak ve borçların yerine getirilmesinde hukuka, ahlaka ve örf adet kurallarına uygun davranma yükümlülüğünü getirmektedir.⁵⁹

Dürüst davranma ve doğruyu söyleme ilkesi, doğrudan düzenlenmemiş olsa bile adil yargılanma hakkı ve maddi gerçeği ulaşılarak, adaletin tesisinin sağlanması adına dürüstlük kuralına uyulmalıdır. Bu ilke hem tahkim yargılamasından önce tahkim anlaşmasının akdedilirken hem de yargılama sırasında tarafların iddia ve savunmalarını sunarken uyulması gereken bir husustur. Hukuk kurallarının icrası sırasında kişiler haklarını kullanırken, karşıdakinin menfaatini ihlal etmeyecek ve hileli işlemler yapmayacak şekilde hakkını kullanmalı ve borçlarını ifa etmelidir.

Tahkim yargılamasının temelinde irade serbestisi prensibi yer alsa da, taraflar hukukun temel ilkelerinde olan dürüst davranma ve doğruyu söyleme ilkesine aykırı olacak şekilde irade serbestini ilkesini kullanamazlar. Dürüst davranma ve doğru söyleme kamu düzenine ilişkin bir husus olduğu için hakemler resen değerlendireceği ve tarafların her zaman ileri sürebileceği bir husustur. Nitekim kamu düzenine ilişkin bir husus olduğu için tanıkların ifadesi alınırken, doğru söyleyeceğine ve dürüst olacağına ilişkin yemin ettirilir ya da taahhüt alınır. Nitekim tahkim yargılamasında yalan tanık beyanına dayanarak verilen hüküm iptale konu edilebilecektir.

⁵⁹ Hakan Pekcanitez / Oğuz Atalay/ Muhammet Özkes, Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı,2. Bası, Yetkin Yayıncılık,Ankara,2014, s.237

Taraflar yargılamada her türlü iddia ve argümanı sunma zorunluğu olmadığı için, irade serbestisi prensibini gerekçe göstererek gerçeğe aykırı ve dürüstlük kuralını ihlal edecek şekilde iddia ve savunma hazırlayıp, tanık dinletilerek yapılan yargılama sonunda verilen hakem kararının iptali söz konusu hale gelecektir.

1.2.2.7. Tahkim Yargılamasına Hakim Olan İlkelere Aykırılığın Sonuçları

Tahkim yargılamasında temelde adil yargılama hakkı ve hukuki dinlenilme hakkı ile tarafların yargılama boyunca usulü uygun iddia ve savunmalarını sunmalarını, delil göstermesini ve tanık dinleterek eşitliğin ve adaletin tesisi sağlanacaktır. Bu ilkelere aykırılık hakem kararının iptalini gerektirecektir. Nitekim bu husus MTK md. 15/A” *Hakem kararları aşağıdaki hallerde iptal edilebilir: 1.Başvuruyu yapan taraf ... g) Tarafların eşitliği ilkesinin gözetilmediğini, İspat ederse veya,...*”ve UNCITRAL Model Kanununun 34/2 maddesinde de açıkça düzenlenmiştir.

Taraflara eşit davranma ile iddia ve savunma hakkı tanınmaması sadece iptal nedeni değil, ayrıca yabancı hakem kararının tenfizine de bir engel teşkil eder.⁶⁰ Nitekim Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanununun 62/ç maddesi *“Taraflardan biri hakemler önünde usulüne göre temsil edilmemiş ve yapılan işlemleri sonradan açıkça kabul etmemişse”* ve d bendinde *“Hakkında hakem kararının tenfizi istenen taraf, hakem seçiminden usulen haberdar edilmemiş yahut iddia ve savunma imkanından yoksun bırakılmış ise...”*ile Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkındaki New York Sözleşmesi’nin V/1/b maddesinde *““Aleyhine hakem hükmü dermeyan olunan taraf hakemin tayininden veya hakemlik prosedüründen usulü dairesinde haberdar edilmemiş olur, yahut da diğer bir sebep yüzünden delillerini ikame etmek imkanını elde edememiş bulunur ise...”* şeklindeki düzenlemede açıkça yer almaktadır.

⁶⁰ Ziya Akıncı, “Usule Uygulanacak Kurallar ve Usule Aykırılığın Sonuçları”, Türk Tahkim Akademisi, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul,2022, s.2

BÖLÜM II

ULUSLARARASI HUKUK VE TÜRK HUKUKUNDA TAHKİM HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL DÜZENLEMELERDE TANIK DELİLİ

Tahkim yargılamasının temeli, irade özerkliği prensibine dayandığı için usule ve esasa uygulanacak hukuk taraflarca serbestçe seçilebilecektir. Her ne kadar tarafların böyle bir hakkı olsa da sürecin önceden belirli kurallar ve deneyimli bir kurum tarafından sürdürülüyor olması tahkim yargılamasına olan güveni artmıştır. Ad hoc tahkimin uygulamasındaki zorlukları sebebiyle dünya çapında farklı tahkim merkezleri ve tahkim usul kuralları düzenlenmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde milli ve milletlerarası tahkimde yer alan hukuki düzenlemeler, tahkim merkezleri ve tanıklığa ilişkin düzenlemeler incelenecektir.

2.1. Tahkim Hukukunda Kanuni Düzenlemeler Çerçevesinde Tanık Delili

2.1.1. Uluslararası Düzenlemeler

2.1.1.1. 1923 Tarihli Cenevre Protokolünde Tanık Deliline İlişkin Düzenlemeleri

Cenevre protokolü, milletlerarası tahkim yargılamasında ilk önemli düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu protokol, temelde iki konu üzerinde durmuştur. Birincisi, tahkim anlaşmalarının geçerliliği sağlamak ve ikincisi de tahkim anlaşmasının uygulanmasını sağlamaktır.⁶¹ Protokolde tahkim yargılamasına ilişkin genel düzenlemeler yapılmış ise de tanık deliline ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

⁶¹ Hacı Can, “Milletlerarası Tahkim Hukuku”, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.117

2.1.1.2. 1927 Tarihli Cenevre Sözleşmesinde Tanık Deliline İlişkin Düzenlemeler

1923 yılında akdedilen Cenevre Sözleşmesinin kapsamı genişletilerek, kararın icrasına ilişkin 1927 tarihli Cenevre Sözleşmesi düzenlenmiştir. Bu sözleşme ile yargılama sonunda verilen karar sadece kararın verildiği ülkede değil, bunun yanı sıra sözleşmeye taraf olan diğer ülkelerde de icra edilebilir olması sağlamıştır.⁶² 1927 tarihli Cenevre Sözleşmesiyle her ne kadar 1923 tarihli protokol genişletilmiş olsa da tanıklığa ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

2.1.1.3. Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (New York Sözleşmesi)

Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkında Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, 1923 tarihli Cenevre Protokolü ve 1927 tarihli Cenevre Sözleşmesinin geliştirilerek, milletlerarası tahkim hukuku için büyük öneme sahip olan ve tahkim yargılamasında hukuki işbirliği sağlanmasında büyük başarı yakalanan, halende 161 ülkenin taraf olduğu⁶³ ve tahkim yargılamalarına yasal kaynak olma özelliğine sahip olan bir sözleşmedir. Sözleşmenin bir diğer adı ise New York Sözleşmesidir. New York Sözleşmesi, konu olarak ilk iki sözleşmeden çok farklı olmamakla birlikte, ilk sözleşmedeki muallak ifadeler yerine daha kolay uygulanabilecek ve tahkim yargılamasının ihtiyaçlarının dikkate alındığı 16 maddeyle yeniden düzenlenmiştir. Bu sözleşmeyle milletlerarası tahkim yargılamasında birbiriyle uyumlu ve yeknesak kurallar oluşturulmuştur. Sözleşmenin tüm dünyaya da her geçen gün geçerliliği artmaktadır.

New York Sözleşmesinde, tahkim yargılamasına ilişkin tüm konuları düzenlenmemiştir. ⁶⁴ Sözleşmenin 1.maddesi incelendiğinde⁶⁵ hakem kararlarının tenfizi ve tahkim anlaşmasının kabulüne ilişkin verilen kararın başka bir ülkede icrasının sağlanmasının amaçlandığı görülecektir.

⁶² Can, a.g.e. s.117

⁶³ Tahkime ilişkin temel kavramlar, düzenlemeler ve güncel gelişmeler, Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk Ve Mevzuat Genel Müdürlüğü ,Ocak 2021 s,11

⁶⁴ Ali Yeşilırmak/ İsmail Esin, “1958 New York Sözleşmesi'nin Yorumlanmasına İlişkin ICCA Rehberi: Hakemler için El Kitabı”, 2015

⁶⁵ Tahkime ilişkin temel kavramlar, düzenlemeler ve güncel gelişmeler, Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk Ve Mevzuat Genel Müdürlüğü ,Ocak 2021 s,93

Sözleşmenin en önemli amacı, tahkim yargılaması için küresel geçerliliği olan asgari standartların oluşturulmaya çalışılmasıdır. Bu düzenleme milli tahkim sistemlerini de etkilemiştir. Sözleşmeden sonra ülkelerin kendi iç mevzuatlarında sözleşme hükümlerine paralel düzenlemelere yapılmıştır. Sözleşme hükümleri incelendiğinde tahkim yargılamasındaki tanık delilline ilişkin bir düzenleme yapılmadığı görülecektir.

Ülkemiz bu sözleşmeyi 8 Mayıs 1991 tarihli ve 3731 sayılı Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkındaki New York Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 21 Mayıs 1991 tarihli Resmî Gazete’de,⁵⁰ Konvansiyonun onaylanmasına dair 15 Ağustos 1991 tarihli ve 91/2151 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 25 Eylül 1991 tarihli ve 21002 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.⁶⁶

2.1.1.4. Milletlerarası Ticari Tahkime Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (1961 Cenevre Sözleşmesi)

1961 Cenevre Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonunun 21 Nisan 1961 tarihinde Cenevre’de düzenlenmiştir. Avrupa Konvansiyonunun 1. maddesi incelendiğinde sözleşmenin kapsamı uluslararası ticari ilişkiler ile sınırlandırılarak, tarafları farklı ülkelerden olan uyuşmazlıkları çözümlenmek amaçlanmıştır. Bu sözleşmenin uygulanması için tarafların farklı ülkelerden olması yeterli olup, tahkim yerinin önemli olmadığı görülecektir.⁶⁷ Bu sözleşmenin uygulama alanı bulabilmesi için iki şartın gerçekleşmesi gerekir. Birincisi, tarafların farklı ülkelerde olması ve ikinci ise uyuşmazlığın ticari ilişkiden doğmasıdır.

Avrupa Konvansiyonu, New York Sözleşmesinde iki sene sonra akdedilmiş ve Doğu Bloku ülkelerindeki tahkim süresini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. New York Sözleşmesinde sadece hakem kararının tanınması ve tenfizi düzenlenmiş ise de, bu sözleşmede kararın icrası açısından büyük öneme sahiptir. Her ne kadar kararların icrasına katkı sağlamış olsa da tahkim yargılamasındaki sorunlara tam olarak cevap olamamıştır.

⁶⁶ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21002.pdf>. Erişim Tarihi: 29/05/2023

⁶⁷ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.120

Avrupa Konvansiyonu, tahkim yargılamasında hakemlerin seçilmesi ve yargılama prosedürlerine ilişkin bir dizi kural getirmiştir. Uluslararası mevzuatta tahkim yargılamasına ilişkin kararın icra edilebilirliğini kolaylaştırmak ve yargılama için yeknesaklık sağlamak amacıyla yargılama sürecine ilişkin ilk kez detaylı bir düzenleme yapılmış olsa da, tanık deliline ilişkin hükümlere yer verilmemiştir. Tahkim yargılaması sırasında Cenevre Sözleşmesi ile New York Sözleşmesi arasında çakışan hükümler olursa, New York Sözleşmesine öncelik tanınmalı, diğer hususlarda rekabet ilişkileri tartışılmalıdır.⁶⁸

Türkiye, 1961 tarihinde Cenevre’de tanzim edilen Avrupa Konvansiyonunu 21 Nisan 1961 tarihinde imzalanarak ve Milletlerarası Ticari Hakemlik Konusundaki Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun’u 21 Mayıs 1991 tarihli Resmî Gazete’ de yayımlamıştır.⁶⁹ 23 Eylül 1991 tarihli ve 21000 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan 13 Ağustos 1991 tarihli ve 91/2138 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

2.1.1.5. Devletler ve Diğer Devlet Vatandaşları Arasında Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşme (ICSID Sözleşmesi veya Washington Sözleşmesi)

1965 yılında Dünya Bankasının önderliğinde, ev sahibi ülke ile yatırımcı ülke arasındaki yatırım sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü için ICSID Sözleşmesi düzenlenmiştir. Bu sözleşme ile birlikte Dünya Bankasının merkezinin bulunduğu Washington DC’ de tahkim merkezi niteliğinden Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıkları Çözüm Merkezi kurulmuştur. Sözleşme bir diğer ismi olan Washington Sözleşmesi adını buradan almaktadır.

ICSID Konvansiyonu, Dünya Bankasının uluslararası yatırımı geliştirmek ve teşvik edebilmek için Dünya Bankası tarafında formüle edilmiş birçok taraflı bir

⁶⁸ Can, a.g.e. s,121

⁶⁹https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc074/kanuntbmmc074_kanuntbmmc_07403730.pdf. Erişim Tarihi: 29/05/2023

sözleşmedir.⁷⁰ Bu sözleşmeyle ev sahibi ülke ile yatırımcı ülke arasındaki denge sağlanması amaçlanmıştır.⁷¹

Türkiye, sözleşmeyi 24 Haziran 1987 tarihinde imzalamış ve 27 Mayıs 1988 tarihli ve 3460 sayılı Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun 2 Haziran 1988 tarihli Resmî Gazete’ de yayımlanmıştır. ICSID Konvansiyonu 6 Aralık 1988 tarihli ve 20011 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanan 7 Ekim 1988 tarihli ve 88/13325 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.⁷²

ICSID Sözleşmesinin uygulanması için düzenlenen uygun bulma kanunda yabancı sermaye ile ilgili hali hazırdaki mevzuata göre ve fiilen yatırım faaliyetlerine başlamış uyuşmazlıklar için gidilebileceğini, Türkiye’ de bulunan gayrimenkuller üzerinde münhasırlık söz konusu olduğu için Türk mahkemelerinin yetkili olacağı ve Türkiye’deki gayrimenkul dışındaki diğer yatırımlar içinde karşılıklı teşvike ilişkin hükümler düzenlenmelerde yer almış olsa da tahkim yargılamasındaki sürece ilişkin hükümlere yer verilmediği gibi, tanıklığa ilişkin bir düzenlemeye de rastlanmamaktadır.

2.1.1.6. UNCITRAL Model Kanunu

Milletlerarası tahkim yargılamasında hakem kararının tenfizi ve tahkim sözleşmesine ilişkin bir takım düzenlemeler yapılmış olsa da tahkim hukuku heterojen yapısı devam edecektir. Bu hukuki belirsiz tahkim yargılamasını uygulanmasını zorlaştırdığı gibi yargılama masraflarını da artırmaktaydı. Fakat bunun yanında tüm milli tahkim hukuklarının birleştirilmesi de mümkün değildir. Yeknesaklığı sağlamak adına 1985 tarihinde Birleşmiş Milletler Milletlerarası Ticaret Hukuku Komisyonu tarafından tarafların kendi iç mevzuatlarını düzenlerken model olması amacıyla UNCITRAL Model Kanunun düzenlemiştir. 2006 yılında ilgili kanun revize

⁷⁰ Tahkime ilişkin temel kavramlar, düzenlemeler ve güncel gelişmeler, Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk Ve Mevzuat Genel Müdürlüğü ,Ocak 2021 ,s.12

⁷¹ Detaylı bilgi için bkz. <https://icsid.worldbank.org/>. Erişim Tarihi:29/05/2023

⁷²https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc071/kanuntbmmc071_kanuntbmmc_07103460.pdf. Erişim Tarihi: 29/05/2023

edilerek, UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration adıyla yeniden hazırlanmıştır.⁷³

UNCITRAL Model Kanun düzenlemesiyle büyük bir başarı elde edilmiş ve 80 devlette 111 hukuk sistemindeki tahkim mevzuatına uyarlanmıştır.⁷⁴ Düzenleme ile tahkimin koşullarına ilişkin başarılı ve detaylı bir yasal mevzuat oluşturulmuştur. Bu durum dünya çapında öne çıkan tahkim merkezleri tarafından çok istenmese de, tahkim yeri arayan taraflar için güvence niteliği taşıdığı görmezden gelinemez. Tahkim yargılamasına ilişkin yapılan araştırmalar kurumsal tahkime olan güvenin azaldığını ortaya koymuştur.⁷⁵

Devletler, düzenlemenin tamamını kabul etmek zorunda değillerdir. Kısmen kabul edebilecekleri gibi, kendi düzenlemeleri uygulayıp, eksikleri bu düzenlemeyle tamamlayabilirler. Bu şekilde ticari tahkim daha kullanışlı, hızlı ve az masrafla tarafların süreçlere daha hakim olduğu bir tahkim yargılaması elde edilmiştir. UNCITRAL Model Kanununda da tanık deliline ilişkin detaylı bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

2.1.1.7. Avrupa Birliği Hukuku Düzenlemeleri

Tahkim yargılamasında milletlerarası mevzuatta önceden başarılı ve detaylı düzenlemeler yapıldığı için Avrupa Birliği kanun koyucusunun yeknesaklık sağlamak adına düzenleme yapmasına gerek kalmamıştır.

Avrupa Komisyonu tarafından yetki anlaşmalarının etkinliğini artırmak için Brüksel I Tüzüğü adıyla anılan 22 Aralık 2000 tarih ve 44/2001 sayılı Medeni ve Ticari Hukuk Davalarında Mahkemelerin Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Sözleşme düzenlenmiş ve 2000 yılında tüzük haline getirilmiştir. Tüzüğün 23. Maddesindeki yetki anlaşması ile tarafların seçtikleri mahkeme ya da aksi kararlaştırılınca kadar bu düzenlemenin geçerli olacağı hüküm altına alınmıştır.

⁷³ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.122

⁷⁴ Can, a.g.e. s,122

⁷⁵ Armağan Ebru Bozkurt Yüksel, “UNCITRAL ve UNCITRAL Model Kanunu’na Genel Bir Bakış”, TAAD, Cilt:2, Yıl:2, Sayı:4 (20 Ocak 2011) s, 142

Yetki anlaşmasının geçerliliği ise seçilen üye devletin mahkemelerinin tabi olduğu hukuka tabi kılınmıştır.⁷⁶

2.1.2. Ulusal Kanuni Düzenlemeler

2.1.2.1. Genel Olarak

Türk hukukunda tahkime ilişkin Anayasa ve çeşitli kanunlarda düzenleme yapılmıştır. İlk düzenleme 1927 tarihli 1086 sayılı HUMK' un 516-536 maddeleri arasında ihtiyari tahkime ilişkin düzenlemedir. Akabinde 13.08.1999 tarihli 4446 sayılı Kanun ile Anayasanın 125.maddesine “.....*Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinde bunlardan doğan uyuşmazlıkların milli veya milletlerarası tahkim yoluyla çözülmesi öngörülebilir. Milletlerarası tahkime ancak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için gidilebilir.*” şeklinde düzenleme ile tahkim yargılamasına yer verilmiştir. Bu düzenlemenin akabinde 4501 Kamu Hizmetleri ile İlgili İmtiyaz Şartlaşma ve Sözleşmelerinden Doğan Uyuşmazlıklarda Tahkim Yoluna Başvurulması Halinde Uyulması Gereken Ülkelere Dair Kanun ile kamu hizmetlerine ve imtiyaz sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenmesindeki ilke ve esasları düzenlenmiştir.

21.06/2001 tarihli MTK taslağı yasalaştırılarak Türkiye’de gerçekleşecek olan yabancılık unsuru taşıyan ve Türkiye’de yapılacak olan milletlerarası tahkim yargılamaları için bir düzenleme getirilmiştir. Yine 05.06.2003 tarihli 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımcılar Kanununda benzer bir düzenlemeye gidilmiştir. Son olarak 12 /01/2011 tarihli HMK’ nin 407- 444 maddeleri arasında tahkimdeki usule ilişkin düzenleme yapılmıştır.⁷⁷

2.1.2.2. Milletlerarası Tahkim Kanunu

Ülkeler kendi yetki sınırlarındaki tahkim yargılamalarına uygulanması için kendi tahkim kanunları oluşmaktadır. Türkiye Milletlerarası Tahkim yargılamalarına

⁷⁶ Zeynep Özgenç, “Brüksel I Bıs Tüzüğü Uyarınca Yetki Anlaşmalarının Geçerliliği”, Public and Private International Law Bulletin, Volume: 37, Issue: 2, 641–669.

⁷⁷ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.125

uygulanması için 1997 yılında UNCITRAL Model Kanunu örnek alınarak, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü tarafından bir taslak oluşturulmuştur. Bu kanun hazırlanırken ICC Tahkim Kurallarından da yararlanılmıştır. Taslak 05.07.2001 tarihinde 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir.

Milletlerarası Tahkim Kanunu, tahkim yeri Türkiye olan ve yabancılık unsuru taşıyan milletlerarası tahkim yargılamalarının usul ve esasına uygulanması için düzenlenmiştir. Tahkim yerinin Türkiye olması ve yabancılık unsurlarının sağlanamadığı hallerde ilgili kanun uyuşmazlığa uygulanamayacaktır. Nitekim tahkim yerinin yabancı ülke seçildiği durumlarda artık MTK uygulama alanı bulamayacaktır.

Kanunda düzenleme yapılan alanlara bakıldığında usule ilişkin genel konular olduğu görülecektir. Kanunda delil kavramına, türlerinin neler olduğuna yer verilmeyip, sadece delillerin toplanmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu sebeple MTK' ya göre yapılan yargılamalarda taraflar delillere ilişkin bir anlaşma yapmışlarsa, yargılama bu kurallara göre yürütülecektir. Eğer taraflar delillerin toplanmasına ilişkin bir anlaşma yapmamışlarsa, MTK' nin emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla hakem uygulanacak kuralları serbestçe seçebilecek ve ya milletlerarası tahkim kurallarına atıf yaparak ⁷⁸ ispat sağlanacaktır.

2.1.2.3. Hukuk Muhakemeleri Kanunu

Hukuk Muhakemeleri Kanununun tahkime ilişkin yapılan düzenlemesinde, milletlerarası tahkim yargılamalardaki UNCITRAL Model Kanunu ve MTK' yi esas alarak HUMK' daki hükümler yeniden düzenlenmiştir.⁷⁹

HMK' nin tahkime ilişkin hükümleri neredeyse MTK düzenlemesiyle birebir aynıdır. İki uygulama arasındaki en temel farklılık, HMK' nin yabancılık unsuru barındırmayan ve tahkim yerinin Türkiye olduğu uyuşmazlıklarda uygulama alanı

⁷⁸Turgut Kalpsüz, "Türkiye'de Milletlerarası Tahkim", genişletilmiş 2. bs., Ankara, Yetkin Yayınları, 2010, s. 89; Aykut Aydoğan, Milletlerarası Tahkim Kanunu Kapsamında Cereyan Eden Tahkim Usulü, İstanbul, Beta, 2003, s.80.

⁷⁹ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay, Muhammet Özekes, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medeni Usul Hukuku, 10. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s. 682

bulmasıdır.⁸⁰ HMK ‘ nın tahkime ilişkin hükümleri tarafların irade serbestiyle uygulanacak usul hukukunu seçmemişlerse, yargılamaya HMK’ nın on birinci kısmındaki hükümlerin uygun olduğu nispette uygulanacaktır.

HMK’ nın delillere ilişkin düzenlenmesi incelendiğinde, delil kavramı ve çeşitlerine yer verilmediğini, sadece bilirkişi seçimi ve delillerin toplanması konularında mahkemeden yardım talebinde bulunulacağına ilişkin bir düzenleme yapıldığı görülecektir.

2.2. Tahkim Merkezlerine İlişkin Düzenlemelere Tanık Delili

2.2.1. Türk Tahkim Merkezleri

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden olan tahkim ile uyuşmazlığın yeknesak, hızlı ve kesin olarak çözümlenmesini sağlamak amacıyla farklı sivil kuruluşlar ve meslek odaları tarafından çeşitli tahkim merkezleri ve kuralları oluşturulmuştur. Bu tahkim merkezlerine TOBB(Türkiye Odalar ve Borsa Birliği), İTO (İstanbul Ticaret Odası), İZTO (İzmir Ticaret Odası), TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği), ISTAC (İstanbul Tahkim Merkezi) ve İTOTAM (Ticaret Odası Tahkim ve Arabuluculuk Merkezi) örnek verilebilir. Bu merkezler uluslararası tahkim yargılamalarından ziyade yerel uyuşmazlıkları çözüme bağlamak amacıyla kurulmuştur. Bu merkezlerin çoğu şuan itibariyle atıl durumdadır. Fakat ISTAC ve İTOTAM aktif olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

ISTAC, İstanbul Finans Merkezi tarafından bölgesel ve milletlerarası finans merkezi olma hedefiyle bağımsız ve özerk yapıda bir tahkim merkezi oluşturmaya çalışmıştır. Bu hedefle 6570 sayılı ile İstanbul Tahkim Merkezi Kurulmuş ve kurum bünyesinde 2015 yılında Tahkim ve Arabuluculuk Kuralları yürürlüğe konulmuştur. ISTAC Tahkim ve Arabuluculuk Kurallarınının 29.maddesinde delillere ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre vakıaların ispatı için tarafların uygun bulunduğu tüm hususlar delil olarak sunulabilir. Tanık deliline ilişkin sadece hakem ya da tarafların talebiyle tanık dinlenebileceği düzenlenmiştir.

⁸⁰ Ekin Hacibekiroğlu, Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2012, s.81

2.2.2. Milletlerarası Tahkim Merkezleri

2.2.2.1. Milletlerarası Ticaret Odası Milletlerarası Tahkim Mahkemesi Kuralları (ICC Tahkim Mahkemesi)

ICC Tahkim Mahkemesi, merkezi Paris'te olan Milletlerarası Ticaret Odası nezdinde 1919 yılında kurulmuş bir tahkim merkezidir.⁸¹ ICC Tahkim kurallarının esnekliği, birçok dille çevrilmiş olması ve güncel gelişmelere hızlı adapta olabilmesiyle dünyanın dört bir yanından uyuşmazlıkların çözümü için tercih 1923'ten bu yana tercih edilmiştir.

ICC Tahkim Mahkemesi olarak anılsa bile, kurum yargılama faaliyeti yapmamaktadır. Kurum tarafsız ve bağımsız hakemlerle tahkim sürecinin yapılması için organizasyonu yürütmektedir. Tahkim sürecinin yönetilmesinde tahkim merkezi 01 /01/2021 tarihinde ICC Tahkim Kurallarını ticari hayatının gerekliliklerine uygun olarak revize edilerek, güncellenmiş ve yürürlüğe konulmuştur.

ICC Tahkim Kurallarında⁸² başvuru süreleri ve prosedürü, cevap ve karşı dava süreleri, tahkim masrafları, hakem ücretleri, uygulanacak hukuk, tahkim yeri, tahkim yargılamasının süresi, kararlar, acil durum hakemliği gibi birçok konuda ayrıntılı olarak düzenlemiş olsa bile tanık deliline ilişkin detaylı bir düzenlemeye yer verilmemiştir.⁸³

2.2.2.2. Milletlerarası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi Kuralları (ICSID)

ICSID Tahkim Merkezi, Dünya Bankası bünyesinde merkezi Washington DC 1965 yılında 20 ülke tarafında imzalanan Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasında Yatırım İhtilaflarının Çözümlemesi Hakkında Sözleşmesi ile kurulmuştur.⁸⁴ ICSID Tahkim Merkezi, yatırım ve ticari geliştirmek amacıyla

⁸¹ <https://icc.tobb.org.tr/icc-tahkim.php> Erişim tarihi:29/05/2023

⁸² Haluk Bilgiç, Ticari Tahkimde Yabancılık Unsuru Makalesi, s.38

⁸³ Ali Yeşilırmak, ICC Tahkim Kuralları ve Uygulaması, 1. Bası, On iki Levha Yayınları, İstanbul, 2018 s,11

⁸⁴ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.103

milletlerarası yatırım uyuşmazlıklarının uzlaşma ve tahkim yoluyla çözümlenmesini sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye Konvansiyona 1988 yılında taraf olmuştur.⁸⁵ 1999 Anayasa değişikliği ile idare hukukuna konu olan kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşmalarından ve sözleşmelerin doğan uyuşmazlıkların iç hukukta mili ve milletlerarası tahkim uygulanabilir hale geldi.

ICSID Tahkim Kuralları, genel hükümler, mahkemenin kurulması, hakemlerin ve boş pozisyonların diskalifiye edilmesi, yargılamanın yürütülmesi, kanıtlar, özel prosedürler, maliyetler, askıya alma, uzlaştırma ve durdurma, ödül, yayın, yargılamalara erişim ve itiraz etmeyen taraf sunumları, yorumlama, gözden geçirme ve iptal kararı, hızlandırılmış tahkim konularını düzenlenmiştir.⁸⁶

Milletlerarası tahkim yargılamalarında ICSID Tahkim Kurallarının geçerli olduğu yargılamalarda tanıklar düzenlemenin 38. maddesinde açıklanan usulle göre dinlenecektir. İlgili maddeye göre tanıklar duruşmadan önce yazılı beyanlarını kimlik bilgileriyle imzalı olarak hakem heyetine sunulmalıdır. Hakem heyetinin dinlemek istediği tanıklar duruşmaya çağırılacak ve hakemin kontrolünde yemin ederek taraflarca sorgulanacaktır. Hakem heyeti istediğinde tanıklara soru yöneltebilecektir. ICSID Tahkim Kurallarında, yargılamasındaki tanık deliline ilişkin detaylı bir düzenleme yapıldığı görülecektir.

2.2.2.3. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü Tahkim Mahkemesi Kuralları (WIPO)

Birleşmiş Milletler' in uzman kuruluşlarından olan Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü bünyesinde 1994 yılında fikri ve sınai haklar konusunda tahkim ve arabuluculuk merkezi kurulmuştur. Bu tahkim merkezinin amacı marka, patent, yazılım lisans sözleşmeleri, know-how, internet adları ilişkin tescil ve ihlallerden çıkan uyuşmazlıkların tahkim yargılamasıyla çözümlenmesi amaçlanmıştır.⁸⁷

WIPO, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olan tahkim ve arabuluculuk usulleri ile fikri mülkiyete ilişkin ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıklar için çözüm

⁸⁵ 25/09/1991 tarih ve 21002 Resmi Gazete

⁸⁶ ICSID Convention Arbitration 2022 Rules

⁸⁷ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.105

getirmektedir. Kurum bünyesinde uyuşmazlıkların çözümü için arabuluculuk, tahkim ve usul kuralları düzenlenmiştir. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü tarafından hazırlanan tahkim kuralları incelendiğinde tahkimin başlaması, mahkeme ve hakem seçimleri, tahkimin yargılama süreci, ücret ve masraflar, gizlilik konuları tamamına yer verilen detay bir düzenleme olduğu görülecektir. WIPO Tahkim Kurallarınının 56. maddesinde tanık deliline ilişkin tanıkla çağırma ve sorgu süreci hakkında düzenleme yapıldığı görülecektir.⁸⁸

2.2.2.4. Milletlerarası Spor Tahkim Mahkemesi Kuralları (CAS)

Milletlerarası Olimpiyat Komitesi tarafından spor hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklarda sorunların çözülmesi için bir tüzük hazırlanmıştır ve akabinde uyuşmazlıkların çözülmesi için İsviçre’de merkezi Lozan olan Milletlerarası Spor Tahkim Mahkemesi oluşturulmuştur. Bu şekilde spor hukukunun ihtiyaçlarına uygun hızlı, esnek ve az daha maliyetli olacağı düşünüülerek, CAS Tahkim Kuralları oluşturulmuştur. Zamanla milletlerarası arenada hızlıca rağbet görmüştür.

CAS Tahkim Kuralları, yargılamanın dili, hakemlerin seçimi ve bağımsızlığı, zaman sınırlamaları, yargılama prosedürleri, savunmalar, deliller ve delillerin sunulması ve tanıkların dinlemesine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

2.2.2.5. İslam İşbirliği Teşkilatı Tahkim Merkezi Kuralları (İİT Tahkim Merkezi)

İslam İşbirliği Teşkilatı, 27 Kasım 2019 tarihinde İstanbul ‘da yapılan İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesininin 35. Toplantısında İslam Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası(İTSTO) bünyesinde İstanbul merkezli İİT Tahkim Merkezi kurulmasını kararlaştırmıştır. Buna ilişkin “ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve İslam Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı Tahkim Merkezinin Türkiye’ de Kurulması Hakkında Anlaşma” imzalanmış⁸⁹ve anlaşmaya ek olarak merkez tüzüğü oluşturulmuştur.⁹⁰

⁸⁸ WIPO Tahkim Kuralları (1 Ocak 2021 itibaren)

⁸⁹ 25 Ocak 2020 Tarihli ve 31019 sayılı Resmi Gazete

⁹⁰ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.107

İİT Tahkim Merkezi, İslam Bölgesinde yer alan ülkeler için ICC Tahkim Merkezine benzer bir uyuşmazlık çözüm merkezi oluşturulmaya çalışılmıştır. Merkez bünyesinde sekretarya, yönetim kurulu, mütevelli heyeti, uluslararası tahkim divanı yer almaktadır. İİT Tahkim Merkezinin kendi tahkim kuralları olmasa da hakemlerce uyulması gereken etik kuralları belgesi ve hakemlerin kalifikasyon kriterlerini düzenleyen temel metinler ile kaliteli bir tahkim yargılaması yapmayı hedeflemiştir.⁹¹

2.2.3. Yabancı Tahkim Merkezleri

2.2.3.1. Londra Milletlerarası Tahkim Merkezi Kuralları (LCIA)

Londra Milletlerarası Tahkim Merkezi, ICC Tahkim Merkezinden sonra dünya en çok tercih edilen milletlerarası tahkim kurumudur. Londra Milletlerarası Tahkim Merkezi, 5 Nisan 1883 yılında İngiliz hukukuna göre kar amacı gütmeyen ve ekonomik ihtiyaçlardan ve yerel ticaret odasıyla işbirliği sağlanması için kurulmuştur. Londra'nın ticaretteki ve İngiliz hukukunun milletlerarası hukuktaki önemi nedeniyle merkez her zaman milletlerarası tahkim için önemli bir yere sahip olmuştur.⁹²

LCIA Tahkim Kurallarının ilk taslağını 1998 yılında oluşturulmuştur. İlk taslağının üzerinde eklemeler yapılarak 2014 ve 2020 yıllarında tekrar düzenlemeler yapılmıştır. 2020 tarihli düzenleme incelendiğinde hakem seçimi ve bağımsızlığı, tahkim dili, yargılama süreci, savunmalar, deliller, masraflar, geçici hukuki koruma gibi birçok konunun düzenlendiği görülecektir. 2020 tarihli düzenlemenin 20. maddesinde tanıklığa ilişkin yapılan düzenlemeyle tanıkların duruşmaya nasıl çağırılacağı, kimlerin tanık olabileceği ve sorgulanmalarına dair düzenleme yapıldığı görülecektir.⁹³

⁹¹<https://ista.org.tr/> Erişim tarihi:29/05/2023

⁹² Can, a.g.e. s,108

⁹³ LCIA Tahkim Kuralları (1 Ekim 200 tarihinden itibaren)

2.2.3.2. Alman Tahkim Yargısı Kurumu Kuralları (DIS)

Alman Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından dernek tüzel kişiliğiyle kurulmuş olup⁹⁴, daha sonra 1992 yılında Alman Tahkim Komitesi ve Alman Tahkim Enstitüsü' nün birleşmesiyle hem Almanya'da hem de milletlerarası tahkimde saygın ve önemli bir merkez haline gelmiştir.⁹⁵

Alman Tahkim Yargısı Kurumu, tahkim yargılama sürecinin işletilmesini hakem ve taraflara bırakmış ve gerekli olmadıkça sürece katılmamıştır.⁹⁶ Alman Tahkim Yargısı Kurum işleyişinde temel alınan DIS Tahkim tüzüğü, Alman Medeni Usul Kanununun yasal düzenlemesinde birkaç değişiklik yapılarak, benzer nitelikte katı bir düzenleme yapılmıştır. Hali hazırda kurum DIS Tahkim Kuralları, DIS Görüş Kuralları, yargılama için DIS Usul Kuralları ve DIS Spor Tahkim Kuralları olmak üzere tahkim yargılamasına uygulanmak üzere 4 yasal düzenleme yapılmıştır.⁹⁷

DIS Tahkim Kurallarıyla tahkime ilişkin temel konular düzenlenmiş olsa da tanıklığa ilişkin hükümlere yer verilmemiştir. Yine DIS Tahkim Kurallarında tahkim sürecine ilişkin prosedürler ayrıntılı olarak anlatıldığı için yargılama için DIS Usul Kurallarında arasında bu konuya ilişkin hüküm bulunmamaktadır.⁹⁸

2.2.3.3. İsviçre Tahkim Merkezleri Kuralları (SCAI)

İsviçre'nin sanayi ve ticaret odalarının öncülüyle oluşturulan İsviçre (Ticaret) Odaları Tahkim Kurumu (SCAI) 2004 yılında tahkim yargılamasındaki farklılıkları giderilmiş ve yeknesak kurullarla tahkim yargılamasını daha cazip hale getirilmiştir. İsviçre Tahkim Kuralları incelendiğinden milletlerarası tahkim kurumlarının düzenlemelerine paralel bir düzenlemeye yer verildiği görülecektir. Tanık deliline İsviçre Tahkim Kurallarının 26. ve 27. maddelerinde açıkça yer verildiği

⁹⁴ <https://www.disarb.org/ueber-uns/ueber-uns>

⁹⁵ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.111

⁹⁶ Gino Lörcher, Yeni Alman Tahkim Kanunu (Çev. İbrahim Özbay/Zekeriyya Arı) (SÜHFD 2001/3-4, s. 29 40).

⁹⁷ <https://www.disarb.org/werkzeuge-und-tools/dis-regeln#c351>

⁹⁸ DIS Tahkim Kuralları, Yargılama için DIS Usul Kuralları

görülebilecektir.⁹⁹ Ayrıca İsviçre Tahkim Derneği ayrı bir tahkim kurumu işlevini yürütmektedir. İsviçre Tahkim Derneği, İsviçre Tahkim Akademisiyle tahkim yargılamalarına ilişkin düzenlemeleri ve uygulanmasında önemli bir yeri bulunmaktadır.

2.2.3.4. Viyana Milletlerarası Tahkim Merkezi Kuralları (VIAC)

1975 yılında Avusturya Tahkim Derneği tarafından Viyana Milletlerarası Tahkim Merkezi kurulmuş ve Avusturya Ticaret Odasına bağlanmıştır.¹⁰⁰ Kurumun merkezi Viyana'da yer almaktadır. Viyana Milletlerarası Tahkim Merkezi, uluslararası bir nitelikte olup, merkezin dışında da yargılama faaliyeti yürütülebilmektedir.

2021 tarihli Viyana Tahkim ve Arabuluculuk Kuralları incelendiğinde milletlerarası tahkim yargılamasının yeknesaklaşmasını sağlamak amacıyla, yargılamaya ilişkin konuların çoğuna yer verildiği görülecektir. Viyana Tahkim ve Arabuluculuk Kurallarında tanık delillinin düzenlendiği 29. maddede gerekli olması halinde tanık dinlenir şeklinde yüzeysel bir düzenleme yapılmıştır.¹⁰¹

2.2.3.5. Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü Kuralları (SCC)

1917 yılında kurulan Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü, Stockholm Ticaret Odasında bağımsız olmakla¹⁰² birlikte tahkim yargılamalarında doğrudan yer almadan prosedüre nezaret eden köklü bir tahkim kurumudur.¹⁰³ Soğuk savaş döneminde Doğu Avrupa için en çok tercih edilen merkez iken, SSCB yıkıldıktan sonra tercih merkezi olmaya devam etmiştir.¹⁰⁴

Stockholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü Kuralları, milletlerarası tahkim merkezleriyle paralel nitelikte 52 maddeden oluşan kapsamlı bir düzenlemeye

⁹⁹ Swiss Rules, <https://www.swissarbitration.org/wp-content/uploads/2022/07/Swiss-Rules-2021-EN.pdf>

¹⁰⁰ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.113

¹⁰¹ <https://www.viac.eu/en/arbitration/content/vienna-rules-2021-online>

¹⁰² Ulf Franke, International Arbitration in Sweden, American Society of International Law Proceedings, 1982, s.167

¹⁰³ Bünyamin KARTAL, Enerji Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözümü ve Stockholm Ticaret Odası Tahkimi, 1. Bası, On iki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020 s,188

¹⁰⁴ Can, a.g.e s,113

yapılmıştır. SCC Tahkim Kurallarının 31-33. maddeleri arasında delillere ve tanıklığa ilişkin hükümlere yer verildiği görülecektir.¹⁰⁵

2.2.3.6. Rusya Federasyonu Ticaret ve Sanayi Odası Milletlerarası Tahkim Mahkemesi Kuralları (ICAC)

1932 yılında SSCB Ticaret ve Sanayi Odası Tahkim Mahkemesi olarak kurulmuştur. SSCB' nin yıkılmasıyla 24 Şubat 1994 yılında Uluslararası Ticari Tahkim Kanunuyla Rusya Federasyonu Ticaret ve Sanayi Odası Milletlerarası Tahkim Mahkemesi olarak faaliyetlerine günümüze kadar devam ettirmiştir. Tahkim merkezleri Moskova'dır. Merkezin geniş bir hakem listesi bulunmaktadır ama dışarıdan atama yapması da mümkündür. Uyuşmazlık her ne kadar tarafların seçtiği maddi hukuka göre karara bağlansa da süreç ICAC Tahkim Kuralları ile sürdürülecektir.¹⁰⁶

ICAC Tahkim Kuralları, Ukrayna yasaları ve UNCITRAL Model Kanunu temel alınarak hazırlanmıştır. Merkez kurallarında tahkim yargılamasının usulüne ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemede delillere ilişkin bir hüküm olsa da özel olarak tanık deliline değinilmemiştir.¹⁰⁷

2.3. Milletlerarası Barolar Birliğinin (IBA) Delillerin Toplanmasına İlişkin Kuralları Çerçevesinde Tanık Deliline İlişkin Düzenleme

2.3.1. Tahkim Hukukunda Delillerin Toplanmasına İlişkin IBA Kurallarına Genel Bakış

Ülkelerin milli tahkime ilişkin kurallarında, milletlerarası tahkime ilişkin kanuni düzenlemelerinde ve milletlerarası tahkime ilişkin ad hoc veya kurumsal tahkim kurallarında delillere ilişkin detaylı bir düzenlemenin yer almadığı ve söz konusu

¹⁰⁵ https://sccarbitrationinstitute.se/sites/default/files/2023-03/1.-scc_arbitration_rules_2023.pdf

¹⁰⁶ Can, a.g.e s,114

¹⁰⁷ <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Law-of-Ukraine-On-International-Commercial-Arbitration-2.pdf>

düzenlenmelerin tabi oldukları hukuk sistemlerine göre de farklılık gösterdiği belirlenmiştir.¹⁰⁸

Farklı hukuk sistemlerinden gelen tarafların tahkim yargılaması sırasında delil toplanmasına ilişkin çok çeşitli usul kurallarının seçilmesi tarafların yargılamaya adapte olmasını zorlaştıracaktır. Birleşmiş Milletlerin birleştirici özelliğinden etkilenilerek, hukukun gelişmesi ve adaletin tesisi için merkezi Londra olan Milletlerarası Barolar Birliği oluşturulmuştur. Milletlerarası Barolar Birliği tarafından tahkim yargılamasında uygulamada yeknesaklık sağlamak amacıyla Milletlerarası Barolar Birliği Tahkim Komitesi Çalışma Grubu nezaretinde 1999 yılında¹⁰⁹ Milletlerarası Ticari Tahkimde Delillerin Toplanmasına İlişkin IBA kurallar düzenlenmiştir.¹¹⁰

Bu düzenlemeyle uyuşmazlıklara kısa sürede ve en az masrafla çözümlenmek amaçlandığı için delillere ilişkin bu boşluğun doldurulması ve yeknesak kurallar getirmek amacıyla IBA Kuralları ile boşluk doldurulmuştur. IBA Delil Kuralları ile farklı hukuk sistemlerindeki delillerin toplanmasına ilişkin usulleri birleştirerek, tahkim yargılamasının taraflarına ve hakemlerin delillerin toplanmasına ilişkin etkili, ekonomik ve adil bir yargılama sağlanmak amacıyla düzenlenmiştir.¹¹¹

IBA Delil Kuralları, yargılamanın her aşamasında tahkime uygulanabilir. Kuralları kabul etmek isteyen taraf, yargılamanın usul yönergesinde “.....*tahkim yargılamasının delillere ilişkin IBA Kuralları tarafından yönetileceğini kararlaştırırlar.*” ibaresiyle “*soft law*” niteliğiyle uygulamadaki boşlukları doldurulmak istenmiştir. IBA Delil Kurallarını kabul etmek isteyen taraf yargılamanın usul yönergesinde atıf yaparak bu hükümleri uygulayabilecektir.

¹⁰⁸ Hacibekiroğlu, s. 105

¹⁰⁹ IBA Delil Kuralları Önsözü ; <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b>

¹¹⁰ Georg von Segesser, “The IBA Rules on Taking of Evidence in International Arbitration”, ASA Bulletin, Vol. 28, I.4, 2010, s. 734

¹¹¹ Ali Yeşilirmak, Türkiye’de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011, s. 114

2.3.1.1. IBA Delil Kurallarının Hukuki Niteliği

IBA Delil Kuralları, milli ve milletlerarası tahkim yargılamalarının işleyişinde ister kurumsal ister ad hoc tahkim olsun tamamlayıcı hukuk kuralı olarak düzenlenmiştir.¹¹²Tamamlayıcı nitelikte yedek hukuk kuralları, tarafların sözleşmeyle düzenlemediği veya gereği gibi düzenlenmemiş hususlarda doğacak boşluklar için aksi kararlaştırılabilen ancak aksi kararlaştırılmadığı hallerde uygulanması gereken hukuk kurallarıdır. IBA Delil Kurallarının önsüzünde açıkça yer aldığı gibi bu kurallar tamamlayıcı niteliğe haizdir.

Milli ve milletlerarası tahkim düzenlemelerinde delillere ve delillerin toplanmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer verilmediği için tarafların ya da hakemlerin isteğiyle tahkim yargılaması için seçilen usul hukuku ve tahkim kurallarındaki boşluklar IBA Delil Kurallarıyla doldurulabilecektir.¹¹³ IBA Delil Kuralları, sadece seçilen usul kurallarının eksikliklerini doldurabileceği gibi yargılamanın tamamına da uygulanabilir.

2.3.1.2. IBA Delil Kurallarının Uygulama Alanı

IBA Delil Kurallarının uygulama alanı, düzenlemenin başlangıç kısmındaki 2. maddede düzenlenmiştir. IBA Delil Kuralları, taraflarca ya da hakem heyetince tamamen ya da kısmen kabul edilerek yargılamaya sürecine uygulanabilir ve usulü işlemlere ilişkin bir kılavuz olarak kullanılabilir.

Taraflar, bu kuralların uygulanmasına karar vermişse, yargılama aşamasındaki deliller düzenlemedeki usule göre toplanacaktır. Fakat IBA Delil Kurallarının uyumsuzluğa uygulanabilmesi için taraflarca seçilen hukukun amir hükümlerine aykırı olmaması gerekir. Tarafların aralarındaki anlaşmada bir hüküm yoksa, IBA Delil Kurallarının anlaşmanın yapıldığı tarihte geçerli olan versiyonu ile anlaşılmış kabul edilmiş sayılır.¹¹⁴

¹¹²Musa Aygül, Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller, 2. Bası, On iki Levha Yayınları, İstanbul,2014 s,14

¹¹³ Gabrielle Kaufmann-Kohler, Soft Law in International Arbitration: Codification and Normativity, Journal of International Dispute Settlement, Vol,1, No:2, 2010, s. 289.

¹¹⁴ IBA Delil Kuralları

IBA Delil Kurallarının, yargılama sırasında IBA Delil Kurallarının genel hükümleri ile delil kuralları arasında çatışma olduğu hallerde her iki hükmün de amaçlarını göz önünde bulundurularak karara uygulanması gerekir. IBA Delil Kuralları uygulanırken, taraflarca ya da hakem heyeti tarafından kuralların esasına ilişkin uyumsuzluk olduğu durumlarda, ilgili maddede tahkim yargılamasını yapısına uygun olacak şekilde yorumlanmalı ve olaya uygulanmalıdır.

Tahkim yargılaması sırasında delil ikamesine ilişkin IBA Kurallarının genel hükümlerinde ve delil kurallarında hüküm olmaması halinde, hakemler delil ikamesi sürecini yargılamaya en uygun ve IBA Delil Kurallarının genel ilkelerinde gözetilerek süreci yürütmesi gerekir.

2.3.1.3. Delillere İlişkin Hususların IBA Delil Kurallarına Göre Müzakeresi

IBA Delil Kurallarının 2. maddesindeki düzenlemeyle tarafların tahkim yargılamasında delillerin toplanması, kapsamı, zamanlaması ve usulüne ilişkin konularında istişareye davet edildiği görülecektir. Bu düzenleme IBA Delil Kurallarına 2010 değişikliği ile eklenmiştir.

IBA Delil Kurallarının hazırlanmasında tahkim yargılamasının hızlı, esnek ve verimli bir yargılama yapılması amaçlandığı için, yargılamanın başlangıcında delillerin toplanmasına ilişkin hususlarda tarafların mutabık olduklarına dair istişare edilerek, usulü itirazların en aza indirildiği, sağlıklı bir yargılama yapılmak amaçlanmıştır.

Düzenleme incelendiğinde maddenin ikinci fıkrasında delil ikamesinde hakkında düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemeyle bilirkişi raporları, yazılı tanık ifadelerinin hazırlanması ve sunulması, herhangi bir ispat duruşmasında sözlü ifadelerinin alınması, belge ibrazının koşulları, şekli ve usulü, tahkimde delillere hâsıl olacak gizliliğin korunmasının seviyesi, delil ikamesi ile bağlantılı olarak verimliliğin, ekonominin ve kaynak tasarrufunun teşvik edilmesi konularında sınırlama olmamakla birlikte bu hususları kapsayacaktır. Hakem heyeti, davanın sonucuna etki edebilecek hususların eklenmesini ya da ön sorunların kısa sürede taraflara bildirilerek çözümlenmesi teşvik edecektir.

2.3.2. IBA Delil Kurallarına Göre Tanık Delili

IBA Delil Kurallarının 4. maddesinde “*Vakıa Tanığı*” başlığı ile 10 fıkra halinde tanık, tanığın sunulması, yazılı ve sözlü tanıklık, tanık beyanın hususları hakkında detaylı bir düzenleme yapıldığı görülecektir. Bu düzenlemeye göre taraflar süresi içinde tanığı ve ifade konusunu bildirerek, tanık delilliğine başvurabilecektir. Milli ve milletlerarası tahkim mevzuatları incelendiğinde IBA Delil Kuralları gibi tanık ve tanıklığa ilişkin hususların detaylı olarak hüküm altına alındığı çok fazla düzenlemenin yer almadığı görülecektir. Bu sebeple IBA Delil Kuralları tahkim uygulamasında önemli bir yere sahiptir.

2.3.2.1. Tanık Dinlenmesi

IBA Delil Kuralları incelendiğinde, 4. maddenin 1 fıkrasında tarafların tanık deliline dayanabileceklerini düzenledikten sonra 2. fıkrada “*Herkes, Taraf, Taraf memuru, çalışanı veya diğer temsilcisi de dâhil olmak üzere, tanık olarak ifade verebilir.*” ifadesiyle yargılamada tanık sıfatıyla kimlerin dinlenebileceği düzenlemiştir. Bu düzenleme tahkim yargılamasında olayın aydınlatılması ve uyuşmazlığın çözümü için çizilecek savunma stratejisinde tutarlı bir yol almaya yardımcı olacaktır. Çünkü çoğu hukuk sisteminde ve tahkim kurallarında bu hususa açıkça değinilmemiştir.

IBA Delil Kurallarının 4.maddenin 3. Fıkrasının devamında “*Bir Tarafın, memurlarının, çalışanlarının, hukuk danışmanlarının veya diğer temsilcilerinin tanıklarla veya müstakbel tanıklarla görüşmeleri ve onlarla muhtemel tanık ifadelerini tartışmaları usulsüz sayılmaz.* ” şeklinde tanıklığı genişleten bir düzenleme yapılmıştır. Mili ve ya milletlerarası tahkime konu edilen hususların çoğunluğu ticari uyuşmazlıklar olduğu ve ticari faaliyetler kolektif bir ekiple yürütüldüğü için uyuşmazlığa konu olan vakıalara tanık olan kişilerin tanık sıfatıyla dinlenilmesinde bir sakınca görülmemiş ve uyuşmazlığın çözümü açısından isabetli bir düzenleme yapılmıştır.

IBA Delil Kurallarında sadece tarafların talebiyle dinlenen tanıklardan ziyade tarafların talebiyle gönüllü olarak tanıklık etmeyecek kişinin tanıklık etmesine ilişkin, hakem heyeti tarafından belirlenen sürede ifadesinin alınması için gerekli

hukuki prosedürün işletilmesini talep etme hakkı 4. maddenin 9. fıkrasında düzenlenmiştir. Bu talepte bulunan taraf, dinlenmesini istediği tanığın hangi konuda ifadesinin alındığını, ifadenin davayla ilgisini, tanığın ifadesinin davaya etkisinin açıklamalıdır. Hakem heyeti bu talebin yargılama için gerekli olduğu kanaatine varır ise, tanığın dinlenmesi için kendisi harekete geçecek ya da tarafların tanığın hazır etmesini isteyecektir.¹¹⁵

Tahkim yargılaması boyunca hakem heyeti, tarafların ya da ifadesi alınmayan herhangi bir kişinin ispat duruşmasında ifade vermesini isteyerek, bunun için gerekli çabanın gösterilmesine karar verebilir. Bu talebe karşı, ifadesi alınacak kişi IBA Delil Kuralları md. 9. 2 uyarınca itiraz etme hakkı vardır.¹¹⁶

2.3.2.2. Yazılı Tanık Beyanları

IBA Delil Kurallarının 4.maddenin 4 fıkrası uyarınca hakem heyeti, yargılamada tarafların ifadesine dayanmak istediği her tanığın yazılı beyanın sunulmasını talep edebilir. Tanık beyanlarının yazılı olarak sunulması ispat duruşmasını ve yargılamayı hızlandıracaktır. Taraflar, ispat duruşmasından önce hakemlerin verdiği süreye riayet ederek, dinletmek istedikleri tanıkları ve tanıkların hangi hususta dinleneceğini yazılı olarak sunabileceklerdir.

Taraflar, iddia ve savunmalarını desteklemek için hakem heyetine yazılı tanık beyanı verebilir. IBA Delil Kurallarına 4. maddenin 5. fıkrası uyarınca yazılı tanık beyanında tanığın kimlik bilgileri, geçmiş beyanları, uyuşmazlığa ilişkin beyanlarının tam ve detaylı açıklaması, tanığın ispat duruşmasında beyanlarını vereceği dili, doğruluk beyanı, tanığının imzası, ifadenin yeri ve tarih de bildirilmez.

Taraflar, tanık beyanlarını yazılı olarak sunduktan sonra hakem heyetinin kararlaştıracağı süre içerisinde, daha önce dosya sunulan delillerden farklı bir içeriğe

¹¹⁵ Thomas Tallero, J. Adam Behrendt, "The Use of Bifurcation and Direct Testimony Witness Statements in International Commercial Arbitration Proceedings", *Journal of International Arbitration*, Vol.20, I.3, Kluwer Law International, 2003, s. 303.

¹¹⁶ Michael Bühler, Carroll Dorgan, "Witness Testimony Pursuant to the 1999 IBA Rules of Evidence in International Commercial Arbitration" – Novel or Tested Standards?", *Journal of International Arbitration*, Vol.17, I.1, Kluwer Law International, 2000, s. 18

sahip olmak şartıyla daha önce tanık olarak bildirilmemiş kişilerin tanık beyanları daha sonra hakem heyetine sunulabilir.

Fakat bu beyanlar daha önce sunulmamış tanık ifadesi, bilirkişi raporu, önceden sunulmamış dilekçelere karşılık niteliğinde olması gerekecektir. Burada amaç yargılama konusunu genişletmeden uyuşmazlığa ilişkin tüm argümanların toplanmasını sağlamaktır.

Yazılı ifadesini hakem heyetine sunulan tanık, ispat duruşmasında hazırda bulunması istendiği ve geçerli bir mazereti olmadığı halde duruşmaya katılmaması halinde aksi kararlaştırılmadıkça, tanığın yazılı beyanı dikkate alınmayacaktır. (md.4.7) Tanığın duruşmaya katılması talep edilmemişse, taraflar tanığın yazılı beyanın doğruluğunun kabul etmiş sayılmayacaktır.(md 4.8)

2.3.2.3. Tanıkların İspat Duruşmasına Katılımı

Taraflar, yargılama aşamasında hakem tarafından kararlaştırılan süre içinde duruşmada dinletmek istediği tanıkları hakem heyetine ve karşı tarafa bildirmesi gerekir. Tahkim yargılamasının ispat duruşmada dinletilmek için yazılı tanık beyanı verilen tanıklar ile duruşmaya katılım sağlayan tanıkların aynı olması önemlidir. Taraflar veya hakem heyetinin talebi üzerine tanık dinlenmesi talep edilmişse, ilgili tanığın sözlü beyanın alınması için ispat duruşmasında hazır edilmelidir.¹¹⁷ Tanıklar, ispat duruşmasında taraflarca hazır edilmelidir. ¹¹⁸ Tanığın sözlü beyanını almanın en sağlıklı yöntemi duruşmada şahsen hazır edilmesidir. Fakat tanığın duruşmaya fiziken katılmadığı durumlarda video konferans yöntemlerine de başvurulabilir.

İspat duruşması temelde tarafların sunduğu beyanları ve delillerin değerlendirilerek, iddialarını ispat etmeleri için hakemlerin kontrolünde yürütülen bir süreçtir. Hakemler ispat duruşmasında irade özerkliği prensibi ve adil yargılanma hakkı kapsamında tarafları yönlendirebilecektir. Hakemler, yönlendirmeyle yazılı tanık beyanlarının sunulması için sürelerin sınırlanması, tanıkların nasıl sorgulanacağı ve

¹¹⁷ Robert B. Davidson/ Werner Mueller: Procedural Matter Checklist, International Arbitration Checklists, Ed. Lawrence W. Newman , Grant Hanessian , Juris Publing, 2004 s. 86

¹¹⁸ Devlet Kühner: The Revised IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration , Journal of International Arbitration, Vol. 27,I,6, Kluwer Law International, 2010,s.674

tanığa soru sorulması gibi konularda davayla ilgisi olmayan, davanın sonucuna etki etmeyecek ve gereksiz masrafla maliyetleri artıracak hususlarla ilgili talepleri sınırlandırabilir.

İspat duruşması delillerin tartışılması ve tanıkların sorgulanması amacıyla yapılacaktır. Uygulanan hukuk sistemine göre tanıkların sorgulanması yapılırken doğrudan ya da çapraz sorgu yöntemiyle tanık beyanları alınacaktır. Kıta Avrupa hukuk sisteminde yaygın olarak doğrudan sorgu yöntemi kullanılırken, Anglo-Amerikan hukuk sisteminin ise çapraz sorgu daha yaygın kullanılmaktadır. IBA Delil Kuralları her iki sistemde de uygulanan bir düzenlemedir.

Duruşmada sözlü ifadeler dinlenirken önce davacı tarafın ifadeleri dinlendikten sonra hemen davalı tarafın ifadelerini dinlenecek ve akabinde tanıkların beyanları alınacaktır. Tanıkların sorgulanması sırasında ortaya çıkan konular hakkında karşı taraf soru sorma hakkı elde edecektir. Tanıkların sorgulanmasına başlanmadan önce hakemlerin önünde tanık beyanlarının doğruluğu teyit edilecektir. Kurumsal tahkim kurallarının çoğunda yemin öngörülmemişse, bazı düzenlemeler tanığa yemin teklifinde bulunmaktadır. Tahkim yargılamasında seçilecek usul hukukuna göre farklılıklar oluşmaktadır. Hakemler bu durumu IBA Delil kuralları ile gidermeye çalışmaktadır.

2.4. Karşılaştırmalı Hukukta Tahkim Yargılamasındaki Tanık Deliline İlişkin Düzenlemeler

2.4.1. İngiliz Tahkim Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili

1996 tarihli İngiliz Tahkim Kanunu, 1950, 1975 ve 1979 tarihli tahkim kanunları ile Anglo-Amerikan hukuk sistemi prensiplerinin birleştirildiği, UNCITRAL Model Kanunu temel alan bir düzenlemedir. İngiliz Tahkim Kanunu, hem milli hem de milletlerarası tahkim yargılamalarında geçerlidir. Tarafların tahkim yargılaması için aralarında usul hukuku belirlemedikleri hallerde İngiliz Tahkim Kanununun md.34

uyarınca tahkim yargılamasına uygulanacak usul hakem heyeti tarafından kararlaştırılacaktır. ¹¹⁹

İngiliz Tahkim Kanununun 34.maddesi incelendiğinde usul ve delillere ilişkin şu konular ele alınmıştır. Bunlar, yargılamanın herhangi bir bölümünün ne zaman ve nerede yapılacağı; işlemlerde kullanılacak dil veya diller ve ilgili belgelerin çevirilerinin sağlanıp sağlanmayacağı; yazılı talep ve savunma beyanlarının kullanılıp kullanılmayacağı, bunların ne zaman verilmesi gerektiği ve bu beyanların daha sonra ne ölçüde değiştirilebileceği; taraflar arasında hangi belgelerin veya belge sınıflarının ifşa edilmesi ve taraflarca üretilmesi gerekip gerekmediği ve hangi aşamada; ilgili taraflarca hangi soruların sorulması ve cevaplanması gerektiği ve bunun ne zaman ve hangi biçimde yapılması gerektiği; herhangi bir gerçek veya görüş hususunda ihale edilmek istenen herhangi bir materyalin (sözlü, yazılı veya diğer) kabul edilebilirliği, alaka düzeyi veya ağırlığına ilişkin katı kanıt kurallarının (veya başka herhangi bir kuralın) uygulanıp uygulanmayacağı ve bu materyalin hangi zaman, biçim ve biçimde değiş tokuş edilmesi gerektiği ve sundu; mahkemenin gerçekleri ve yasayı tespit etmede inisiyatif alıp almaması ve ne ölçüde inisiyatif alması gerektiği; sözlü veya yazılı kanıt veya sunumların ne ölçüde olması gerektiğidir. Mahkeme, bu hususlarda talimatların yerine getirilmesi için süreyi belirleyebilir ya da uygun gördüğü takdirde süreyi uzatabilir. ¹²⁰

İngiliz Tahkim Kanununun tanıklığa ilişkin 43. maddesinde emredici nitelikte bir düzenleme yapmıştır. Madde metnine göre, hakemlerin talebi dışında, tarafların talebiyle tanıkların sözlü ifadelerinin alınabildiği, yazılı belgelerin sunulma ve delillerin hakem heyetine yapılacak talep ile mahkeme aracılığıyla elde edilebilmesi için bir takım şartlar ön görülmüştür. Bunlar hakem izni ya da geçerli bir tahkim sözleşmesinin varlığı, tanığın Birleşik Krallıkta olduğu ve tahkim yargılamasının İngiltere sınırlarında yapılması halinde uygulanır. Maddenin devamında tarafların delil sunmaya ve tanık göstermeye zorlanamayacağı düzenlenmiştir. ¹²¹

¹¹⁹ Hacibekiroğlu, s,66

¹²⁰ Arbitration Act 1996, md.34

¹²¹ Lew./ Mistelis. / Kröll, s.211

2.4.2. Alman Medeni Usul Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili

Alman Medeni Usul Kanunu(ZPO), 1998 tarihli yaptığı değişiklikle UNCITRAL Model Kanun esas alınarak yeniden düzenlemiştir. Düzenlemeyle milli ve milletlerarası tahkim ayırımını yapmaksızın taraflarca bir usul hukuku belirlenmeyen ve tahkim yerinin Almanya olması halinde ZPO uygulama alanı bulacaktır.¹²²

Alman Medeni Usul Kanunu, tahkim yargılamasında uygulanacak usul olarak, belirlenmesi tarafların iradesine bırakılmıştır. Taraflar, kanunların emredici hükümleri saklı kalmak kaydıyla, yargılamaya uygulanacak hukuk olarak da belirlenebilir. Taraflar emredici hükümlerin izin verdiği ölçüde, eşit muamele hakkı ve hukuki dinlenilme hakkı uygun olarak delillerde de düzenleme yapılabilecektir.

Alman Medeni Usul Kanunundaki tahkim yargılamasına ilişkin hükümler incelendiğinde delillere dair detaylı bir hükmün yer almadığı görülecektir. Düzenlemede delillerin kabul edilebilirliği, toplanması ve değerlendirilmesine ilişkin düzenleme yapılmış ise de, özel olarak tanık delilliğine ilişkin düzenlemeye yer verilmediği görülecektir.

2.4.3. İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Hakkında Federal Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili

İsviçre' de milletlerarası tahkim ilişkin düzenleme Uluslararası Özel Hukuk Hakkında Federal Yasasının (PILA) 12. Bölümde “Uluslararası Tahkim” başlığıyla 176-194. maddeleri arasında düzenlenmiştir. İsviçre milletlerarası tahkim yargılamasındaki delillere ilişkin 184. madde de üç fıkra halinde düzenleme yapılmıştır.

PILA (İsv. MÖHUK) md.184/1 uyarınca hakemler, yargılama için gerekli gördüğü delilleri bizzat toplayabilmektedir. Tahkim yargılamasında taraflarca kararlaştırılacak usule uygun olarak hakemlerce yürütülecektir. Hakemler, tarafların ve tanıkların

¹²² İbrahim Özbay, “1998 Alman Tahkim Hukuku Reformu ve Bu Reforma İlişkin Özellikler”, Ünal Tekinalp'e Armağan, C:II, İstanbul, Beta, 2003, s. 1060

ifadelerini alacak, bilirkişi atacak, keşif incelemesi yapacak ve gerekli belgelerin sunulmasını isteyecektir. PİLA md.184/3 uyarınca taraflar kendi arasında anlaşmaması halinde hakemler, takdir yetkisini kullanarak, yargılama için yararlı ve gerekli gördüğü delillerin toplanmasını isteyecektir. İsviçre tahkim yargılamasında hakemler temel kurallar ile yargılamak yerine taraflarca seçilen ve hakem heyetince uygun görülen delillerle yargılama yapacaktır.

Delillerin toplanması için devletin hukuki yardımının gerekli olduğu durumlarda, PİLA md.184/2 uyarınca hakem heyeti veya hakem heyetinin muvafakatiyle bir taraf, tahkim mahkemesinin bulunduğu yerdeki devlet mahkemesinin katılımını talep edebilir. Delillerin mahkeme aracılığıyla toplanması için, tarafların aralarında bir düzenlemenin varlığı aranmaksızın, tarafların talepleri yeterli olacaktır. Delil toplanması için yardım istenilen mahkeme, tahkime uygulanan usulden bağımsız olarak kendi hukukun usul kurallarıyla delil toplayacaktır.¹²³

2.4.4. Amerika Federal Tahkim ve Yeknesak Tahkim Kanunu'na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili

Amerika Birleşik Devletleri, federal devlet yapısına sahip olduğu için hukuk sistemi olarak Kıta Avrupası Hukuk farklı olarak Anglo-Amerikan Hukuk sistemini benimsenmiştir. Devlet yapısı, yargılama sistemini etkilediği için tahkim yargılamaları Amerika Federal Tahkim Kanunu ve Yeknesak Tahkim Kanunu olmak üzere iki farklı düzenlemeyle uygulanmaktadır.

Her iki kanunda delillerin toplanması için uygulanacak hukuk tarafların iradelerine bırakılmıştır. Fakat federal tahkim kanunu ile federe devletlerin hukuki düzenlemeleri çakışırsa yeni tarihli kanun esas alınır.¹²⁴

Federal Tahkim Kanununda (FAA) delillere ve ispata ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. FAA md.7 uyarınca tarafların ya da 3. kişilerin yargılamada delil niteliğine haiz olan belgelerin sunulması ve tanık olarak duruşmada dinlenmesi

¹²³ Turgut Kalpsüz, İsviçre Hukukunda Milletlerarası Tahkim, Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir mi? Ankara,1997, s.23

¹²⁴ Hacibekiroğlu, s.70

öngörülmüştür. Ayrıca “*discovery*” yöntemiyle duruşmadan önce tanıkların dinlenmesi kabul edilmiştir.

Her iki kanunda hukuki dinlenilme ve adil yargılanma hakkıyla bağlantı olarak, iddia ve savunmaları destekler nitelikte delil sunma ve duruşmada tanık beyanlarını teyit amacıyla çapraz sorgulama metoduna başvuru imkanı tanınmaktadır.

2.4.5. Fransa Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’na Göre Milletlerarası Tahkimde Tanık Delili

Fransa Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunda(CPC) milli ve milletlerarası tahkim hükümleri arasında farklı ve bağımsız kanuni düzenlemelerle hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte 13 Ocak 2011 tarihinde Fransa Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun tahkimle ilgili hükümlerini kapsayan bir değişik yapılmıştır.

Fransa Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu uyarınca taraflar yargılamaya uygulanacak usulü serbestçe seçme hakkına sahiptir. Taraflar tahkim anlaşmasıyla ister CPC’ ye isterse farklı bir usul hukuku seçebileceklerdir. Tarafların usule karar vermediği durumlarda usule hakem heyeti karar verecektir.

CPC ‘nın milletlerarası tahkime ilişkin hükümleri incelendiğinde detaylı bir düzenleme yapılmadığı gibi, delillerin toplanması ve sunulması ile ilgili bir hüküm de bulunmamaktadır. Ancak CPC’ in 1506. maddesi uyarınca milli tahkime uygun düşen hükümleri milletlerarası tahkime uygulanacaktır. İç hukukta, taraflar hakemden talepte bulunmadıkları hallerde, hakemler delillerin sunulmasını ve delil toplanmasına ilişkin usullere kendisi karar verebilecektir.

BÖLÜM III

TAHKİM YARGILAMASINDA TANIKLARIN ÇAPRAZ SORGULANMASINA İLİŞKİN HUSUSLAR

3.1. Tahkim Yargılamasında Delil Kavramı

Delil, uyuşmazlığa ilişkin vakıaların doğruluğunu ispatlamak için tarafların iddia ve savunmalarını dayandırdıkları araçlardır.¹²⁵ Hukuk sistemlerinde deliller kesin deliller ve takdiri deliller olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki “kanuni delil sistemi” olarak bilinen ve sadece kanunda sayılan delillerin ispat aracı olarak kabul edildiği sistemdir. Bu sisteme Alman Medeni Usul Hukuku örnek verilebilir. İkinci delil sistemi ise, delil türlerine hiçbir sınırlama getirilmeyen “serbest delil sistemdir”.¹²⁶ Bu sisteme örnek olarak Türk Medeni Usul Hukuku gösterilebilir. Serbest delil sisteminde, uyuşmazlık konusunun ispatında her şey delil kabul edilmektedir.

Milletlerarası tahkimde delillere ilişkin kanuni ve kurumsal tahkim kuralları incelendiğinde kesin bir düzenlemeye rastlanılmamaktadır. Milletlerarası tahkimde irade özerkliği prensibi esas alındığı için, taraflar yargılamaya uygulanacak kuralları serbestçe seçebilecekleri gibi hakemlerin kararına da bırakılabilir.¹²⁷ Buradan milletlerarası tahkimde serbest delil sistemi benimsendiği anlaşılmaktadır.

Her ne kadar delil serbesti sistemi uygulanıyor olsa da kurumsal tahkim kurallarıyla delillere ilişkin yeknesak kurallar getirmek istenmiştir. Bu alanda IBA Delil Kuralları ve Prag Kuralları olmak üzere iki düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeler ile bilirkişi raporları, yazılı tanık ifadelerinin hazırlanması ve sunulması, sözlü

¹²⁵ Hakan Pekcanitez, Oğuz Atalay ve Muhammet Özekes; “Medeni Usul Hukuku Ders Kitabı”, Yetkin Yayıncılık, Ankara,2023,s. 398

¹²⁶ Konuralp, “Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı”, Yetkin Yayıncılık, Ankara,2009, s. 30;

¹²⁷ Ekin Hacibekiroğlu, Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller, On İki Levha Yayınları, 2012, s . 15

savunmaların yapılması, herhangi bir delil elde etmenin koşulları, şekli, usulü ve tahkim yargılaması esnasında delillerin gizliliğinin korunması vb. konularda yeknesak kurallar oluşturulmaya çalışılır.¹²⁸

Tahkim yargılamasında delillere ilişkin yapılan düzenlemelerde ispat aracı olarak kesin veya takdiri delil ayrımı yapılmaksızın 5 tür delil düzenlenmiştir. Bunlar belge-senet, yemin, bilirkişi, keşif ve tanık beyanıdır. Farklı düzenlemelerde tüm delil çeşitleri için detaylı bir düzenlemelere yer verilmişse de çalışmamızda sadece vakıa tanıklığı detaylı olarak incelenecektir.

3.2. Tahkim Yargılamasında Tanık Delili

Tanık delili, çok eski zamanlardan bu yana hukuk sistemleri tarafından kabul edilen¹²⁹ ve ispat amacıyla belgeden sonra en çok tercih edilen delil türüdür. Tanık delili, uyuşmazlığa ilişkin vakaların dava tarafları dışında üçüncü kişilerce edinilmiş bilgilerini mahkemeye sunmalarıdır.¹³⁰ Tanık, olayla ilgili doğrudan bilgi veren ve davanın tarafı olmayan kişidir. Tanık, bilirkişiden farklı olarak olayı yorumlamadan doğrudan algıladığı şekilde mahkemeye aktarmalıdır. Bu şekilde dava konusu uyuşmazlık hakkında hakem bir izlenim edinmiş ve uyuşmazlığı farklı açılardan görme şansı elde etmiş olacaktır.¹³¹

Türk Medeni Hukukunda tanıklık, HMK m.240-265 arasında düzenlenmiştir. Düzenlemede tanıkların nasıl gösterileceği, izinli olduğu haller, davetiye çıkarma ve çağrıya uyma zorunluluğu vb. konularda detaylı bir düzenlemeye yer verilmiştir. Türk Medeni Hukuku açısından tanıklık zorunludur. Kendisine çağrı yapılan tanık, mahkeme huzurunda yemin ederek olaya ilişkin bildiklerini anlatması gerekir. Tanık beyanın uyuşmazlık açısından değerlendirmesi ise hakimin takdirine bırakılmıştır.

¹²⁸ Hacibekiroğlu, s. 115

¹²⁹ Antonias Dimolitsa: Giving Evidence : Some Reflections on Oral Evidence vs Documentry Evidence and on the Obligations and Right of the Witness, Levy, Laurent: Arbitration and Oral Evidence, Paris 2005 s.13

¹³⁰ Cemile Gökyayla, Tahkimde Belge İbrazı (Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Gelişmeler Sempozyumu, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi 2019, s. 459-469) s.468

¹³¹ Michael E. Schneider: Witness in International Arbitration, Presentation of Material From Arbitration Practice, ASA Bulletin, Vo 11, Issue 2, 1993, s. 101

Tahkim yargılamasındaki uyuşmazlığın çözümlenmesinde vakıa tanığına dayanırken, kimlerin dinleneceğı, nerede, ne zaman ve hangi usule yapılacağına ilişkin milli ve milletlerarası mevzuatta ayrıntılı bir hüküm yoktur. Bu sebeple yargılamanın hangi usul hukukuna tabi olacağı tespit edilmelidir. Çünkü hukuk sistemleri arasında en çok farklılık gösteren delil türü tanık delildir.¹³² Bu nedenle tahkim yargılamasının Kıta Avrupası Hukuk sistemine mi yoksa Common Law hukuk sistemine göre mi yürütüleceğı, delillerin toplanmasındaki usule uygulanan hukuku değıştirecektir.

Milletlerarası tahkimde tanık dinlemenin usulleri hukuk sistemlerine göre farklılık göstermektedir. Common Law hukuk sisteminde uyuşmazlığın çözümlenmesinde tanık deliline önem verilmektedir. Uyuşmazlığın çözümlenmesinde tanık beyanlarının çapraz sorguya tabi tutularak maddi gerçeğe ulaşılabilceğı kabul görmektedir.¹³³ Gerçeğı ortaya çıkarmak için taraf avukatları tanığı duruşmada detaylı bir sorguya tabi tutacaklardır. Tanık daha sonra ifadesini değıştirmek isterse de çapraz sorguya alınacaktır. Kıta Avrupası Hukuk sisteminde ise, tanık delili uyuşmazlığın çözümlenmesinde belge ve yazılı delillerden sonra gelmektedir.¹³⁴ Kıta Avrupası hukuk sisteminde tanıkların dinlenmesinde mahkeme etkin rol oynamakta ve tarafların tanığı çapraz sorgulama yöntemiyle soru sorması uygulamada söz konusu olmamaktadır¹³⁵

Milletlerarası tahkim yargılamalarında ise, tanık kavramının tanımı yerel hukuk sistemlerden farklı olarak hem Common Law hem de Kıta Avrupası hukuk sisteminin karması olacak şekilde geniş tutulmuştur.¹³⁶ Bu da mahkeme yargılamasına nazaran tanık deliline daha çok başvuru yapılmasını sağlamıştır. Taraf avukatları tanık delili ile belgelerdeki iddia ve argümanların doğruluğunu teyit etme şansı elde edeceklerdir. Bu şekilde iddia ve savunmalarını desteklemiş olacaklardır.

¹³² Berg Den Van: Organizing an International Arbitration: Practice Pointers, Newman, Lawrence W/ HILL, Richard S. (eds, The Leading Arbitrators' Guide to International Arbitration, New York 2008, s,126

¹³³ Emmanuel Gaillard/ John Savage: Fouchard, Gaillard, Goldman on International Commercial Arbitration, The Hague/Boston/ London ,1999 , s,698

¹³⁴ Gaillard/ Savage, s.699

¹³⁵Ergun Özsunay,Uluslararası Tahkimde Delillerin Sunulması, MilletlerarasıTahkim Semineri,2006.s. 77

¹³⁶ Zuberbühler , Hofmann , Oetiker,Rohner , s.86

Milli ve milletlerarası tahkim mevzuatları incelendiğinde tanık deliline ilişkin detaylı bir düzenleme yapılmadığı görülecektir. Bu eksikliği gidermek için Milletlerarası Barolar Birliği tarafından tüm hukuk sistemlerine uyumlu hem de tahkimde delillerin toplanması ve sunulmasında yeknesaklığın sağlanması için IBA Delil Kuralları düzenlenmiştir.

Uygulamada taraflara kolay ve hızlı bir yargılama sağlamak amacıyla IBA Delil Kurallarında kurumsal tahkim ya da ad hoc tahkimde kimlerin tanık olarak dinleneceğine ilişkin kapsamlı bir düzenlemeye yer verilmiştir.¹³⁷ Düzenleme tahkim yargılamaları için yerinde bir düzenleme olmuştur. IBA Delil Kurallarının uygulandığı tahkim yargılamalarının, mahkeme yargılamalarından en önemli farklarından biride tarafların tanık olarak dinlenebiliyor olmasıdır. Uluslararası tahkim yargılamalarında tanıklar vakıa tanıkları ve uzman tanıkları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olay hakkında bilgisi olan herkes vakıa tanığı olabilmektedir. Uzman tanıklar ise olaya ilişkin uzmanlığa sahip olan ve taraflarca seçilen kişilerdir.

3.2.1. Tahkim Yargılamasında Tanık Gösterilecek Kişiler

Yargılamada uyumsuzluğa ilişkin vakıaların ispatında tanık delilinin uygulanması hukuk sistemlerine göre farklılık göstermektedir. Common Law hukuk sisteminde tanık kavramı geniş düzenlenmiştir. Bu sistemde tarafların ve uzman tanık sıfatıyla bilirkişilerinde tanık ifadelerine başvurulmaktadır.¹³⁸ Kıta Avrupası hukuk sisteminde ise tanık kavramı daha dar tutulmuş ve taraflar tanık olarak görülmemiştir. Kıta Avrupası hukuk sisteminde tanık sıfatıyla sadece uyumsuzluğa taraflar olmayan üçüncü kişilerin ifadeleri dinlenebileceği düzenlemiştir. Örneğin, Almanya’ da şirket yönetici tanık değil, taraf olarak kabul edildiği için tanık sıfatıyla ifadelerine başvurulamamaktadır.¹³⁹

Milli ve milletlerarası tahkim yargılamaları bakımından da tanıklığa ilişkin önemli konulardan biride tanık sıfatıyla kimlerin dinlenebileceğidir. Tahkim genellikle farklı

¹³⁷ International Bar Association: IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration

¹³⁸ Tobias Zuberbühler/ Dieter Hofmann/ Christian Oetiker/ Thomas Rohner : IBA Rules of Evidence, Zurich,2012

¹³⁹ Klaus Sachs/ Nils Schmidt- Ahrendts : Proccol on expert Teaming: A New Approach Advocacy in Changing Times, ICCA Congress Series, No:13, 2011 s.

hukuk kültürlerin gelen taraflara uygulandığı için tanık kavramı geniş tutulmuş ve aksine bir anlaşma yoksa taraflarında tanık olarak dinlenebileceği düzenlenmiştir.¹⁴⁰ Yine taraflarla bağlantısı olan ve tahkimin sonucunda etkilenecek kişilerde tanık sıfatıyla dinlenebilecektir.¹⁴¹ Fakat bazı tahkim yargılamaların verilen hükümden menfaatleri etkilenecek kişinin tanık olarak beyanların alınması ve çapraz sorgu sonunda alınan beyanın esas alınıp alınamayacağı konusunda belirsizlik vardır.¹⁴²

Geleneksel yaklaşıma göre, herhangi bir kişinin taraflarla arasında mali, iktisadi, içtimai, ailevi veya işçi-işveren ilişkisinin olması tanıklığa engel kabul edilmemiştir.¹⁴³ Tahkim yargılamasında uyuşmazlık konusuyla ilgili vakıalara ilişkin bilgi sahibi olan herkes tanık olarak dinlenebilecektir.

3.2.2. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Gösterilmesi

Tahkim yargılamasında tarafların duruşmada dinletmek istedikleri tanıkları hakem heyetine sunması gerekir. IBA Delil Kuralları md.4.1 uyarınca hakem heyetinin verdiği sürece içerisinde tanıkların kim olduğu, hangi konuda tanıklık yapacağını tarafların bildirmeleri gerekir. IBA Kuralları, tanıkların bildirme zamanı ve usulü konusunda hem hakem heyetine hem de taraflara geniş takdir yetki vermiştir.¹⁴⁴ Bu hüküm hem yargılamayı hızlandırmakta hem de karşı tarafın duruşmaya sürpriz tanıklarla gelmesini engellemektir. Bu şekilde tarafların iyi niyetle ve karşı tarafın dayandığı delilleri bilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁴⁵

Taraflar, hakem heyetinin taraflara belirttiği süre içerisinde tanıkların bilgilerini ve ifadelerini bildirmezlerse, karşı taraf bildirilmeyen tanıkların hem yazılı hem de sözlü ifadelerinin kabul edilmemesini isteme hakkı vardır. Nitekim bu tanığa taraflar itiraz etmese bile, hakem heyeti ilgili tanıkların dinlenilmesini reddedebilir.

¹⁴⁰ Gaillard/ Savage, s.700

¹⁴¹ Christopher Nater-Bass: Swiss Rules of Arbitration, Futher Written Statements, Basel, 2005 s,225

¹⁴² Aygöl, s,235

¹⁴³ Musa Aygöl, Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller, 2. Bası, On iki Levha Yayınları, İstanbul,2014 s,234

¹⁴⁴ Tobias Zuberbühler/ Dieter Hofmann/ Christian Oetiker/ Thomas Rohner : IBA Rules of Evidence, Zurich,2012 , s.894

¹⁴⁵ Özbek,s.1429

Tanıkların dinlenmesi konusu, hakem heyetinin takdir yetkisinde olduğu için tanıklar geç bildirilmiş olsa bile tanıkları dinleyebilir. Tanıkların geç bildiren tarafın tanıkları dinlenmişse, karşı tarafa kendi tanıklarını bildirmek için yeterli süre tanınarak, mukabil tanık bildirme ve sorgulama yapılması için yeterli zaman tanınmalı bu şekilde adil yargılanma ve hukuki dinlenilme hakkının ihlal edilmediğinden emin olunmalıdır. Taraflar, tanıklarla ilk kez duruşmada karşılaşırlarsa ve bu tanık beyanları esas alınarak verilen hakem kararının iptali söz konusu olabilecektir.¹⁴⁶ Hakem heyeti, tanık sayısı ve tanıkların hangi konuda dinlenecek olduğunu da göz önünde bulundurularak, tanıklarının tamamını dinlemeyebilir.¹⁴⁷

IBA Delil Kuralları m.4/10 uyarınca taraflarca tanık olarak gösterilmeyen birinin duruşmada hazır edilmesi istenirse, azami gayret gösterilmesi gerektiği düzenlenmiştir. İlgili taraflar hakem heyetinin dinlenmesini istediği tanığın duruşmada hazır bulundurulmaması, hüküm verilirken aleyhe değerlendirme sebebi olacaktır. Hakem heyetinin, taraflar göstermese de tanık dinleme hakkı olsa bile, bu yetki taraflarca getirme ilkesine zarar vermeden kullanılması gerekir. Uyuşmazlığa konu edilen vakıaların nasıl ispat edileceği, tarafların seçimine bırakılmıştır. İspata ilişkin konularda hakem heyeti inisiyatif kullanacaksa, tarafların görüş ve itirazlarını alması gerekir.¹⁴⁸

Taraflarca tanık göstermede en önemli hususlardan biride mukabil tanık bildirilmesidir. Milli ve milletlerarası tahkim yargılamalarının çoğunda mukabil tanık dinletilmesi kabul edilmiştir.¹⁴⁹ Mukabil tanık, ispat duruşmasında daha önce dinlenen tanıkların beyanlarına karşı, savunma amacıyla dinletilen tanıktır. Taraflardan birinin sunduğu tanığa karşı, mukabil tanık dinletilmesine müsaade edilmemesi adil yargılama ve hukuki dinlenilme hakkı ihlaline yol açacaktır.¹⁵⁰

Mukabil tanık yeni delil sunma ve belirli bir konuda bilgisi olan tanığın dinlenmesi için kullanılabilir. Nitekim IBA Delil Kuralları md.4/6 uyarınca yazılı tanık beyanları

¹⁴⁶ Nathan d. O'Malley : Rules of Evidence in International Arbitration, An Annotated Guide, London 2012 ,s .107

¹⁴⁷ Lew/Mistelis/Kröll, s,570

¹⁴⁸ Nathan d. O'Malley : Rules of Evidence in International Arbitration, An Annotated Guide, London 2012, s.265

¹⁴⁹ O'Malley, s.124

¹⁵⁰ Tobias Zuberbühler/ Dieter Hofmann/ Christian Oetiker/ Thomas Rohner : IBA Rules of Evidence, Zurich,2012 , s.98

sunulduktan, hakem heyetince kararlaştırılan süre içerisinde, her iki tarafta hali hazırdaki tanık ifadelerine cevap niteliğinde, daha önce tanık olarak bildirilmemiş kişilerden alınan tanık beyanları da dahil olmak üzere ek yazılı tanık beyanı verme hakkı bulunmaktadır.

3.2.3. Tahkim Yargılamasında Tanık Beyanlarının İçeriğinin Hazırlanması

Milletlerarası tahkimde tanık beyanları için öngörölmüş bir şekil şartı yoktur. İfadeler içerik ve uzunluk bakımından farklılık göstermektedir. Tahkim yargılamasında tanık beyanları, genel konuları sıralayan ve tanığın sunumunu özetleyen kısa beyanlar ile olayın tüm ayrıntılarını içeren tam tanık beyanları olmak üzere iki ayrılır. Duruşmalarda genellikle tam tanık beyanları kısa tanık beyanlarına tercih edilir. Tam tanık beyanları, tanığın tüm hikayesini sunduğu için olayın aydınlatılmasında hakem heyetine daha çok yardımcı olmaktadır. Tam tanık beyanlarında olayın tüm detaylarını anlatmak yerine, uyuşmazlığı aydınlatacak önemli konulara yoğunlaşılması, tanık beyanlarını çapraz sorguya daha elverişli hale getirecektir. Tanık beyanın içeriği, yargılama gidişatı açısından önemlidir. Hakemler ayrıntılı bir tanık ifadesi beklerken, kısa bir tanık beyanı ile karşılaşır, tanığın dinlenmemesine sebep olabilir.

Tahkim kurallarının çoğunda tanık dinlenmesine ilişkin açıkça bir hüküm bulunmamaktadır. Mevzuatlardaki bu boşluğu doldurmak amacıyla Uluslararası Barolar Birliği tarafından milletlerarası tahkim yargılamalarına uygulanmasına için “Uluslararası Tahkimde Delil Toplanmasına İlişkin Ortaklık Kuralları” (IBA Delil Kuralları) ile delillere ilişkin ortak bir düzenleme oluşturulmuştur. IBA Delil Kuralları, farklı hukuk sistemlerindeki delillerin toplanmasına ilişkin usulleri birleştirerek, tahkim yargılamasının taraflarına ve hakemlere delillerin toplanmasına ilişkin etkili, ekonomik ve adil bir yargılama sağlamak amacıyla düzenlemiştir.¹⁵¹.

¹⁵¹ Yeşilirmak, Ali: Türkiye’de Ticari Hayatın ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik ve Tahkim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011, s. 114

Taraflar IBA Delil Kurallarını kabul etmek istediklerinde bunu tahkim şartı olarak belirtmesi gerekir.¹⁵² Tahkim şartı olarak belirlenirken emredici hükümlere aykırı olmaması gerekir.¹⁵³ Aksi takdirde uygulama alanı bulamayacaktır. Taraflarca aksine bir hüküm yer almazsa IBA Delil Kurallarını tahkim yargılamalarında uygulanacaktır.

IBA Delil Kurallarının hukuki niteliği tamamlayıcı hukuk kuralı olduğu açıktır. Taraflarca aksi kararlaştırılması mümkün olan ve aksi bir hüküm olmadıkça uygulanacak olan hukuk kuralları, yedek hukuk kurallarıdır. Her ne kadar bağlayıcı olmasa da taraflarca seçilerek, bu kurallarla tahkim yargılamalarındaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Milli tahkim düzenlemelerinin, deliller ve delillerin toplanması konusunda ayrıntılı hükümler içermemesi nedeniyle, bu boşluk IBA Delil Kuralları ile doldurulmaktadır.¹⁵⁴

Tahkim yargılaması yürütülürken uygulanacak hukukla çelişki olması halinde, IBA Delil Kurallarının 1. maddenin 3. fıkrası uyarınca hem düzenlemenin genel hükümleri hem de IBA Delil Kuralları düzenleme amaçları doğrultusunda uygulanacaktır.¹⁵⁵ IBA Delil Kurallarının yorumlamasında uyumsuzluk yaşandığında, düzenlemenin 1. maddenin 4. fıkrası uyarınca yargılama ile örtüştüğü ölçüde uygulanır.

Tanıklığa ilişkin IBA Kurallarının uygulanacağını kararlaştırılan bir tahkim yargılamasında iddia ve savunma argümanlarını desteleyecek tanıkların tespiti yapılmalıdır. Akabinde her tanıklığın hangi konuda ve hangi iddiayı ispatladığına ilişkin yazılı tanık beyanı hazırlanmalıdır. Tanık beyanı hazırlanırken gereksiz ayrıntılara girilmeden olaya ilişkin tüm detayların verildiği ve olay örgüsünün hakemlerce kolay anlaşılmasını sağlayacak akıcı ve anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.¹⁵⁶

Tanığın yazılı beyanın iyi hazırlanmaması, hakem heyeti tarafından tanığın dinlenmemesine yol açabileceği gibi, karşı taraf açısından avantaj oluşturacaktır.

¹⁵² Lew, Julian D. M./ Mistelis, Loukas A. / Kröll, Stefan: Comparative International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2003, s.560

¹⁵³ Aygül, s.147

¹⁵⁴ Kaufmann-Kohler, a.g.m., s. 289.

¹⁵⁵ IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration, m.1

¹⁵⁶ Özbek, s,1443; IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration, m.4

Ayrıca tanık beyanında karşı tarafın avukatına çapraz sorgu sırasında tanığın güven ve itibarını sorgulatacak şekilde soru yöneltmesine müsaade edecek boşluklar da bırakılmamalıdır. Yazılı tanık beyanları ne kadar iyi hazırlanırsa, ispat duruşmasında sözlü beyanların verilmesi daha kolay olacaktır. Bu şekilde tanığın yönlendirilmesi riski de en aza inecektir. Tanıklar yargılama hakkında önceden ne kadar bilgiye sahipse o kadar rahat ifade verecektir. Tanık beyanların tamamı birbirini destekler nitelikte olduğundan da emin olunmalıdır.¹⁵⁷

Mukabil tanık beyanı hazırlanıyor ise, karşı tarafın tanık beyanındaki tüm iddialara cevap niteliğinde ve çelişkili tüm hususları aydınlatılacak şekilde bir tanık beyanı hazırlanmalıdır.

3.2.3.1. Tanık Beyanlarının İçeriği Hazırlanırken Tanık ve Avukat Görüşmesi

Tanıkların avukatla görüşüp görüşmeyeceği Common Law ile Kıta Avrupası hukuk sistemleri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.¹⁵⁸ Kıta Avrupa hukuk sisteminde tarafların ve vekillerinin tanıkla görüşmesi, mahkemeye verecekleri ifadelerin avukatla veya taraflarla hazırlanması yasaklanmaktadır. Mahkeme, tanıkları ilk kez kendisinin dinleyerek, tarafsızca sorgulamak istemiş hem de tanıkların önceden hazırlanmasını meslek etiğine aykırı bulmaktadır.

Common Law hukuk sisteminde ise tarafların ve vekillerin tanıkla görüşülmesine ve müzakere yapılmasını kabul edilmiştir. Common Law hukuk sisteminde tanıkla görüşmeden, tanığın ne söyleyeceğini bilmeden duruşmada dinlenmesinin istenmesi avukat ve yargılama için çok riskli bir davranış olarak kabul edilmektedir. Bu durum belgelerin okunmadan hakem heyetine sunulmasına benzetilmiştir. Bu durum tarafların aleyhinde ve olayla ilgisiz konulara değinilmesine neden olabilir.¹⁵⁹

Avukatın tanıkla görüşmesi, sadece tanığın yönlendirmesiyle ilgili olmayıp, ispat duruşmasında dinlenecek tanığın bildirilmeden önce tanığın hangi konuyla ilgili

¹⁵⁷Fulya Teomete Yalabık, Anglo-Amerikan Hukukunda Vakıaların Getirilmesi Ve Delillerin Toplanması Hâkimin Rolü, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016 ,s.404

¹⁵⁸ Aygül, s.239; Özbek, s.1428

¹⁵⁹ Bühler Michael/Carroll Dorgan, s.11

dinleneceği ve tanık olarak sunulup sunulmamasına karar verilecektir.¹⁶⁰ Nitekim İngiltere ve ABD’ de avukatların tanıkla görüşmesi ve duruşmaya hazırlanması mesleki sorumluluk olarak kabul görmektedir.¹⁶¹ Bu sebeple mahkeme en başta hangi usulde yargılama yapacağını kararlaştırmalı ve tarafları en geç görev belgesinin teslimine kadar konu hakkında bilgilendirilmelidir. Taraflardan birinin tabi olduğu hukuku tanıkla görüşmeye izin verirken, diğer tarafın hukuk sistemi görüşmeyi yasaklıyorsa bu durumun dikkate alınmaması eşitlik ilkesinin ihlali niteliğinde olacaktır. Avukatların taraflarla görüşmesine ilişkin her iki hukuk sisteminde de bir sınırlama getirilmediği gibi tarafların avukat yardımı almasını kabul etmektedir.¹⁶²

Tanıkla avukatın görüşmesi hukuk sistemlerine göre farklılık arz etse de tahkim yargılamasında bütün avantajları göz önünde bulundurulduğunda ve tanıkla görüşmeyi hatta tanığın ispat duruşmasına hazırlanmasını savunma hakkının bir parçası olarak görülmüştür.¹⁶³ Bu sebeple IBA Delil Kuralları katı bir düzenleme yapmamış ve taraf avukatların tanıklarla görüşmesini kabul etmiştir.¹⁶⁴

Tahkim yargılamasına ilişkin başta IBA Delil Kuralları olmak üzere mevzuatların çoğunluğu tanık ile avukatın görüşmesini kabul etmişse bu görüşmenin muhteva ve sınırları bulunmaktadır. Bu konuda avukatın ne kadar müdahil olacağı tartışmalı bir konudur.¹⁶⁵ Avukatlar, tanığa duruşma ve uyuşmazlık hakkında bilgi verebilecek ve hangi konularda tanık yapacağına ilişkin tanığa beyanlarının hazırlanmasında yardımcı olabilecektir. İspat duruşmasında yoğunlaşması gereken konuları ve ifade verirken doğrudan ve çapraz sorgu esnasında üzerinde baskı hissetmeden, kendinden emin ve rahat bir şekilde ifade vermesini sağlamaktır. Avukat açısından da tanık beyanlarında tekrara düşmeyerek, gereksiz tanık dinletilmesinden kaçınmış olacaktır.

Avukat, tanığın yazılı beyanı hazırlarken taslak metin oluşturup, bunu tanığa öğretilmesi şeklindeki uygulamalar hem riskli hem de tanığa duyulan güvenin

¹⁶⁰ Waincymer, Produce and Evidence International Arbitration, s,900

¹⁶¹ Nigel Blackaby: Witness Preparation A-Key to Effective Advocacy in International Arbitration, Arbitration Advocacy in Changing Times, ICCA Congress Series No:15 s, 118

¹⁶² Blackaby, s.124

¹⁶³ Bühler Michael/Carroll Dorgan, s.12

¹⁶⁴ Tobias Zuberbühler/ Dieter Hofmann/ Christian Oetiker/ Thomas Rohner : IBA Rules of Evidence, Zurich,2012 ,s.88

¹⁶⁵ Zuberbühler/ Hofmann/ Oetiker/ Rohner, s.90

ortadan kalkmasına neden olabilir. Avukat öncelikle, tanıktan olaya ilişkin bir yazılı beyan hazırlamasını istemelidir. Avukat bu taslak üzerinde çalışarak, tanığa sorular yöneltmeli ve verdiği cevaba göre yazılı beyanı oluşturulmalıdır. Oluşturulan bu son taslak hakem heyetine sunulmalıdır. ¹⁶⁶Avukat, yargılama sürecince dinlenecek tüm tanık beyanlarının tutarlı ve birbiriyle uyumlu olmasına özen göstermelidir. ¹⁶⁷

Avukatların tanıkları hazırlarken bazı sınırları olduğu kabul edilmektedir. Avukatların tanıkları hazırlaması, tanık beyanlarının kabul edilebilirliğini zarar verici nitelikte olmaması gerekir. Tanığın yazılı beyanı ile duruşmadaki sözlü beyanın arasında çok farklılık olması, tanığın yazılı beyanı hatırlamaması, tanığın kendi beyanından ziyade başka birinin yönlendirmesine göre beyan verdiğinin düşünülmesi tanığa olan güvenirliliği ve tanık delilinin ağırlığını sarsacaktır. Bu sebeple avukat, tanığı bilgilendirmeli, ispat duruşması için yol göstermeli fakat yönlendirmemelidir. ¹⁶⁸ Avukat, tanığa her zaman doğru söyleme yükümlülüğü olduğunu da hatırlatmalıdır.

Tanık beyanlarına ilişkin bir başka hususta yazılı tanık beyanlarının hukuki terimler ve hukuki bir dille hazırlanmamasıdır. Hakem, tanıkların kendi cümleleriyle kurdukları beyanlarını okumak ve dinlemek isteyecektir. Bu sebeple tanıkların yazılı beyanlarını kendi ifadeleriyle oluşturulması daha doğru bir tercih olacaktır. ¹⁶⁹ Bu hususlara dikkat edilmeyen, hukuki niteleme yapılmış, profesyonel bir dille hazırlanmış, taslak metinlerden kopyalanmış ve tüm tanıklarda benzer ifadelerden oluşan tanık beyanları hakemlerce çokta dikkate alınmayacaktır. Nitekim ispat duruşmasına da tanık ifade verirken, kullandığı ifadeler ile yazılı beyanı arasında ciddi farkların olması ifadeye avukat müdahalesi olduğunu düşündürecektir.

3.2.3.2. Tanık Beyanlarının İçeriğinin Yazılı Olarak Sunulması

Milletlerarası tahkim yargılamasında tanık göstermek isteyen taraf önceden tanık beyanlarını yazılı olarak sunar. Daha sonra duruşmada yazılı beyanların açıklığa

¹⁶⁶ Özbek, s.1444 , Aygül, s.242, Zuberbühler/ Hofmann/ Oeitiker/ Rohner, s.88

¹⁶⁷ Piere Bienvenu/ Martin J. Valasek: Witness Statements and Export Reports, The Art of Advocacy in International Arbitration, s,249

¹⁶⁸ Zuberbühler/ Hofmann/ Oeitiker/ Rohner, s.90

¹⁶⁹ Blackaby / Partasides/ Redfern / Hunter, s.403

kavuşturmak amacıyla sözlü savunma yapılır.¹⁷⁰ Genellikle bu talep, hakem heyeti tarafından kabul edilmektedir. Hakem heyetine tahkim yargılamasında geniş yetkiler tanındığı için talebi reddetmesi mümkündür. Hakem heyeti, tanık ifadelerinin sözlü olarak dinlenilmesinde bir yarar sağlanacağı kanaatinde ise, kabul edebilir ya da olayla ilgisiz olduğunu düşünüyorsa reddetmektedir.¹⁷¹ Aksi durum yoksa tanığın ifadesini sözlü olarak dinlemelidir.

Milletlerarası tahkim duruşmalarında önce avukatların yardımıyla tanık ifadelerinin hazırlanması genel kabul gören bir uygulamadır. Duruşmadan önce deneyimli bir avukattan yardım almadan tüm gereksinimleri karşılamak zordur. Hakemler, tanığın kendi başına hazırladığı ifadeden fiilen yararlanamamaktadır. Bu şekilde uyumsuzluğa ilişkin önemli konulara odaklanılarak, yargılama sürecinde hakemlere yardımcı olunur .

Tanık beyanlarının hazırlanması aşamasında, avukatların dahil olmadığı içerikler karışık ve tutarsız olabilir. İdeal olan tanığın kendi ifadeleriyle hikayesini anlatmasıdır. Avukat, beyan hazırlanırken katkısı görünmeyecek şekilde olaya yön vermelidir.¹⁷²

Tanık beyanı hazırlanırken, tanık ifadesinin ilk taslağını kendi hazırlamalı ve avukat daha sonra bu belge üzerinde çalışmalıdır. Bu süreç, tatmin edici bir sonuç alınıncaya kadar tekrarlanmalıdır. Herhangi bir sebeple tanık ilk taslağı hazırlayamazsa; avukat, tanığa açık sorular sorarak hikayesini ayrıntılı olarak açıklamasını sağlamalıdır.¹⁷³

Tanık beyanları hazırlanırken, hukuki terimler ve hukuki jargon kullanılmamalıdır. Bu durum, hakemlerde tanık beyanlarının hukuki yönlendirmeyle oluşturulduğu izlenimini bırakır. Tanık ifadesi, tanığın ana dilinde yazılmalıdır. Yazılı beyanlardan sonra çapraz sorgulama esnasında tanık beyanları daha güvenilir olacaktır.

¹⁷⁰ Kurkela, Matti S./Turunen, Santtu/ Conflict Management Institute (COMI): Due Process in International Commercial Arbitration, Oxford University, New York 2010. S,167

¹⁷¹ Fulya Teomete Yalabık, Anglo-Amerikan Hukukunda Vakıaların Getirilmesi Ve Delillerin Toplanmasında Hâkimin Rolü, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016 ,s.405

¹⁷² Piere Bienvenu, Martin J. Valasek, Witness Statement and Expert Reports,s,249

¹⁷³ Bienvenu, Valasek, s.250

Tanık ifadesi, kronolojik bir sırayla ve sayıya göre tutarlı bir şekilde oluşturulmalıdır. Tanık beyanları hazırlanırken, dosyadaki diğer tanık ifadelerine ve belgelere ilişkin çapraz sorgu sırasında tanığa referans olabilecek sorular ve konuya ilişkin özetler eklenmesi iyi olacaktır. Ayrıca tanığın kendi ifadelerinde, doğrudan bilgi sahibi olduğu beyanlar ile başkalarından duyarak elde ettiği gerçeklerin ayrımı yapılmalıdır. Bu ayrım, tanığın güvenilirliğini korumaya yardımcı olacaktır. ¹⁷⁴

Tanık beyanın yazılı olarak hakem heyetine sunulması, Common Law uygulaması olup, Kıta Avrupası Hukuk Sisteminde başvurulan bir metot değildir.¹⁷⁵ Milli ve milletlerarası tahkim yargılamasında ise, tanıkların duruşmadan önce hazırlanmış yazılı beyanlarını hakem heyetine sunulması, yerleşmiş bir uygulama hali almıştır.¹⁷⁶ Bu uygulama tahkim yargılamasının yazılı usule dayalı olarak, yürütüldüğü göstermektedir. Ayrıca yargılamanın hızlı yürütülmesi ve gereksiz masraflar kaçınmak için yargılama argüman olarak getirilecek her şey önceden hakem heyetini sunulmaktadır. Örneğin, tanık listesiyle hakem mahkemesine sunulmayan tanığın duruşmada dinlemeden önce tanıklığına ilişkin konuların ne olduğu ve ifadesinin özeti hakem heyetine sunulmaktadır. Bu husus zorunlu bir husus olmayıp hakemlerin inisiyatifin de bir konudur.¹⁷⁷ Taraflar isterse ve yargılamanın sözlü şekilde yapılması daha verimli olacaksa, hakemler tarafları ve tanıkları doğrudan dinleyebilir.

IBA Delil Kurallarının tanık beyanlarını yazılı olarak verilmesini emredici nitelikte düzenlememiştir. Düzenlemenin 4.maddesinde yazılı tanık beyanda, tanıklığın nasıl sunulacağı, kimliklerin tanık olabileceği, tanık dinleme, yazılı tanık beyanlarında bulunması gereken hususlar, tanıkların ispat duruşmasına katılmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. ¹⁷⁸ Taraflar, hakemin verdiği süre içerisinde tanıklarını ve tanıkların hangi konuda ifade vereceğini hakem mahkemesine bildirmesi gerekir.

Yazılı tanık beyanları sunulsa bile kararlaştırılan süre içerisinde, daha önce tanıklık edeceği belirtilmemiş olan kişilerden alınacak, ek ve farklı beyanları sunma hakkı da

¹⁷⁴ Bienvenu, Valasek, s.251

¹⁷⁵ Aygül,s.248

¹⁷⁶ Lew, Julian D. M./ Mistelis, Loukas A. / Kröll,Stefan: Comparative International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, 2003,s.570

¹⁷⁷ O'Malley,s.234

¹⁷⁸ IBA Delil Kuralları, m.4

tanınmıştır. Fakat, bu tanık ifadesi karşı tarafın daha önceden sunmadığı bir taraf ifadelerine, bilirkişi raporlarına ve daha önce sunulmamış dilekçelere karşı savunma niteliğinde olması gerekir. Bu şekilde tarafların dava konusu genişletmesini ve sınırını aşmasına izin verilmemiştir.

Yazılı tanık beyanı verilirken, IBA Delil Kurallarının md. 4./5 uyarınca hatalı veya eksik bir husus olmaması için tanık beyanlarında bulunması gereken hususlar şu şekilde sıralanmıştır:

- Tanığın tam ismi ve adresi, Taraflardan herhangi birisi ile olan geçmişteki ve mevcut ilişkisini içerir bir beyan; mevcut uyuşmazlık veya ifadenin içeriği ile ilgili ise tanığın geçmişi, nitelikleri, eğitim ve tecrübesi ile ilgili bir açıklama;
- Uyuşmazlık konusu olan hususta tanık delili teşkil edebilecek derecede olayların tam ve detaylı açıklaması ve bu olaylarla ilgili olarak tanığın bilgisi kaynağı. Tanığın yazılı ifadesinde dayandığı ve henüz sunulmamış belgeler sunulur;
- Yazılı tanık ifadesinin asıl olarak hazırlandığı dil ve tanığın ispat duruşmasında hangi dilde ifade vereceğine ilişkin beyan;
- Tanığın yazılı ifadesinin doğru olduğuna ilişkin beyan
- Tanığın imzası, tarih ve yer¹⁷⁹

3.2.4. Tanık Beyanlarının Zamanlaması ve İlave Tanık Beyanları

Tahkim yargılamasında tanık ifadelerinin ne zaman yapılacağına hakem heyeti karar verecektir.¹⁸⁰ Hakem heyeti var olan diğer delillerin yeterli olduğu kanaatinde ise, tanıkları dinlemeyi ret edebileceği gibi iddia ve savunmaların daha iyi anlaşılması için tanık dinletilmesi talimatını verme hakkına sahiptir. Bu durumun tek istisnası, tarafların kendi araların anlaşmayla ya da tahkim anlaşmasıyla tanık ifadelerinin kullanılmasına sınırlama getirildiği hallerde heyet bu haktan mahrum kalacaktır.¹⁸¹

¹⁷⁹ IBA Kuralları m.4

¹⁸⁰ Teomete Yalabık, s.405

¹⁸¹ Özbek, s.1395

Tanık dinlemesi konusunda Anglo-Sakson hukuk sistemi ile Kıta Avrupası hukuk sistemi arasında görüş farklılıkları vardır. Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde tanık beyanı, gerçeğin ortaya çıkarılması için temel bir delil olarak kabul görmektedir. Kıta Avrupa hukuk sistemi ise daha çok yazılı belgeyi ispat aracı olarak görmektedir.¹⁸²

Common Law hukuk sisteminde tanıkların ispat duruşmasında bizzat dinleyerek, gerçeği açığa çıkarmak amacıyla daha uzun süreler ayrılarak, taraflarca yoğun bir çapraz sorguya tabi tutulması gerektiğini düşünülür. Tanık ifadesinin gerçeği yansıtmıyorsa bu şekilde bulunur. Kıta Avrupası hukuk sistemi ise, tam aksine tanık deliline şüpheli yaklaşarak, en iyi delilin yazılı delil olduğu görüşündedir. Milletlerarası tahkimde, bu görüş önemini yitirmiş ve tanık dinlemenin çoğunlukla yararlı olduğu kanaati kabul görmüştür.

Hakem heyeti, tanık beyanlarını her ne kadar gerçeği aydınlatmak amacıyla dinlese bile, tanık sayısı ve tanık inceleme zamanını kısıtlama yönünde bir eğilim içindedir. İlk turda, tanık beyanları alınırken olaya ilişkin her tür soru yöneltilir. İkinci tur ise, sadece ilk turda yer alan konulardaki iddiaları çürütmek amaçlı soru yöneltilir. Bunun dışında bir tarafın ifadesinde yer alan konular ya da uzmanların daha önceden tahkime gönderilmemiş rapor ve sunumları haricinde tanık beyanlarının değiştirip, genişletilmesi ya da daha önceden adı geçmemiş bir tanığın dinlenmesi mümkün değildir.

3.2.5. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Dinlenmesi

3.2.5.1. Duruşma Öncesinde Tanıkların Hazır Edilmesi

Tahkim yargılamasında tanıkların duruşmaya getirilmesi sorumluluğu taraflara bırakılmıştır.¹⁸³ Taraflar dinletmek istediği tanığın yazılı beyanını duruşmadan önce hakem heyetine sunarak, tanığı duruşmada hazır etmek zorundadır.¹⁸⁴ Taraflar, tanığı bildirip, yazılı savunmasını sunduktan sonra tanığın getirilmemesini mahkeme

¹⁸² Michael E Schneider, Witness in International Arbitration s.307

¹⁸³ Douglas D Reichert, Witness Testimony in International Arbitration: A Human Element (Türkiye Milletlerarası Ticaret Odası Milletlerarası Tahkim Semineri, 2 Nisan 2010 Ankara, s. 101 112).s,104

¹⁸⁴ Christan Oetiker, Witness Before the International Arbitral Tribunal, ASA Bulletin, Vol.25, Issue 2, s.264-265

yükümlülük ihlali olarak kabul edip aleyhe değerlendirebilir. Fakat tanık bildiren taraf, tanığının duruşmaya haklı bir mazeret sebebiyle katılmadığını ispat ederse, hakemler ispat duruşmasını erteleyip, tanığı dinleyebilir. Bu durumda tanığın farklı bir yerde bulunduğu için dinlenemiyorsa video konferans yöntemiyle ya da haklı mazeretinin sona erdiği en yakın tarihte dinlenmek üzere yeni bir duruşma yapılabilir.

Tanıkların hazır edilmesi, her ne kadar tarafların sorumluluğunda olsa bile ve bu sorumluluğun ihlal edildiği durumlarda, hakem heyeti ilgili tanığı dinlenmesi gerektiğini düşünüyorsa çaba gösterebilir. Bazı durumlarda tarafların tanık olarak dinletmek istedikleri tanık bu talebini kabul etmezken, hakem heyetinin talebini kabul edebilir. Tanığın dinlenmesi için doğrudan hakem heyeti çağrı yapabilir, fakat gelmemesi halinde zorla getiremez.¹⁸⁵

3.2.5.2. Tarafların Talebiyle Dinlenmesi İstenen Tanığın Dinlenmesini Sağlamak (Gönülsüz Tanığın Dinlenmesi)

Tanıkların duruşmada hazır edilmesi yükümlülüğü, taraflara aittir. Bazı durumlarda tanık, duruşma öncesinde yazılı beyanda bulunsa bile, duruşmaya katılmak istemeyebilir. Böyle durumlarda taraflar tanığın duruşmada dinlenmesi için hakem heyetinden gerekli tüm çabanın gösterilmesini isteyebilir.¹⁸⁶ Tahkim alternatif bir yargılama faaliyeti olduğu için, devlet mahkemeler gibi zorla getirme yetkisine haiz değildir. Fakat, hakemler tanığın zorla getirilmesi için devlet mahkemelerinden yardım isteyebilir.¹⁸⁷ Uygulamada tanık dinlenmesi için, mahkemelerden yardım talebi bulunması pek sık rastlanan bir durum değildir. Çünkü taraflar genellikle duruşmaya getirebilecekleri tanıkların yazılı ifadeleri hazırlayarak önden hakem mahkemesine sunmakta ve duruşma günü tanığı hazır etmektedirler.

Milli tahkim mevzuatlarının çoğunda, hakemlerin yargılama faaliyetlerinde devlet mahkemelerinin yardım isteyebileceği düzenlenmiştir.¹⁸⁸ Mahkemeler devletin yargı gücünü temsil ettiği için devletler usul kanunlarında mahkemenin yargılama

¹⁸⁵ Anne Veronique Schlaepfer, Witness Statements, Arbitration and Oral Evidence, Paris, 2005, s.309

¹⁸⁶ IBA Kuralları m.8.1

¹⁸⁷ Oetiker, s.265

¹⁸⁸ Zuberbühler/ Hofmann/ Oetiker/ Rohner, s104, IBA Kuralları m.4/9

sırasında izleyecekleri prosedürü ve yetkili mercilerini düzenlemektedir. Hakimler, yargılama faaliyetiyle devlete tanınmış egemenlik hakkını kullandığı için adaletin tesisi sırasında kolluk yardımıyla zorla getirme talebinde bulunabilir. Fakat tahkimin alternatif bir yargılama olması ve sadece tarafların arasındaki uyuşmazlığa çözüm oluşturulduğu için hakemlerin bu tür yetkileri yoktur.

Milletlerarası mevzuatların çoğunda da hakemlerin delil toplanması ve tanık dinlemesi için mahkemelerden yardım isteyebileceği düzenlenmiştir. Nitekim IBA Delil Kurallarının md.4/9 uyarınca duruşmaya katılmak istemeyen tanıkların dinlenebilmesi için, hakemlerin mahkemeden yardım talep edebilecekleri açıkça düzenlenmiştir. Milletlerarası tahkimde hakemler, duruşmaya gelmeyen gönülsüz tanığın dinlemesi için devlet mahkemelerinden yardım istemek yerine, tanığı dinlemeyip, delillerin değerlendirilmesi aşamasında durumu dikkate almaktadır.¹⁸⁹ Hakemlerin daha sağlıklı bir yargılama yapılabilmesi için tanınan bu yetkinin UNCITRAL Model Kanunun md.27 ve MTK md. 12/B/1’de açıkça düzenlendiği görülecektir.

Gönülsüz tanığın dinlenmesini isteyen taraf, tanıkla ilgili bilgileri, davaya etki edeceği hususların neler olduğunu hakem heyetine bildirir. Hakem heyeti, tanığın dinlenmesinde bir yarar olduğunu kanaatine ulaşırsa, gerekli prosedürü işletecektir.

3.2.5.3. Tarafların Bildirdiği Tanıkların Sorgulanması

3.2.5.3.1. Kıta Avrupası ve Common Law Hukuk Sistemlerinde Tanık Sorgulama

Tahkim yargılamasına ilişkin düzenlemelerin çoğunda tanıkların bildirileceği ve tanık bildirirken ispat duruşmasından önce yazılı beyan ibrazı düzenlemiş ama tanıkların dinlenme usulüne ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Fakat hakem heyetine bu konuda, takdir yetkisi tanınmıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Aygöl, s.340

¹⁹⁰ Aygöl, s.341; Peter Sanders, Quo Vadis Arbitration?, The Hague ,1999 s,260

Kıta Avrupası ve Common Law sistemleri arasındaki en büyük farklılıklardan biride tanık dinleme usulleridir. Common Law hukukunda, uyuşmazlığın çözümlenmesi aşamasında tanıkların dinlenmesi ve sorgulanmasında avukatların aktif rol oynadığı, tanığın ifadesinin alınmasında doğrudan, çapraz ve yeniden sorgu yöntemleriyle hakem heyetinde iddiaların ispatına ilişkin kanaat oluşturmaya çalışır. Bu yöntemi, taraf vekilleri kendi tanık beyanları açıklama, karşı tarafların tanıklarını ise sert sorularla köşeye sıkıştırmaya çalışarak yapar.¹⁹¹

Kıta Avrupası hukuk sisteminde ise bu durumun tam tersi geçerlidir. Avukatların tanık sorgulamasında aktif olması istenmemiş, hatta tanıkla ilk iletişimin mahkemeye kurulması yönünde bir kanaat vardır. Tanığın sorgulamasında hakimler birinci derece etkili ve avukatlar ise hakimin sorduğu sorularla oluşan beyana ilişkin soru sorma hakkı vardır.¹⁹² Kıta Avrupası hukuk sisteminde uygulamada çapraz sorgulama benimsenmemiştir. Common Law'da ise tanık beyanlarının güvenilir olmadığı ve bu sebeple sorgulanması gerektiği düşüncesi hakimdir.

3.2.5.3.2. Tanığın Duruşmada Sorgulanmasının Olumlu ve Olumsuz Yanları

Tanıkların yazılı beyanları sunulduktan sonra ispat duruşmasında sorgulanması taraflar açısından bir takım avantajları vardır. Tanığın hakem heyeti önünde sorgulanmasıyla yazılı beyanlarının teyidi sağlanacak, buda tanığın tarafsız ve güvenilir olduğuna dair kanaati kuvvetlendirecektir. Sorgulama yapılarak uyuşmazlığa konu hususların tanığın yazılı beyanlarıyla hakemlerde teyidi sağlanmış olacaktır. Bu sayede hakemler karar verirken tanık beyanlarını gerekçe gösterebilecektir. Tanık dinlemenin avantajlarından biri de hakemlere karmaşık davalarda daha iyi karar verebilmeleri için fayda sağlamasıdır. Tanık beyanlarının, olayı sırasıyla anlatıyor olması uyuşmazlığın merkezindeki önemli olaylara odaklanılmasını sağlar. Bir diğeri ise, maliyet ve zamandan tasarruf edilmesini sağlamaktır. Bu şekilde olaya ilişkin bilgi elde etmek için ekstra gayret harcanmayacaktır.

¹⁹¹ Bernardo Cremades/ David Cairns: Cross- Examination and International Arbitration , Between East and West: Essays in Honour of Ulf Franke, New York ,2010 s,91

¹⁹² Sander, s.261

Dezavantajları ise, çapraz sorguya alınacak tanığın iyi bir hazırlık yapılmadan duruşmaya katılması halinde, muhalif avukatın sorduğu sorularla ve öne sürdüğü yeni materyaller ile tanık şaşkına dönecektir. Bu durumdan sonra tanık beyanı, taraf avukatı için risk konusu haline gelebilir. Tanık beyanındaki çelişki ve zayıf yönlerin tamamı ortaya çıkacaktır. Hakemlerin tanıklara olan güveni azalacaktır. Tarafların seçtikleri hakem Kıta Avrupası hukuk sistemi geleneğinin geliyorsa, tanığı zorlayacak ve çelişkiye düşürecek sorular sorma taraftarı olmayacaktır. Daha sonra taraf avukatlarına soru sorma hakkı verilince hakemin sorgulama yapmasının önemi kalmayacaktır.¹⁹³

3.2.5.3.3. Tanığın Taraflarca Çapraz Sorgulanmasının Olumlu ve Olumsuz Yanları

Tahkim yargılamasında, çapraz sorgu usulüne başvurma taraflara birden çok olumlu katkıları olacaktır. Çapraz sorgu, ihtilafli hususlara açıklık getirmek ve beyanların teyidi amacıyla yapılmaktadır. Çapraz sorgulama, hakemlerden çok avukatların aktif yer aldığı bir tanık sorgulama usulüdür. Avukat, somut olayı detaylı olarak inceleyecek, tarafların sundukları tüm delillerle birlikte, uyumsuzluğa ilişkin ihtilafli konuları ortaya çıkarmak için tanıklara sorular yöneltecektir.

Çapraz sorgulama özünde, taraf avukatına vekil edeni aleyhinde verilen beyanların hileli, yanlış, çelişkili ve eksik olan hususların tamamının hakem heyetine gösterilerek,¹⁹⁴ beyanların doğruluğunu ve güvenilirliğini teyit işlemidir. Tanıkların sorgulamalarını, hakemler yerine çapraz sorgulama usulünde uzman biri tarafından yapılması olay akışının anlaşılması ve olayın gerçek hayatta nasıl ortaya çıktığının anlaşılmasını sağlayacaktır. Hakemler, sorgulama sırasında tanıkların beden dili, kullandığı kelimeler, hukuki vasıflandırma olup olmadığı gibi hususları dikkatle değerlendirecektir. Bu şekilde taslak halinde hazırlanan, yönlendirilmiş ve kurgulanmış tanık beyanlarını ortaya çıkarılacaktır.

¹⁹³ Aygül,s.343

¹⁹⁴ David J. A. Cairns: Oral Advocacy and Time Control in International Arbitration, Essay.12 March 2010

Çapraz sorgunun olumsuz yönleri ise taraf avukatlarının sadece gerçeği ortaya çıkarmak istediğinde değil, tanığın güvenilirliğini ortadan kaldırmak amacıyla da kullanılabilir olmasıdır. Çapraz sorgulama yapan avukat, tanığa evet- hayır şeklinde kısa cevaplı ve cevabını bildiği sorular yöneltecek ve istediği cevabı aldığı anda itibaren tanık sorgulamaya devam etmek istese de sorguya son verecektir. Bu şekilde taraf avukatları, sorgulanan tanık beyanlarını, ispat aracı olmaktan çıkarıp, davanın konusu haline getirmeye çalışırlar. Bu şekilde yapılan çapraz sorgu işlemi mahkemeye olayı çözerken çokta katkısı olmayacak, aksine hakkaniyeti sağlamayı zorlaştırabilecektir.

3.2.5.3.4. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Uygulamada Sorgulanması

Tahkim yargılaması, irade özerkliği prensibi temel alınarak tasarlandığı ve farklı hukuk sistemlerinden gelen taraflarca kolay uygulanabilmesi için her iki hukuk sisteminden unsurlar barındırmakta ve bu unsurları IBA Delil Kurallarıyla da daha etkin şekilde uygulanması sağlanmaktadır.¹⁹⁵ Kıta Avrupası hukuk sisteminde sorgulama hakemlerce, Common Law sisteminde ise avukatlar tarafından yapılırken, IBA Delil Kuralları md.8 uyarınca bu hakkın hem taraflara ve avukatlarına hem de hakemlere verildiği görülecektir.

Hakemler, tahkim yargılamasını yürütürken kendi ülkelerindeki hukuk kültüründe süreci yürütme eğimi içinde olmaktadır. Kıta Avrupası hukuk sistemi kültüründen gelen hakemler yargılamada aktif rol alarak tanık sorgulama eğiliminde olurken, Common Law hukukundan gelenler hakemlerin yetkilerini kullanırken temkinli davrandığı ve tarafsızlığını kaybetme korkusuyla soru sormaktan çekindikleri görülecektir.¹⁹⁶

Tanıkların sorgulanması faaliyetine Common Law kültüründen gelen taraflar ve avukatlar, Kıta Avrupası hukuk sisteminden gelen taraflar ve avukatlara nazaran daha hakim olacaklardır. Fakat ispat duruşmasında her iki hukuk sisteminde yer alan sorgulama yöntemi de kullanılmaktadır. İspat duruşmasında taraflar kendi tanıklarını doğrudan sorgu yönetimiyle tanığın yazılı beyanlarındaki önemli noktaları

¹⁹⁵ Jeff Waincymer, Procedure and Evidence International Arbitration, Zuidpoolsingel, NL 2012

¹⁹⁶ Blackaby / Partasides/ Redfern / Hunter, s.420

vurgulanmaya çalışacaktır. Akabinde çapraz sorgulamayla, karşı tarafın avukatı tanığın yazılı beyanlarının doğruluğunu teyit etmek ve tanığın beyanlarının güvenilir olmadığını göstermek için sorular yöneltilmeye başlayacaktır. Daha sonra tanığın dinlemesini isteyen tarafın, çapraz sorguda sorulan sorulara ilişkin tekrar doğrudan sorgusu yapılır.¹⁹⁷ Hakem sürecin istediği yerinde soru sorma hakkına sahiptir.

Yargılamanın sıhhati açısından her iki tarafça ve avukatlarca tanıkların sorgulanmasındaki hangi usulün kullanılacağı duruşmadan önce açıkça belirlenmelidir.¹⁹⁸

3.2.5.3.4.1. Tanıkların Doğrudan Sorgulanması

Doğrudan sorgulama (direct examination), tanığın dinlenilmesini isteyen tarafça tanıkların yazılı beyanlarının önemli noktalarını vurgulamak amacıyla hakem heyetinin önünde sorgulanmasıdır. Doğrudan sorgulamada, genellikle kısa olup, tanık beyanın kendisi tarafından hazırlanıp hazırlanmadığını, yazılı ifadesindeki eksikliklerin ya da düzeltilmesi gereken noktalar varsa, bunların açıklamasını, yoksa da ifadesinin teyit edilmesi istenir.

Tahkim yargılamalarında duruşma hakem heyetinin açılış konuşmasıyla başlayacak ve akabinde tarafların kendi sundukları tanıkların doğrudan sorgulanmasıyla devam edilecektir. Tahkim yargılamasında genel uygulama tanık dinletme isteyen tarafın tanıklarının yazılı beyanlarını duruşmadan önce hakem heyetine sunmasıdır. Tanığın duruşmada hangi konuda tanıklık yapacağını duruşmadan önce hem hakem heyetine hem de karşı tarafa bildirmesi gerekir. Sürpriz tanık dinlenmesi yasak olduğu için, tanığın hangi konuda dinleneceği bilinmiyorsa bu tanık dinlenmeyebilir.

Doğrudan sorgulama yapılmadığı hallerde taraflar duruşmadan önce dinlenmesi için hakem heyetine sunulan tanıkların yazılı beyanların, tarafların onayı ya da hakem heyetinin vereceği kararlar ile tanıkların doğrudan beyanı yerine de geçecektir.¹⁹⁹ Bu

¹⁹⁷ Waincymer, s.913

¹⁹⁸ Oetiker, s.267

¹⁹⁹ Oetiker, s.267

uygulama yargılamanın daha hızlı ve az maliyetli yürütülmesini sağlar.²⁰⁰ Tahkim yargılamalarında tanıklarının yazılı beyanlarının doğrudan tanık beyanı yerine geçmesi, uluslararası tahkimde kabul görmüştür. Nitekim IBA Kuralları m.8/4 uyarınca “....*Taraflar, Tanık Beyanının veya Bilirkişi Raporunun tanığın doğrudan beyanı sayılacağı hakkında anlaşabilir veya Hakem Heyeti bu yönde bir karar verebilir*” şeklinde düzenleme ile açıkça düzenlenmiştir.

Doğrudan sorgulama faaliyetlerine başlamadan, tanığın duruşma ortamına alışması, heyecanın azalması için hakem heyeti tanıktan yazılı ifadelerini kısaca özetlemesini isteyebilir.²⁰¹ Sadece birkaç kısa soru ile tanığın alışması sağlanmalıdır. Doğrudan sorgulama aşamasında da tanıkların yazılı beyanları önceden hakem heyetine sunulduğu için bu kısmın çok uzatılmaması gerekir.

Doğrudan sorgulama, tanığın duruşmadan önceden verilen ifadelerle sınırlı olacak şekilde sorgulamaya tabi tutulmasıdır. Yazılı tanık beyanlarında açık bir hata olmadıkça tanıklar yazılı beyanında yer almayan hususları duruşmadaki beyanlarında sunamayacaktır. Çünkü tanık olarak sunulan kişinin yazılı beyanların duruşmadan önce hem hakem heyetine hem de karşı tarafa sunulması gerekir. Bu şekilde tarafların çapraz sorgulamaya hazırlanmasını sağlayacaktır. Sürpriz tanık beyanı, kabul edilmediği için doğrudan sorgulama yazılı beyanlarla sınırlandırılmıştır.

Doğrudan sorgulama faaliyetinin temelinde yazılı tanık beyanlarının önemli hususlarını vurgulamak amaçlanmıştır. Bu sebeple doğrudan sorguda tanığı yönlendirici soruların sorulması kabul edilmemiştir. (IBA Kuralları md.8/2) Taraflara kısa cevaplı evet- hayır soruları sorularak, yönlendirilmesi hakem heyetinin tanık beyanları karşı şüphe oluşturacaktır. Çünkü kısa cevaplı evet- hayır sorularıyla taraf ya da avukatların istediği cevapları alacak ve tanığın güvenilirliğine ilişkin hakem heyetinde kanaat bırakacaktır.

Doğrudan sorgulama tanığı sunan tarafça yapıldığı için tanığını yönlendirmesi kabul edilmez. Bu nedenle tanığın beyanları serbestçe alınmalıdır. Bu konuya karşı yapılan

²⁰⁰ Waincymer, s.914

²⁰¹ O'Malley,s.246

itirazlar genelde reddedilebilir.²⁰² Bu durum hakemlerin tanığı dinlenilmesine bir engel oluşturmayıp, deliller değerlendirilirken tanığa duyulan güvensizliği ifade edecektir.

3.2.5.3.4.2. Tanıkların Taraflarca Çapraz Sorgulanması

Tahkim yargılaması kapsamında ilk usulü kararda, sözlü savunması dinlenecek tanıklara karar verilir. Tanıkların dinlenmesine ilişkin zamanlama ilk usulü zaman çizelgesinde gösterilecektir. Usulü zaman çizelgesinde yer alan ispat duruşmalarında tanıkların sorgulanma şekline hakem karar verecek olsa da genel olarak tanıkların sorgulanmasında uygulanacak usul kısaca şu şekildedir. Açılış konulmasından hemen sonra yazılı beyanlar tekrar dinlenir ve teyit edilir. Akabinde karşı taraf veya avukatlar tarafından çapraz sorgulama yapılacaktır.

Milletlerarası tahkim yargılamasında duruşmadan önceden verilen yazılı tanık beyanlarının teyit edilmesi ve önemli noktaların vurgulanması için tanığı gösteren tarafın avukatı tanıklara soru sorarak başlanacaktır. Bu doğrudan sorgulama(direct examination) olarak adlandırılır. Taraf avukatları, dava konusunda hakem heyetinin dikkatini çekmek istediği konularda tanığa soru da sorabilir.

Doğrudan sorgulama bittikten sonra, karşı tarafın avukatının, tanığa soru sorma işlemi olan çapraz sorgu (cross examination) aşamasına geçilir. Çapraz sorgu aşamasında avukatlar, farklı üslup ve yöntemlerle tanığa pek çok soru yöneltir. Anglo Sakson avukatları, çapraz sorguya tanığın, güvenilirliğine ve itibarına yönelik sorular sorarak başlar.²⁰³ Daha sonra, konuyla bağlantılı sorular sorarak çelişkili beyanlar vermesini ya da yazılı ifadesindeki boşlukları ortaya çıkarmaya çalışırlar. Tanıklara çapraz sorgu yapılmasının asıl amacı, tanık beyanlarının doğruluğunu teyit ve olayın çözümlenmesi için var olan ama unutulmuş vakıaların hatırlatılmasıdır. Bu sebeple tanıklar çapraz sorguya alındığın gereğin fazla saldırgan davranılarak, tanığa kaba davranılmaması gerekir.²⁰⁴

²⁰² Blackaby / Partasides/ Redfern / Hunter, s.422

²⁰³ Laurent Levy, Testimonies in the Contemporary Practice: Witness Statement and Cross-Examination, Arbitral Procedure at the Dawn of the New Millennium, Reports The International colloquium of the CEPANI October 15, 2004, Brussel 2005, s.125

²⁰⁴ Blackaby / Partasides/ Redfern / Hunter, s.420

Çapraz sorguya alınacak tanıklar, karşı taraf avukatlarınca belirlenmektedir. Karşı taraf avukatları, tanıklar yazılı beyan verilmiş olsa bile çapraz sorguya alınmasını istemeyebilir. Bu durumda hakemler, çapraz sorgulaması yapılmayan tanıkların yazılı beyanları üzerinden değerlendirme yapmalıdır. Hakemler gerekli görürse, çapraz sorgu yapılacak konularda sınırlama yapabilir.

Diğer taraf avukatlarınca çapraz sorgusu talep edilmeyen tanıklar, hakemler tarafından sorguya tabi tutabilir. İspat duruşmaları her zaman hakemin kontrolü altında yürütülür. Fakat hakemlerin çapraz sorgulamaya gerekmedikçe müdahale etmeden ve taraflara sorgulama yapılmasına imkan vermelidir.²⁰⁵

Hakem, tanıkların beyanlarının çapraz sorgulanma yöntemini reddedilebilir, tanığa sorulan sorulara karşılık vermeme hakkı tanıyabilir. Ama hakemin bu kontrolü tarafların irade özerkliği ve adil yargılanma ilkesiyle çelişmemesi gerekir.²⁰⁶ Yazılı tanık beyanı veren tanığın, çapraz sorgulamaya gelmemesi halinde ya da çapraz sorgulamayı reddettiği hallerde, hakem heyeti tarafından yazılı beyanı dikkate alınmayabilir.

Tanıkların çapraz sorgudan sonra, tanık gösteren tarafın avukatlarına çapraz sorguda sorulan sorular ve cevaplarla sınırlı olmak koşuluyla tekrardan doğrudan sorgulama (re-direct examination) hakkı tanınmıştır. Tarafların tanık olarak ifade verilmesini kabul eden hukuk sistemlerinde taraflarda tanık olarak dinlenebilir. Bunun dışında, uzman tanıklar olgu tanıklarıyla aynı esaslara tabi olarak dinlenir ve çapraz sorgulama yapılabilir.

Hakemler uyuşmazlık konularını aşamalara ayırmışsa, her bir tanığı gerekli gördüğü aşamada tekrar dinleyebilir. Tanıkların, duruşmada konuya göre ifade vermesi, ifadesi alınan tanıkların yüzleştirilmesinde nasıl bir usulle ifade vereceklerine hakem karar verecektir. Hakem, davanın gidişatını etkileyeceğini düşündüğü herhangi bir kişiyi sözlü ya da yazılı ifade vermeye çağırabilir.²⁰⁷ Çağrıya uyan tanığa taraf vekilleri soru yöneltme hakkına sahiptir.(8.5)

²⁰⁵ Oetiker, s.267

²⁰⁶ Hacibekiroğlu,,s.124

²⁰⁷ Cremades/Cairns , s.99

Tanıkların ispat duruşmasında bizzat bulunması gerekir. Aksi durumlar, tarafların rızasına ve hakemlerin talimatına bağlanmıştır. Son dönemlerde video konferanslarla tanık ifadesi alınmaktadır. Tanıklar, genel uygulamada ispat duruşmasına geldiklerinde, duruşma salonun kapısında bekletilip, ifadesinin başvurulacağı zaman duruşma salonuna kabul edilirler. Tanığın duruşma salonuna alınmasıyla ilk önce doğru söyleyeceğine ilişkin yemin etmesi istenir. Milletlerarası tahkimde tanıklar, yemin etmeye zorlanamaz. Fakat tanıklar yine de tahkim hukukunca cezalandırma riski altında doğru söylemek zorundadır.

Tanıkların sorgusunun anadilinde yapılması sorgulamanın daha etkili olması için önemli bir unsurdur. Tanık, tahkim dili dışında başka bir dilde ifade vermişse sözlü savunma tercüman eşliğinde yapılmalıdır. Hakem heyeti, hazırlık toplantısında tercümanın simültane ya da ardışık çevirme yapabilen ve tahkimdeki uyuşmazlık konusuna terminolojik olarak hakim olan bir uzman olmasına özen göstermelidir. Aksi durumda sorgu sırasında çok kötü sonuçlara yol açabilir.

3.2.5.3.5. Tanıkların Hakemlerce Sorgulanması

Tanıkların sorgulamasında hakem heyeti somut olayı daha iyi çözebilmek için geniş takdir yetkilerine sahiptir. Hakem heyeti, tanıklara istediği soruyu sorabilir ve bu sorular uyuşmazlığa ilişkin olabileceği gibi tanığın güvenilirliğine dair de olabilir.²⁰⁸

Hakem heyetini, taraflar ve avukatların aksine tarafsızlığını kaybetmeden, tanığı yönlendirmeden soru sormalıdır. Genellikle hakem heyeti, tanıkların taraflarca sorgulanmasında hemen sonra sorgulama yapılan konudaki çelişkileri gidermek ve konu açıklığa kavuşturacak soru yöneltirler. Hakem heyeti bu soruları yöneltirken, heyetteki tüm hakemlerin istediği soruyu sorma hakkı vardır. Fakat heyet başkanın izniyle sorulması daha uygun olacaktır.²⁰⁹

²⁰⁸ Zuberbühler/ Hofmann/ Oeitiker/ Rohner, s.160

²⁰⁹ Aygöl, s.356

3.2.5.3.6. Tanıkların Belgeler Vasıtasıyla Sorgulanması

Tahkim yargılamasında tanıkların beyanlarına, somut olayın dinlenmesi ve yazılı beyanların teyidi dışında hakem heyetine sunulan belgeler hakkında sorgulama yapmasına izin verilmektedir. Belgeler vasıtasıyla tanık dinlenmesi, önceden sunulan belgelerin içerikleriyle sınırlandırılmıştır. Bu şekilde sürpriz belgelerle karşı tarafın savunma hakkı elinden alınmamalıdır. Bu konuda taraflarca ispat değeri yüksek ve uyuşmazlığın çözümlenmesine ciddi katkısı olacağı düşünülen belgeler ilk duruşmada sunulmuşsa tanıklara bu belgeler hakkında soru sorulabileceği kabul edilmiştir.²¹⁰

3.2.6. Tahkim Yargılamasında Tanıkların Dinlenmemesi

3.2.6.1. Tanığın Tanıklıktan Feragat Etmesi

Tahkim yargılamasında taraflar, tarafların avukatları ve hakem heyetinin tanık dinletme hakkı vardır. Taraflar ise bu haklarından feragat edebilir. Taraflarca duruşmada dinlenmesi için sunulan yazılı tanık beyanı ifadeyi veren tanıkça duruşmada kabul edilmişse ve karşı taraf avukatlarınca da yazılı tanık beyanında çelişkili bir husus kalmadığına kanaat getirilmişse karşı taraf avukatlarınca çapraz sorgu hakkından feragat edebilir.

Taraflar, dosyaya sunulan tanık beyanlarına karşı çapraz sorgu hakkından feragat etmesi halinde, hakem heyeti sadece tanıkların dosyadaki yazılı beyanlarını dikkate alacaktır. Fakat heyet gerekli görürse tanığı sorgulayabilir.²¹¹

Duruşmada çapraz sorgu talebinden vazgeçilen tanık beyanlarının hükme esas alınmasında bir takım hususlar göz önünde bulundurulur. Çapraz sorgudan feragat edilmesi halinde bu hususlara ilişkin bir takım itirazlar söz konusu olabilir. İlk olarak yazılı beyanı sunulan tanık, hakem heyeti önünde sorgulanmadığı için artık karara esas alınmayabilir. İkincisi ise tanık dinlenmesini isteyen taraf artık tanığın beyanlarını çapraz sorgu yöntemiyle teyit edemeyecektir. Son husus ise, dosyada

²¹⁰ O'Malley, s.254

²¹¹ Zuberbühler/ Hofmann/ Oeitiker/ Rohner, s.101

güvenilir ve uyuşmazlığın çözümlenmesine yardımcı olacak nitelikte başkaca yazılı tanık beyanı yoksa tanıkların her iki tarafça dinlenilmesi ve soru yöneltilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.²¹²

3.2.6.2. Hakemlerin Tanık Dinlenmesini Reddetmesi

Taraflarca dinlenilmesi istenilen tanıkların, karşı tarafça ispat duruşmasında dinlenmesi ve çapraz sorgulamaya tabi tutulma talebi hakem heyeti tarafından reddedilebilir. Hakem heyetince bu talebin reddedilmesi, hukuki dinlenme ve iddia ve savunma hakkının ihlali anlamına gelmeyecektir.²¹³ Tahkim yargılamasında hakem heyeti karar verirken dosyadaki tüm hususları ve toplanan delillerin duruşma yapılarak tartışılması gibi zorunlu bir husus yoktur. Nitekim Federal Mahkeme, hakem heyetine uyuşmazlık hakkında hüküm verirken hangi konuda tanık dinlenilmesi ya da dinlenmemesi gerektiğine karar vermesi için geniş takdir yetkisine sahip olduğunu belirterek, talebi isterse reddedebileceğini kabul etmiştir. Tanık beyanlarının duruşmada dinlenmemesi, yazılı tanık beyanlarının hüküm verilirken dikkate alınmayacağı anlamına gelmediğini açıkça ifade etmiştir.²¹⁴

Tanık dinlenmesine ilişkin IBA Kuralları md.9/2 uyarınca hakem heyeti dava konusu ile ilgisi olmayan ve önceden çelişkili olan ama tüm hususlarıyla ispat edilmiş konularda dinletilmek istenen tanığın reddedebileceğini düzenlemiştir.²¹⁵

Tanık dinletilme talebinin reddedilmesinde, hakemlerce yazılı tanık beyanları detaylı incelenmeden sadece usul ekonomisi gerekçesiyle reddedilmesi, hukuka aykırı olacağı için hakem kararının iptali istenebilir.²¹⁶ Bu sebeple hakemler tanık dinlenmesi taleplerini detaylı değerlendirilmeli, gereksiz ve ilgisiz olduğunu düşündüğü tanık dinlenme taleplerini reddetmelidir.

²¹² Schlaepfer, s.73

²¹³ Waincymer, s.88

²¹⁴ Schlaepfer, s.69

²¹⁵ O'Malley,s.125

²¹⁶ O'Malley,s.126

3.2.6.3. Tanıkların Duruşmada Dinlenmemesinin Sonuçları

Tahkim yargılamasında tanık dinletme talebi sonucunda tanıkların dinlenmemesinin bir takım sonuçları olacaktır. Bu hususlar, tanığın haklı bir mazereti olmaksızın duruşmaya gelmemesi sebebiyle dinlenmemesi, duruşmada dinlenemeyen tanığın yazılı beyanlarının kabul edilebileceği ve tanığın haklı bir mazeretle dinlenmemesi, tarafların çapraz sorgudan feragat ya da hakem heyetinin tanığı reddettiği için dinlenmemesi gibi temel konularda karşımıza çıkmaktadır.

Tahkim yargılamasında genel kabul tanıkların hakem heyeti önünde dinlenmesidir. Duruşmadan önce hakem heyetine sunulan yazılı tanık beyanları, ispat duruşmasında tanık tarafından kabul edilmeden ve karşı tarafça çapraz sorgulanma yapılmadıkça, delil niteliği tartışılacaktır.²¹⁷ Yazılı tanık beyanları duruşma için hazırlık mahiyetindedir. IBA Delil Kuralları md.4/7 uyarınca duruşmada dinlenilmek üzere sunulan yazılı tanık beyanı veren tanığın haklı bir mazeret olmaksızın duruşmaya katılamaması halinde, haklı mazeretini ispat edinceye kadar tanığın beyanlarının delil olarak dikkate alınmaması gerekir.²¹⁸ Tahkim yargılamalarında genel kanaat bu yönde olsa da düzenlemenin hakemlerin takdir yetkisini sınırlandırdığı için kabul edilmemiştir. Düzenleme tanığı dinletmek için sunan tarafa tanığı hazır etme ve çapraz sorguyla beyanlarının doğruluğunu teyit yükümlülüğü yüklemiştir. Sorumluluğunu yerine getirmeyen tarafa karşı tanığın beyanının kabul edilmesi riski bulunmaktadır.²¹⁹

Her ne kadar sunulan tanık listesindeki tanığın duruşmada dinlenmeden delil olarak değerlendirilemeyeceğine ilişkin bir kanaat olsa da bazı durumlarda duruşmada dinlenilmeyen tanığın yazılı beyanları hakem heyetince kabul edilebilir. Bu hallerin neler olduğuna ilişkin bir düzenleme bulunmadığı için hakem her somut olayda hakkaniyete göre kabul edip etmeyeceğine karar vermesi gerekir. Burada önemli olan tanığın yazılı beyanı uyumsuzluğun çözümünde kritik ve diğer delillerle bağlantılı olduğu anlaşıldığında karşı tarafın hukuki dinlenilme ve tanığın beyanında yer alan hususlara karşı delil sunma hakkı kısıtlanmadan yazılı tanık beyanı kabul edilebilecektir.

²¹⁷ Blackaby / Partasides/ Redfern / Hunter, s.404

²¹⁸ Zuberbühler/ Hofmann/ Oetiker/ Rohner, s.101

²¹⁹ O'Malley,s.128

Tanığın duruşmaya gelmediği fakat beyanlarının geçerli olduğu bir diğer husus ise tanığın geçerli mazeretinin olmasıdır. IBA Kuralları md.4/7 uyarınca tanığın geçerli bir mazereti varsa ve duruşmaya gelemiyorsa hakemler, takdir yetkisi kapsamında tanığın yazılı beyanını delil olarak değerlendirilmesi gerekir.²²⁰ Haklı mazeret halleri, tanığın kendisinden kaynaklamayan, dış etkenlere bağlı ve bertaraf edilemeyen ölüm, hastalık vb. mücbir sebeplerdir.²²¹

Taraflar herhangi bir mazeret olmaksızın yazılı beyanı verilen tanığın çapraz sorgusundan feragat etmek mümkündür. IBA Kuralları md.4/8 uyarınca çapraz sorgulama hakkından feragat eden taraf, tanığın yazılı beyanının doğruluğunu kabul etmiş sayılmayacaktır. Bu durum farklı sebeplere dayanabileceği için tanığın delil niteliğine etki etmez. Bu tanık beyanı dosyada delil olarak kalmaya devam edecek fakat hakemlerin delilleri değerlendirirken ispat gücü azaltacaktır. Nitekim aynı durum hakem heyetinin tanığı reddettiği için dinlenmeyen tanık için de geçerlidir.²²²

3.3. Uygulamadaki ve Ulusal Mevzuattaki Çapraz Sorguya İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri

3.3.1. Ulusal Mevzuattaki Sorunlar

3.3.1.1. Milletlerarası Tahkim Kanunu Düzenlemesi

Milletlerarası tahkim yargılamalarındaki usul ve esasın belirlemesi için UNCITRAL Model Kanun ve ICC Tahkim Kuralları örnek alınarak 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu düzenlenmiş ve 21 /06/2001 tarihinde yasalaşmıştır.²²³ Milletlerarası Tahkim Kanunu, yabancılık unsuru barındıran ve tahkim yeri Türkiye olan uyuşmazlıklarda taraflarca seçildiği durumlarda uygulanacaktır.

MTK' da düzenlenen konulardan bir tanesi de tahkim yargılamasına uygulanacak usul kurallarıdır. Milletlerarası Tahkim Kanunu m.8 uyarınca "*Taraflar, hakem veya hakem kurulunun uygulayacağı yargılama kurallarını, bu Kanunun emredici*

²²⁰ Zuberbühler/ Hofmann/ Oeitiker/ Rohner, s.103

²²¹ O'Malley, s.130

²²² Zuberbühler/ Hofmann/ Oeitiker/ Rohner, s.102

²²³ Hacı Can, Milletlerarası Tahkim Hukuku, 1. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s.1126

hükümleri saklı kalmak kaydıyla, serbestçe kararlaştırabilir ya da bir kanuna, milletlerarası veya kurumsal tahkim kurallarına yollama yaparak belirleyebilirler. Taraflar arasında böyle bir anlaşma yoksa hakem veya hakem kurulu, tahkim yargılamasını bu Kanun hükümlerine göre yürütür” şeklindeki düzenlemeyle yargılama kurallarını tarafların serbest iradesiyle karar verecekleri şekilde irade serbestisi üzerine kurulmuştur.

MTK düzenlemesine dayanarak taraflar usulü işlemler olan duruşma, ispat yükü, tanıklar, bilirkişi atanması gibi hususlarda ister kendi aralarında kararlaştırdıkları usul kurallarıyla ya da uygulanacak kuralları tek tek belirlemek yerine tahkim usulüne ilişkin düzenlemelere atıf yaparak yargılamayı yürütebilirler.

MTK 12/A maddesinde tahkime uygulanacak usul kuraları, delil toplama ve bilirkişi atamasını konu alan genel bir düzenleme yapılmışsa da sadece bilirkişi delili için detaylı bir usulü düzenlemeye yer verildiği görülecektir. Tahkim yargılamasında delillerle ilgili ortaya çıkan en önemli sorunlar delillerin ne zaman sunulacağı, nasıl sunulacağı, kimin tarafından sunulacağı ve hangi iddiaların hangi ispat araçlarıyla kanıtlanacağı konularıdır.²²⁴

Bu konuda MTK’ da detaylı bir düzenleme olmaması, delillere uygulanacak usul kuralları bakımından taraflara ve hakemlere çok geniş bir alan bırakmıştır. Doktrinde, tahkim yargılamasının temeli irade özerkliği prensibi üzerinde kurulu olduğu için usule ilişkin düzenlemelerin tarafların seçimlerine bırakılmasını isabetli bulunduğu görüşü mevcut olmakla birlikte uygulamanın ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığı için tarafların IBA ve Prag Kuralları gibi yedek hukuk kurallarına atıf yapma ihtiyacını doğurmaktadır. Bu durum bize usul işlemlerindeki irade özerkliğine zarar vermeyecek şekilde hem hakemlere hem de taraflara yol gösterici nitelikte bir düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Nitekim ICSID Tahkim Kurallarının “Tanıklar ve Uzmanlar” başlığını taşıyan 38. maddesinde tanıkların ve bilirkişilerin çapraz sorgu usulüne ilişkin genel bir düzenlemeye yer verilmiştir.

²²⁴ Ziya Akıncı,;Milletlerarası Tahkim, 6 Bası,Vedat Yayıncılık, İstanbul,2021, s.342

Milli ve milletlerarası tahkim yargılamalarının çoğunda tarafların kurumsal tahkim tercih ediyor olması, bize tarafların yargılamadan önce belirli çerçeve kuralların varlığına olan ihtiyacı açıkça göstermektedir. Bu nedenle Milletlerarası Tahkim Kanunu da delillerin toplanması ve sunulmasına ilişkin hakemlerin takdir yetkisi kısıtlamadan IBA ve Prag Kurallarına yakın bir düzenleme yapılması, hem uygulayıcı hakemler hem de taraflar açısından daha etkin bir yargılama yapılmasını sağlayacaktır. Fakat tahkim yargılamasının temeli irade özerkliği ve esneklik üzerine kurulduğu için bu şekilde bir düzenleme hakemlerin takdir yetkisini ve gerektiğinde yargılamanın taraflarının ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesini zorlaştıracaktır. Nitekim IBA Delil Kurallarında düzenleme olduğu için bunun iç mevzuatta ayrıca yer verilmesine gerek olmadığını dair görüşlerde mevcuttur.

3.3.1.2. Hukuk Muhakemeleri Kanunu Düzenlemesi

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 407. ile 444. maddeleri arasında tahkim yargılamasına ilişkin hükümlere yer verilmiştir. HMK’ daki tahkim hükümleri yabancılık unsuru barındırmayan ve tahkim yerinin Türkiye olarak belirlendiği uyuşmazlıklarda uygulanacaktır.²²⁵ HMK’ nin tahkime ilişkin hükümleri de MTK hükümleri gibi UNCITRAL Model Kanun esas alınarak hazırlanmıştır. Her iki kanunu hükümleri neredeyse birebir aynı olduğu için iç tahkimle milletlerarası tahkim arasında farklılık kalmamıştır. Kuru’ ya göre hemen hemen tüm hükümleri aynı iki ayrı kanun yapmak yerine tek bir kanuni düzenleme yapılması gerektiğini belirtmiştir.²²⁶

Hukuk Muhakemeleri Kanununun tahkim kısmında taraflara iddialarını ispat için geniş bir irade serbestisi tanınmıştır. HMK’nin tahkime ilişkin hükümlerindeki ispat ölçüsü, genel hükümler kısmındaki ispat ölçüsüne göre daha esnektir.²²⁷ Tam ispat aranmadığı gibi delillerin toplanması, sunulması ve değerlendirilmesi hususunda taraflara geniş irade serbestisi vermektedir. Bunun yanında sadece taraflar değil,

²²⁵ Hakan Pekcanitez, Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı’nın Tanıtımı, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 123, Ankara 8-9 Eylül 2006, s. 30

²²⁶ Derya Bulutekin, Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Tahkimin Değerlendirilmesi (Hmk M. 407-444), DÜHFD, Cilt: 27, Sayı: 46, Yıl: 2022, s. 251-294

²²⁷ ÖZBAY, İbrahim ve KORUCU, Yavuz: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.

yargılamayı yürüten hakemlere de hakimlere nazaran geniş yetkiler tanımaktadır.²²⁸ Hakimler yargılama sırasında HMK 'ya sıkı sıkıya bağlı iken, hakemler tahkim yargılamasında adil yargılanma ve hukuki dinlenilme hakkını ihlal etmeden usulü işlemleri esnetebilirler.

Milli tahkim yargılamalarında HMK m.428/2 uyarınca taraflar iddialarını ispat amacıyla delil listesi verebilecekleri ve m.432 uyarınca toplanmasını istedikleri deliller için mahkemelerden yardım talep edilebileceği düzenlemiştir. Kanun koyucu genel hükümler kısmında delillere ilişkin detaylı bir düzenleme yaparken tahkim yargılamasına ilişkin kısımda ise irade serbestisi ilkesini esas alarak dava ve cevap dilekçesiyle birlikte delil sunulabileceğine yer vermiştir.

Her ne kadar irade serbestisi ilkesi geçerli olsa bile kanun koyucunun iç tahkimde MTK' ya nazaran usulü işlemlerin nasıl yapılacağına neredeyse hiç değinmemiştir. Bu durum yargılamaya esneklik kazandırdığı kadar bir takım zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Tahkim yargılamalarında seçilecek usul hukuku en az esasa uygulanacak hukuk kadar önemlidir. Çünkü taraflar iddia ve savunmalarını ispat ederken usule ilişkin işlemleri eksiksiz ve etkili şekilde kullanması çok önemlidir. Uygulamadaki tahkim yargılamalarında delillerin ne zaman sunulacağı, nasıl sunulacağı ve kimin tarafından sunulacağı hususlarına ilişkin düzenleme yapılmaması, MTK düzenlemesindeki ihtiyaçlara benzer ihtiyaçların doğmasına neden olacaktır.

HMK' nin uygulanacağı tahkim yargılamalarında tarafların ve hakemlerin yargılama öncesinde her bir delil türü için ayrı ayrı düzenleme yapması yerine kanunda irade serbestisi ilkesine zarar vermeden delillere ilişkin usule yer verilmesi daha yerinde olacaktır. HMK iç tahkim yargılamalarına uygulanması amacıyla yapılacak kanuni düzenlemenin tarafları irade serbestisini ve tahkimin esnekliğini azaltacak nitelikte olmamakla birlikte taraflara süreç hakkında bilgi verecek bir düzenleme olması gerekir. Aksi bir düzenleme hakemlerin takdir yetkisini ve gerektiğinde yargılamanın taraflarının ihtiyaçlarına göre şekillendirilmesini zorlaştıracaktır. Nitekim IBA Delil

²²⁸ İzzet Karadaş, Ulusal (İç) Tahkim, Ankara: Adalet Yayınevi, 2013, s. 173.

Kurallarında düzenleme olduğu için bunun iç mevzuatta ayrıca yer verilmesine gerek olmadığını dair görüşlerde mevcuttur.

3.3.2. Usulü Görev Belgesinde Delil Usulüne İlişkin Hususlar

Görev belgesi, tahkim yargılamasına başlarken hakem ile taraflar aralarında yargılamanın temel unsurlarının belirlendiği belgedir.²²⁹ Görev belgesi kavramı ilk kez ICC tahkim yargılamalarında kullanılmıştır. Bu belge ICC tahkimine özgü olup tüm tahkim yargılamalarında yer alan bir usulü işlem değildir²³⁰. Tarafların isteğiyle kurumsal tahkim merkezleri veya ad hoc tahkim yargılamalarında hakemlerin görev belgeleri hazırladıkları görülmektedir. Bu usul birçok kurumsal tahkim merkezi tarafından kabul görmüş olsa da görev belgesi hazırlama zorunluluğunu kanunla düzenlendiği tek ülke Türkiye olup, MTK m.10/E’de düzenlenmiştir.²³¹

Tahkim yargılamasının hazırlık toplantısı için taraflar davet edilerek görev belgesi hazırlanabilir. Tahkim duruşmasından önce görev belgesi hazırlanması hem hakemler hem de taraflar için sürecin net ve doğru bir şekilde ifade edilmesini sağlayacaktır. Görev belgesi, taraflara yol haritası hazırlama noktasında avantaj sağladığı gibi aynı zamanda hakemlerin yetki sınırlarını belli bir çerçeve içinde alacaktır. Görev belgesi hazırlanırken taraflar tahkim yargılamasına uygulanacak usul kurallarına, tahkim lisanına, tahkim yerine, sürelerle ve zaman çizelgesine karar verilecektir.²³²

Görev belgesinde hakemlerin belirlemesi gereken konulardan biri de usule uygulanacak hukuktur. Usul hukuku deyince tahkim dili, tebligatlar, delil sunulması, tanık dinlenmesi ve bilirkişiye başvuru gibi hususlar akla gelmektedir. Görev belgesinde delillere ilişkin detay bir düzenleme yapmanın hem avantajları hem de dezavantajları olacaktır.

²²⁹ Ekin Ömeroğlu, Milletlerarası Tahkim Hukukunda Görev Belgesi, Hakan Pekcanitez 'e Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16 , 2014, s.1985-1912

²³⁰ Ziya Akıncı, : Milletlerarası Tahkim, 6 Bası, Vedat Yayıncılık, İstanbul, 2021, s.308

²³¹ Ali Yeşilirmak, ICC Tahkim Kuralları ve Uygulaması, On iki Levha Yayınları, İstanbul, 2018, s.

²³² Ziya Akıncı, : Milletlerarası Tahkim, 6 Bası, Vedat Yayıncılık, İstanbul, 2021, s.310

Tahkim yargılaması, genellikle farklı hukuk kültürlerinde gelen taraflardan oluştuğu için usule uygulanacak hukuk hakkında ne kadar detaylı bir düzenleme olursa sürece hazırlanma konusunda taraflara o nispete yardımcı olacaktır. Nitekim bunun en önemli göstergesi IBA Delil Kurallarıdır. Milli ve milletlerarası mevzuatların neredeyse büyük çoğunluğunda delillere ilişkin detaylı bir düzenleme yer almamaktadır. Bu durum yargılamada birçok konunun muğlak olmasına sebep olacaktır. Bu hukuki boşluktan doğan ihtiyaç sebebiyle Milletlerarası Barolar Birliği tarafından IBA Delil Kuralları düzenlenmiştir. IBA Delil Kuralları tarafların istemiyle ya da hakemler tarafından görev belgesinde sıkça atıf yapılarak uygulanmaktadır.

Delillere ilişkin kuralların görev belgesinde yer almasının dezavantajı ise hakemi usulü olarak kısıtlamasıdır. Tahkim yargılamasında hakemler görev belgesinde yer alan usule aykırı şekilde yapılan yargılamayla verilen hakem kararları MTK m.15/A/1/f uyarınca iptale konu olacağı gibi New York Sözleşmesi V/(1)(d) ve MÖHUK m.62/f uyarınca tenfiz engeli oluşturacaktır. Bu durumda tahkim yargılamasının esnek ve hızlı yargılama işlevini azaltacaktır.²³³

Tahkim yargılamasında delillere ilişkin düzenlemeler yetersiz olduğu için tarafların yargılama başlamadan önce görev belgesi ve usulü zaman çizelgesi hazırlanırken hakemlerin takdir yetkisini kısıtlamadan ya IBA Delil Kuralları gibi düzenlenmelere atıf yapılmalı ya da kendileri delillerinin toplanma ve sunulmasına ilişkin usulü bir yol haritası niteliğinde düzenleme yapılmasında yarar olacaktır. Bu düzenleme tahkim tecrübesi az olan hakem ve taraflara yargılamaya hazırlanırken yol gösterecek nitelikte usulü bir kılavuz olacaktır.

3.3.3. Tahkim Yargılamasındaki Çapraz Sorgu Usulüne İlişkin Öneriler

3.3.3.1. Çapraz Sorgunun Temelleri

Çapraz sorgu, temelde tanığın hakemler önündeki doğrudan ifadesinin müvekkilinizin davası üzerindeki olumsuz etkisini makul ölçüde azaltmaktır. Bu

hususlar göz önünde bulundurulduğunda çapraz sorgunun 9 temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar;

3.3.3.1.1. Yargılamaya Dair Tüm Hususlara Hakim ve Hazırlıklı Olunması

Başarılı bir çapraz sorgu, iyi hazırlanmış bir avukatla başlar. Hober& Sussman göre, iyi hazırlıktan tüm olay hakkında kapsamlı bilgiye sahip olmak ve hukuka hakim bir şekilde tanığın sorgulama planını hazırlanmasıdır. Tahkim yargılamasında tüm süreci avukat yönlendirmeli ve hakemleri kendi inşa ettiği dava teorisine ikna etmeye çalışmalıdır. Bunun için avukatlar önce ulaşmak istedikleri olguyu tespit etmeli ve geriye dönük olarak bir çapraz sorgu planı yapmalıdır.

Avukatlar, çapraz sorgu planı yaparken ispat edilmek istenilen husus yazılı delillerle ya da başkaca belge ile ispat edilebiliyorsa bu konuda çapraz sorgudan kaçınmalıdır.²³⁴ Avukatlar, bir tanığı çapraz sorguya çekme kararı verdiklerinde her bir tanığı “yapbozun bir parçası” olarak görmelidir.²³⁵ Her bir tanığın sorgulanmasında bir hedef belirlemelidir. Bu hedef doğrultusunda tüm tanık sorguları uyumlu ve bütünlüyci olacak şekilde tasarlamalı, sadece gerektiği kadar soru sormalıdır.

Çapraz sorguda temel kural soruyu sormadan cevabı bilmektir. Soru sorabilmek için en son sorulmak istenilen soru tespit edilerek çapraz sorgunun çerçevesi belirlenmelidir. Çerçeve çizildikten sonra güvenli bir başlangıç sorusuyla sorguya başlanmalıdır. Tahkim yargılanmasında beklenmedik bir soru sorgunun planını bozabilir. Çapraz sorgu, dava hakkında bilgi edinme yeri olmadığı akıldan hiç çıkarılmamalıdır.

Doktrinde bazı yazarlara göre, soru sorar iken olaya ilişkin tüm kronolojik sıranın verilmesi hatalı olduğunu ve bu hususların zaten yazılı beyan verildiği için zaman kaybına yol açtığı savunulmaktadır.²³⁶ Bunun yerine çapraz sorgusu yapılan olgunun kendi içindeki tematik akışına odaklanması gerektiğini vurgulanmaktadır.

²³⁴Kaj HOBER/Howard S. SUSSMAN, Cross in international Arbitration, 2014, s.53

²³⁵ Id. S.53

²³⁶ Id. S.60

Buna da kendi içinde tüm olasılıklarını hesap ederek hazırlanmalıdır. Bunun için bir sorular ve cevaplar tablosu yapılmalıdır.

3.3.3.1.2. Sorgulama Kısa Olmalı

Tahkim yargılamasında avukatlar çapraz sorgu yaparken zihinlerinde bir savunma haritası oluşturmaktadır. Her bir tanık bu haritada bir yere sahiptir. Yargılamada bütünlüğü yakalamak için tüm argümanlar dengeli kullanılmalıdır. Bu nedenle duruşmada hazırlanan çapraz sorgu taslağındaki 3 ana noktaya değinilerek kısa bir çapraz sorgu işlemi yapılması tavsiye edilmektedir.²³⁷

Çapraz sorgunun kısa tutulmasının daha faydalı olacağına ilişkin dört temel husus vardır.²³⁸ Bunlardan ilki, çapraz sorgu tanığa bağlı bir yöntem olduğu için sorgulama uzadıkça işlerin kötüye gitme riski de artacaktır. Bu durumda müvekkilin davasına zarar verecektir. İkinci husus ise sorguyu kısa ve öz tuttuğunuzda odaklanılan noktalarda hakemleri ikna etmek daha kolay olacaktır. Üçüncüsü sorgunun çok uzun sürmesi hakemlerin sıkılmasına ve dikkatlerinin dağılmasına sebep olacaktır. Son olarak dördüncüsü ise hakemlerin duruşmada zamanın boşa harcadığınızı düşünerek sinirlenmesine sebep olabilirsiniz. Bu nedenle ihtiyaç olmadıkça çapraz sorguya başvurulmamalıdır.

Çapraz sorgulaması yapılacak kişi bilirkişiyse çok detaylı ve uzun bir çapraz sorgu yapılmamasına özen gösterilmelidir. Ayrıca sorgu esnasında bilirkişinin uzmanlık alanına saldırmamaya özen gösterilmelidir. Bilirkişilerin konunun teknik detaylarına sizden daha hakim olduğu unutulmamalıdır. Bunun yerine raporun içeriğinin yeterli olup olmadığına, bu konudaki başkaca uzmanların konu hakkındaki görüşleriyle olan tutarlılığına ve uzmanın güvenilirliğine ilişkin çapraz sorgu yapılmamalıdır.²³⁹

²³⁷ Id s.66

²³⁸ Kaj HOBER/Howard S. SUSSMAN, Cross in international Arbitration, 2014, s.66

²³⁹ Kaj HOBER/Howard S. SUSSMAN, Cross in international Arbitration, 2014, s.73

3.3.3.1.3. Sadece Yönlendirici Sorular Sorarak Devam Edin

Çapraz sorgulamada cevabı bilenen bir soruyu tanığın vasıtasıyla hakemlere göstermek istenmektedir. Bunun içinde tanığa yönlendirici sorular sorulmalıdır. Yönlendirici sorular, açıkça ya da dolaylı yolla cevaba ulaşılmayı sağlar. Bu sorular avukatların yeni bir bilgi edinmesini sağlamazlar. Bunun yerine tek bir olguya dayanan, basit ve açık bir ifade ile avukatın açıkladığı hususa katılması ya da katılmaması istenir. Avukatlar sorunun yönlendirici olduğundan emin olmalı ve tanığın hikayesini anlatmaya teşvik etmemelidir.

3.3.3.1.4. Kısa, Öz, Açık Sorular Sorun

Başarılı bir çapraz sorgu kısa, öz ve açık sorulardan oluşmaktadır. Bu şekilde tasarlanan çapraz sorguda tanık üzerinde daha çok kontrol sağlanacak ve tanığın kaçamak yanıtlar vermesi zorlaşacaktır.²⁴⁰ Çok karmaşık bir çapraz sorgu bize karşılaşmak istemeyeceğimiz kadar potansiyel sorun yaratabilir.

Çapraz sorgu karmaşık yapılırsa tanıklar soruyu anlamayabilir ve tekrar tekrar sormanızı isteyecektir. Daha sonra da sorunun bir kısmını alıp sadece kendi istediği kısmını cevap verebilir. Tanık duymak istemediğimiz konularda konuşarak bizi yönetemeyeceğimiz bir tartışmanın içine çekebilir. Tanığın sorunuzu bir konuşma platformu olarak kullanmasına izin verilmemelidir. Bu nedenle birleşik sorular yerine kolay, basit ve tek olgu içeren sorular sorulmalıdır.²⁴¹

3.3.3.1.5. Tanığın Cevabının Dinlenmesi ve Not Alınması

Çapraz sorgulamada doğru soruyu sormak kadar tanığın cevaplarını dikkatle dinlemekte çok önemlidir. Tanığın söylediklerini ve anlamını iyi anlamak gerekir. Tanığı iyi dinlemenin temelde iki amacı vardır: Birincisi tanığın soruyu gerçekten yanıtladığından emin olmak ve ikincisi ise tanığın cevabının çapraz sorgunun gidişatında değişiklik gerektirip gerektirmediğini belirlemektir.²⁴²

²⁴⁰ Id.s.87-88

²⁴¹ Jonathan R. Vaitll, Cross in international Arbitration, 2016, 8. Y.B. Arb& Mediation,2016, s.326

²⁴² Jonathan R. Vaitll, Cross in international Arbitration, 2016, 8. Y.B. Arb& Mediation,2016, s.326

Hober&Sussman göre, tanığın cevapları dört kategoride incelenmektedir. Birincisi sadece basit bir “evet” , ikincisi “evet” ‘den daha fazlası, üçüncüsü cevap vermeyen dürüst tanık ve dördüncüsü ise cevap vermeyen ama daha fazlasını anlatan tanığın cevabıdır. İlk iki cevap her ne kadar avukatların istediği cevap olsa da yine de dikkatle dinlenmesi gerekir. Tanığın cevap vermediği durumlar söz konusu ise tanığın motivasyonu iyi analiz edilmelidir. Çapraz sorgunun ilerleyen aşamalarında ne gibi tehlikelerle karşılaşacağımıza dair bize fikir verecektir. Tanığın dürüst davranarak cevap vermediği kanaatine ulaşıldıysa tanığı yönlendirmeye devam edebileceğiniz için sorgulamaya devam edebilirsiniz. Tanığın niyetinin ne olduğunu anlamamanın en iyi yolu soruyu tekrar etmektir. Tanık soruyu cevaplarsa avukatla nasıl bir işbirliği yapacağını gösterir. Tanık soruyu cevaplamadıysa iş birliği yapmaya istekli olmadığı anlaşıldıktan sonra diğer hamleler yapılmalıdır. Fakat tanığın bu kaçamak davranışları hakem heyetince gözlenecektir.

3.3.3.1.6. Sonuç İstenmemeli

Çapraz sorgunun temel amacı tanığın ifadesinin müvekkilin davası üzerindeki etkiyi azaltmaktır. Avukatlar, çapraz sorgulamadaki kapanış soruları ve tartışmalarla hakemlerin bir çıkarım yaparak kendi istedikleri sonuca varmasını isterler. Fakat bu çıkarımın tanıktan yapmasını istememeye dikkat edilmelidir.

Sorgulamada olgulardan uzaklaşıp sonuçlara odaklanılması tanığı anlatmaya teşvik eder. Bu da avukatın çapraz sorgusunu sabote edecektir. Çapraz sorguda tanıktan sonuç istemek çok fazla soru sormayı gerektireceği için avukatın nerede durması gerektiğini ve ne elde etmek istediğini iyi bilmesi gerekir. Avukat vurucu bir soruya cevap aldığıında durmalıdır.

3.3.3.1.7. Tanığın Doğrudan Sorgulamadaki İfadelerini Tekrar Etmesine İzin Verilmemeli

Çapraz sorgulama bir tanığın yazılı ya da duruşmadaki doğrudan beyanında müvekkilin davasına zarar veren hususların etkisini azaltmak amacıyla tanığa soru yöneltmişken tanığın doğrudan beyanını tekrarlamasına izin verilmemesi gerektiği

çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.²⁴³ Tanığın doğrudan beyanın tekrarlatmamanın en etkili yolu kısa, basit ve öz sorularla yönlendirmektir. Her ne kadar tanığa yöneltici sorular sorulsa da tanık tekrarlama eğilimi için de ise tanığın ifadesini göz ardı ederek soru sormaya devam edilmelidir. Bir avukat tanığın beyanını tekrar etmesini istediği en yaygın durum tanığın beyanındaki tutarsızlıkların bulunmasıdır. Fakat bu tutarsızlık tanığın açıklayamayacağı bir hususta olması gerekir. Buna vurgu yapılırken ya tanığın güvensizliğine ya da beyandaki tutarsızlığın görülmesi istenmektedir.

3.3.3.1.8. Tanığa Sorgulamadaki Sorular Hakkında Açıklama Yapmasına İzin Verilmemeli

Çapraz sorgulama avukatın etkin olduğu ve tüm süreci kendi kontrolünde tutarak tanıktan istediğini alma sanatıdır. Bu süreç sadece soru sormaktan ibaret olmayıp tanığın cevabı açıklamasına da engellemekte buna dâhildir. Tanık, cevabı evet–hayır olarak bırakmak istemiyorsa, muhtemelen soruyu tehlikeli bulmuştur. Bu durumda avukat, “sorumu anladınız mı?” diye sormaya devam etmesi en etkili yoldur.²⁴⁴ Tanık bu soruya olumlu cevap verirse neden cevaplamadığını sorabilirsiniz, tanık soruyu anlamadığını söylerse, avukat ilk soruyu destekleyen sorularla tanık üzerinde hakimiyetini korunmalıdır.

Tüm tanıklar aynı dirayette olmayacaktır. Tanıklar konuşmakta kararlı ise avukatın buna engel olması için bir dizi seçeneği vardır. Bunlardan ilki avukatın tanığın cevabını görmezden gelmesi, ikincisi çapraz sorgu yapan avukat tanığın açıklamalarını başkaca sorular için sıçrama tahtası olarak kullanmasıdır. Üçüncüsü, avukat sorusunu tekrar ederek, tanığı cevaba zorlamasıdır. Fakat bu ısrar tanığın başkaca açıklamalar yapmasına sebep olabileceği unutulmamalıdır.

²⁴³ Kaj HOBER/Howard S. SUSSMAN, Cross in international Arbitration, 2014, s.126

²⁴⁴ Jonathan R. Vaitll, Cross in international Arbitration, 2016, 8. Y.B. Arb& Mediation,2016, s.329

3.3.3.1.9. Sorgulamada Avukat Özdenetime Özen Göstermeli-Tanıklarla Tartışmamalı ve Tanığa Bağarmamalı

Başarılı bir çapraz sorgu avukatı, sadece tanığa sorular sorarak süreci yöneten değil, aynı zamanda özdenetimi yüksek bir uygulayıcıdır. Avukat sorgulama boyunca sinirlenmemeli ve tanıkla tartışmaya girmeden hakimiyeti hep elde tutmalıdır. Öz denetimi kaybettiği andan itibaren tanık artık istediğini söyleme özgürlüğünü elde edecektir.²⁴⁵ Avukat kontrolü kaybettikten sonra hakemlerin gözündeki inandırıcılığı azalacaktır. Etkin bir sorgu yapılacaksa, avukat güvenilir ve inandırıcı imajını koruması gerekecektir. Bir tanıkla yaşanan huzursuzluk avukata olan güveni zedeleyecek ve yargılamanın akışındaki diğer tanıkların sorgularını aşamasında hakemlerin ön yargısıyla karşılaşabilir.

3.3.3.2. Çapraz Sorgu Hazırlık Rehberi

Çapraz sorguya hazırlanırken bir yol haritası niteliğinde plan yapılmalı ve buradaki tüm hususların eksiksiz olduğundan emin olunmalıdır. Bunun içinde duruşma öncesinde rehber niteliğinde bir takım dikkat edilmesi gereken hususlar vardır.

Bunlar,

- i. Taraf dilekçeleri ve ekindeki deliller incelenmeli ve tarafların iddia ve savunmalarının ne olduğunu tespit ederek bir çizelge yapılmalıdır.
- ii. Çizelge yapıldıktan sonra tüm tanık beyanları detaylı şekilde incelenmeli ve tanığın elverişli kanıt olarak mı yoksa itibarsızlaştırılacak mı ona karar verildikten sonra soru hazırlama aşamasına geçilmelidir.
- iii. Hazırlık aşamasında,
 - ✓ İfadede çapraz sorguya konu olacak önemli hususların tespiti yapılmalı
 - ✓ Her bir tanığın çapraz sorgu taslağı ayrı hazırlanmalı.
 - ✓ İfadenin içindeki olumlu ve ihtilafli tüm hususları iyice tespit edilmeli
 - ✓ Çapraz sorgu yapılacak konular tespit edildikten sonra her bir konuya ayrıca odaklanılmalı

²⁴⁵ Kaj HOBER/Howard S. SUSSMAN, Cross in international Arbitration, 2014, s.146

- ✓ Çapraz sorguya konu edilecek husus elverişli kanıt niteliğinde ise, seri halinde sorular hazırlanarak, tanıktan onay alınmaya çalışılmalı.
- ✓ Soru hazırlanırken tanığa olan güveni azaltmak için soru sorulacaksa, bu hususlar
 - Tanığın Algılama Yeteneğine İlişkin Sorular
 - Tanığın Hafızasına İlişkin Sorular
 - Tanıkların Taraf Tutma ve Olayı Çarpıtma Olasılığına İlişkin Sorular
 - Tanığın Duruşma Öncesi Yazılı Beyanları İle Duruşma Esnasında Verdiği Sözlü Beyanı Arasındaki Çelişki
 - Önyargılar
 - Tanığın Daha Öncesinde Yalancı Tanıklık Yapıp Yapmadığı
 - Tanığın Dürüstlüğü
 - Tanığın Psikiyatrik Problemleri üzerinde durulmalıdır.
- ✓ Taslak hazırlanırken tüm ihtimaller hesap edilerek, önemli konularda taslak hazırlanmalıdır.
- ✓ Taslak hazırlandıktan sonra defalarca okunmalı ve çapraz sorgu pratikleri yapılmalıdır. Duruşmaya hazır olduğunuzdan emin olmalısınız.
- ✓ Tüm detaylara hakim olduğunuzdan emin olunmalı.

1. Duruşma aşamasında,²⁴⁶

- ✓ Tanıkların doğrudan sorgusu dikkatle takip edilmeli
- ✓ Çapraz sorgulama sırası size geldiğinde kronolojik sırayı bozmadan sorgulama yapılacak hususlar başlıklar halinde sırayla sorgulanmalıdır.
- ✓ Sorgulamada sorulacak sorularda,
 - Uyuşmazlığa ilişkin sadece önemli hususlara dikkat çekilmeli
 - Kısa, öz ve yönlendirici sorular sorulmalı
 - Anlattırıcı nitelikte ve tanığı uzun uzun konuşturacak sorular sorulmamalı
 - Her soru sadece bir olgu içermeli

²⁴⁶ Sarısözen, Çapraz Sorgu, s.187 vd.

- Ulaşılmak istenilen husus hakkında hemen soru sorulmamalı,
- Soruları adım adım inşa ederek olguya ulaşılmaya çalışılmalıdır.

✓ Sorgulama yapılırken,

- Tanıklar üzerinde hakimiyet kurarak başlayın. Kendinizden emin ve rahat olun. Beden dilinizi çok iyi kullanın.
- Basit ve yalın bir dil kullanın.
- Hazırladığınız taslaklar göz önünde bulundurarak sorgulamaya başlanmalı.
- Soru sorma hızını ayarlayın. Ne çok hızlı ne çok yavaş olun.
- Tanıkların cevaplarını dikkatle dinleyin.
- Tanığın ilk verdiği ifadesini tekrar ettirecek nitelikte sorular sorulmamalı.
- Ucu açık sorular sormayın.
- Tanık, soruları cevaplamaktan kaçınırsa, tartışmaya girmeyin.
- Olumsuz sorular karşısında sakin olun ve öz denetiminizi koruyun.
- Tanık hakimiyetinizden çıkarsa, hakem heyeti aracılığıyla sorgulamaya devam edin.
- Tanığa ve hakemlere karşı nazik bir üslup takınılmalı
- Sorgulama doğru yerde bitirilmeli.

3.3.3.3. Örnek Çapraz Sorgu Hazırlanması

Çapraz sorgu, temelde tanık aracılığıyla dikkat çekilmek istenen hususları dolaylı olarak olguya ulaşmak için kullanılan bir sorgu yönetimidir. Burada önemli olan sorgu yaparken tanıktan ne istediğinizi bilmektir. Amacınız ne ise sorulacak sorular buna göre şekillenecektir. Çapraz sorgu yapmada iki temel amaç vardır. Biri tanığın güvenilirliğini zedelemek diğeri ise tanık beyanlarıyla müvekkilin iddialarını ispat

etmektir. Bunu netleştirdikten sonra vaka analizi ile soru hazırlanma aşamasına geçilmelidir. Bu aşamada dikkat edilmesi gereken hususlar:

- Olay iyi analiz edilmeli,
- Sorular anlattırıcı ve açıklayıcı değil, yönlendirici nitelikte resmi bir dil kullanılarak,
- Tanıktan alınmak istenen cevaba ilişkin doğrudan soru sorma yerine gerçeğe götürecek nitelikte soru silsilesi oluşturulmalı,
- Tanığın güvenilirliğine ilişkin soru hazırlanacaksa, itiraz niteliğinin sorular hazırlanmalıdır.²⁴⁷

Bu hususlar göz önünde bulundurularak, çalışmanın bu bölümünde duruşmada sorulabilecek soru örneklerine yer verilecek, uygulamacılara çapraz sorgu hazırlık aşamasında bir yol haritası sağlanmaya çalışılacaktır.

İki şirket arasında imzalanan inşaat sözleşmenin uygulanma aşamasında yaşanan aksaklıklar sebebiyle yaşanan uyuşmazlığa ilişkin proje sorumlusu olan şirket çalışanın sorgulanma örneğini üzerinden bir soru silsilesiyle çapraz sorgu taslağı hazırlayalım.

- i. Lütfen adınızı söyleyiniz.
- ii. Tahkim yargılamasına konu edilen dosya kapsamında davalı şirket tanığı olduğunuzu doğrulayabilir misiniz?
- iii. Davalı XYZ şirketinde proje sorumlusu olarak çalışıyorsunuz, değil mi?
- iv. Patronuz davalı şirketin sahibi X mi?
- v. 2015 yılından bu yana davalı şirket sahibi X adına çalışıyorsunuz değil mi?
- vi. Şirketteki tüm projelerden siz mi sorumlusunuz?
- vii. Şirketteki tek proje sorumlusu siz misiniz?
- viii. O zaman dava konu inşaat projesinden de siz sorumluydunuz?
- ix. İnşaat sözleşmesinin imzalanmasından bu yana tüm aşamalardan da haberdarsınız o zaman, doğru mudur?

²⁴⁷ <https://family.legalaid.bc.ca/bc-legal-system/if-you-have-go-court/trials-supreme-court/sample-questions-ask-when-cross-examining>

- x. Proje kapsamında sorumlu siz iseniz, tüm evraklarda siz gelmektedir, doğru mu?
- xi. Son 3 ay boyunca müvekkil firmadan sözleşmeye ilişkin talep ve evrakların tamamı size mail olarak gönderildi mi?
- xii. Size gönderilen maillere patronunuza iletiniz mi?
- xiii. Pek, ilgili maili size geldikten kaç gün içinde iletiniz?
- xiv. Tüm işler patronuz onayıyla işleme alınmakta değil mi?
- xv. Bir hafta da kaç saat çalışmaktasınız? Ve fazla mesai yapıyor musunuz?
- xvi. Şirket tüm projeleri tamamını sizin yönetiyor olmanız, işleri aksatıyor değil mi?
- xvii. Şirketteki tek proje sorumlusu siz olduğunuz ve iş yoğunluğu sebebiyle tüm işleri asla zamanında teslim etmediğiniz doğru mudur?
- xviii. Şirket içinde evrak onayları vaktinde sağlanmadığı için şantiye işlerinde aksama olduğu doğru mu?

Tanığın beyanlarına itiraz etmek istediğiniz durumlarda ise,

- Beyanlarındaki yanlışlara ve çelişkilere dikkat çekmek gerekir.
- Bunun için tanığa konuyla ilgili çokça soru sorulmalı, beyanı çürüten belgeler sunulmalı ve tanığa bu belgeler teyit ettirilmeli,
- Yazılı beyanlarıyla duruşmadaki ifadesi arasındaki çelişkilere ilişkin kanıt sunulmalıdır.²⁴⁸

İnşaat sözleşmesi örneğinden devam edecek olursak, tanığın ifadesindeki çelişkilere ilişkin birkaç soru taslağı hazırlayalım.

- i. İfadenizde fazla mesai yaparak, tüm işleri eksiksiz ve zamanında yaptığınızı söylemişsiniz değil mi?
- ii. Şantiyede kullanılması için gerekli malzemelerin satın alma evraklarını 15 Haziran 2023 tarihinde patronunuzdan onay olarak, ilgili firmaya mail gönderdiniz mi?
- iii. Sözleşmede inşaatın başlama tarihi 10 Haziran 2023 değil mi?

²⁴⁸ <https://family.legalaid.bc.ca/bc-legal-system/if-you-have-go-court/trials-supreme-court/sample-questions-ask-when-cross-examining>

- iv. Bu tarihte tüm malzemeler hazır olması gerekiyordu değil mi?
- v. Tüm işleri eksiksiz ve zamanında yaptığını söylemişsiniz, doğru değil mi?
- vi. Belge tarihinden açıkça anlaşıldığı üzere işinizi aksattığınız için inşaat geç başladı, doğru mudur?

Teyit edilmek istenen husus bir belge ya da başkaca bir kanıtısa ise,

- Belgeyi doğrularak sorguya başlanmalıdır
- Bu belgenin hakemlerin önünde olduğundan emin olun,²⁴⁹

Aynı örnek üzerinden belge teyidine ilişkin bir taslak oluşturalım.

- i. Şirket bünyesinde şahsınıza özel bir mail adresi tahsis ediliyor mu?
- ii.@gmail.com mail adresi şirketin size tahsis ettiği mail adresi değil mi?
- iii. Bu mail adresini sadece siz kullanıyorsunuz değil mi?
- iv. 5 Haziran 2023 tarihinde yukarıda teyit ettiğiniz mail adresine gönderilen e-postayı veriyorum. Lütfen maili sesli olarak okuyorum. Dikkatle dinleyin. Mailde : *“İyi günler, şantiye işlemleri başlaması için tüm evraklar işleme alınmıştır. Bilginize.”* şeklinde müvekkil firmaya mail gönderdiniz mi?
- v. Peki, 15 Haziran 2023 tarihinde size ait olan mail adresinden, malzeme firmasına e-posta gönderilmiş. Bu mailde *“İyi günler, 12 Haziran tarihinde bize gönderdiniz evrakların onaylı ve imzalı dokumu ektedir. Bilginize”* şeklinde ilgili firmaya mail gönderdiniz mi?
- vi. Tüm işleri eksiksiz ve zamanında yaptığını söylemişsiniz, doğru değil mi?
- vii. Belge tarihinden açıkça anlaşıldığı üzere işinizi aksattığınız için inşaatın alım satım işleri bile sözleşmenin başlangıç tarihinden sonra onaylanmaktadır doğru mudur?

²⁴⁹ <https://family.legalaid.bc.ca/bc-legal-system/if-you-have-go-court/trials-supreme-court/sample-questions-ask-when-cross-examining>

Tanığın önceki ifadesindeki çelişkilerin bulunması halinde ise, şöyle bir taslak oluşturabilir.

- i. 20 Temmuz 2023 tarihli yazılı beyanını hatırlıyor musunuz?
- ii. 20 Temmuz 2023 tarihli beyanınızı sesli okuyorum. “XYZ şirketinde proje sorumlusu olarak çalışmaktayım. Projenin tüm aşamalarıyla ben ilgilenmekteyim. İlgili projenin akış planlarının tamamını ben hazırlarım ve onay aldıktan sonra işlemlere başlanır. Süreç hakkında müşterileri düzenli aralıklarla bilgilendiririm. Sözleşmede bir aksama olmamış ve zamanında başlamıştır.” şeklindeki ifade size mi aittir?
- iii. Duruşma esnasında ise, tüm işlemlerle siz ilgilendiniz için zaman zaman küçük aksamların olduğunu söylediniz, beyanlarınız arasında çelişki olduğu çok açık değil mi?

3.3.3.4. Avukatlara Öneriler

Deneyimli tahkim avukatları, çapraz sorgunun teknik bilgi dışında uzun mesleki deneyimlerin sonunda kazanılan bir tecrübe olduğunu söylemektedirler. Başarılı bir çapraz sorgulama için hem hukuki bilgi hem de iyi bir yargı öngörüsü gerekmektedir. Aksi durumlarda karşı tanığın öngörülemez beyanlarıyla her şey kötüye gidecektir.

3.3.3.4.1. Duruşma Öncesi Yapılması Gerekenler

Duruşma öncesinde çapraz sorguya hazırlanmanın ilk adımı tanıktan tam olarak ne istediğini bilerek başlamaktır. Tanığın çapraz sorgulanmasındaki amaç, tanığın güvenilirliğini mi zedelemek mi yoksa müvekkilimin beyanlarını mı doğrulamak olduğuna karar verildikten sonra tanık sorgulanarak nereye varılmak istendiğini bilinerek, ona göre bir yol haritası çizilmelidir. Bu yol haritasında tüm tanıkların çapraz sorguya alınmasına gerek yoktur. Sorgulanmasında davaya hiçbir katkısı olmayacak tanığın çapraz sorgusundan kaçınılmalıdır. Duruşma öncesinde çapraz sorguya alınacak tanık beyanlarına ilişkin yapılacak bir takım hazırlıklar vardır:

Çapraz sorguya hazırlanırken ilk önce yazılı tanık beyanları notlar alınarak okunmalıdır. Tüm tanık beyanları incelendikten sonra duruşmada çapraz sorgusunun yapılmasında fayda olacağı düşünülen tanık beyanları üzerinde çalışılmalıdır. Öncelikle bu tanığın duruşmada hangi hususu ispat etmek amacıyla dinleneceği tespit edilmelidir. Akabinde duruşma esnasında tanığın güvenilirliğine mi yoksa müvekkilin davasını teyit amacıyla mı çapraz sorgu yapılacağına karar verilmesi gerekir.

Tanığın çapraz sorgulanmasında iki tür sorgu vardır. Bunlar yapıcı çapraz sorgu ve yapıcı olmayan çapraz sorgudur.²⁵⁰ Yapıcı çapraz sorgu, tanığın beyanındaki müvekkilin davasına yararlı olan hususların öne çıkarıldı sorgulamadır. Bu sorgulamada yapıcı bir dille tanıkla iletişim kurulur ve sohbet edencesine tanığa sorular yöneltilerek, sorulara cevap vermesi sağlanır. Bu yöntem tanığın gerçeği teyit ya da müvekkilin davasını doğrulamak istendiğinde seçilir. Eğer tanığın güvenilirliğine zarar vererek, hakemlerin önünde itibarsızlaştırmak istiyorsanız yapıcı olmayan çapraz sorgu yönetimini kullanmanız gerekecektir. Yapıcı olmayan çapraz sorgu yönteminde, tanığı kontrol altına alacak şekilde, güçlü, meydan okuyarak, evet –hayır sorularıyla tanığın yönlendirildiği güçlü bir sorgu yöntemidir. Tanığa uygulanacak çapraz sorgu yöntemi tespit edildikten sonra, tanık detaylıca araştırılmalıdır. Tanığın hikayesi nedir? , rakibin iddialarını nasıl destekliyor, ifadesindeki onaylayıcı ya da çelişkili hususların neler olduğu incelenmeli ve çapraz sorgunun ana hatları belirlenmelidir. Çapraz sorgunun ana hatları belirlendikten sonra dilekçelerdeki her iki tarafın iddia ve savunmalar tespit edilerek, kanıtlanması gereken vakıalar belirlenir. Çapraz sorguya tabi tutulacak tanığın beyanı hangi iddia ve savunmalara karşı kullanılacağına karar verilmesi gerekir.

Tanık beyanıyla hangi hususların kanıtlanacağına karar verildikten sonra tanığın beyanları üzerinde detaylı bir çalışma yapılması gerekir. İlk olarak tanıkların ifadeleri en ince ayrıntısına kadar bilinmesi gerekir. Tanık ifadesine hakim olduktan sonra beyin fırtınası yapılarak, soru hazırlanması aşamasına geçilmelidir.

²⁵⁰<https://www.lexisnexis.com/community/insights/legal/b/thought-leadership/posts/five-steps-to-an-effective-cross-examination>

Soru hazırlanma aşmasında, en önemli husus sadece cevabını bildiğiniz sorular hazırlanmalıdır. Burada tanığın fikirlerine değil, dava kapsamında vakıalar hakkında sorgulama yapılacak nitelikte sorular hazırlanmalıdır. Sorular yönlendirici nitelikte hazırlanarak, tanığı adım adım istediğimiz cevaba doğru itecek nitelikte evet- hayır soruları olmalıdır. Her soruda tek bir olguya odaklanmalıdır. Kısa, öz ve net cevaplar alınacak soru oluşturulmalıdır. Bu şekilde tanığın üzerinde hakimiyet kurmanız daha kolay olacağı gibi, hakemlerde istediğiniz kanaati oluşturmuş olacaksınız.

Çapraz sorgulama, ifadenin içinde sorgulanmasında yarar olacak en önemli konularla daraltılmalıdır. Önemli olmayan ve sorgulamayı gereksiz uzatacak hususlarda çapraz sorgu yapılması zamanın boşa harcanmasını sebep olacaktır. Sorular hazırlanırken sorgulamanın güçlü başlayacağı ve güç bitireceği şekilde akış sağlanmalıdır. Bu akış için en önemli 10 konu üzerinde çalışılmalıdır. Fakat duruşma esnasında yaklaşık 4-6 bölüm kullanabilecektir. Duruşmaya fazla taslakla hazırlanılmasının sebebi, tanıklar sorgulandıkça önemli konuların duruşmada daha az önemli hale gelebileceği gibi, önemsiz olan hususlarında da önemli hale gelebileceğinden önlem niteliğinde olacaktır.²⁵¹

Çapraz sorgu yapılmadan önce sorgulamaya konu olacak husus hakkında taslak hazırlanmalıdır. Bu taslakta, sorular yoluyla sorun anlaşılabilir bir hale getirilmelidir. Önemli konulara ilişkin bölümler oluşturulmalı, her bölüm için bir amaç belirlenerek tüm gerçekler ve çıkarımlar tespit edilmelidir. Bu yaparken kronolojik bir sıra izlenmeli ve olaydaki mantık silsilesini bozmadan müvekkilin hikayesini tanığa yöneltilecek sorularla anlatılması sağlanmalıdır. Bu yöntemle olayı anlatmak yerine, tanıklar yardımıyla hakemlere göstermiş olursunuz. Çünkü hakemler, olay hakkında sizin fikirlerinizi değil, kendi edinecekleri kanaat ile ilgilenecektir.

Vakalar hakkındaki nihai amacınızı soruya dönüştürülmeli ve tanıklara onaylatarak istediğimiz cevabı almamız gerekir. Bu nedenle tanıklara açıklama yapmasına sebep olacak nitelikte sorular sorulmaması gerekir. Sadece yönlendirici nitelikte sorular sorulmalıdır. Yönlendirici olmayan nitelikte soruları tanıktan gelecek cevabının ne olduğunun önemi olmayan hallerde sorabilirsiniz. Bu durum genellikle tanığın vaka

²⁵¹ William C. Wagner , Preparing For Your First Cross-Examination Techniques For Effectively (And Simply) Cross-Examining Witnesses, s.4

hakkında uzun uzun haklılığını ispat etmek için açıklama yaparak, gereksiz olarak duruşmayı uzatacaktır. Tanığın sözünü kesmek istediğinizde ise hakemin ve taraf vekilinin itirazıyla karşılaşılacaktır. Bu da çapraz sorgunun etkisini azaltacaktır.

Duruşmadan önce tüm taslaklar hazırlanmalı ve defalarca okunmalıdır. Tüm olasılıklar hesaplanarak, strateji oluşturulmalıdır. Duruşmada olay akışın bozmadan etkili bir çapraz sorgu yapabilmek için duruşmadan önce çokça pratik yaparak, tüm hususlara hakim olduğundan emin olunmalıdır. Etkili soru sorulduğundan da emin olunmalıdır. Çünkü çapraz sorgu için tek bir hakkımız olduğunu unutulmaması gerekir.

3.3.3.4.2. Duruşmada Doğrudan ve Çapraz Sorgu Esnasında Yapılması Gerekenler

Duruşma başlamadan önce tüm evraklar gözden geçirilmelidir. Açılış konuşması yapıldıktan hemen sonra doğrudan sorgusuna geçilen tanık dikkatlice dinlenmeli ve çapraz sorgu taslağının üzerine ya da hazırlanan soru taslaklarıyla teyit edebilecek bir yere not alınmalıdır. Duruşma öncesinde çapraz sorgusu yapılması için hazırlık yapılmış bir tanıkta, notlarla soru taslakları hızlıca gözden geçirilmeli ve hazırlıksız olunan bir husus olup olmadığı kontrol edilmelidir. Doğrudan sorgulama bittikten sonra, hakemler çapraz sorgulamaya ilişkin talep olup olmadığını soracak ve çapraz sorgu aşamasına geçilecektir.

Çapraz sorgu işleminde hazırlanan sorular kadar tanığın üzerinde güç ve otorite kurulması da bir o kadar önemlidir. Çapraz sorgu sırasında tüm hakimiyetin sizde olduğundan emin ve rahat bir tavırla beden dilini aktif kullanılması önemlidir. Bu husus akıldan hiç çıkarılmadan çapraz sorguya başlanmalıdır.

Çapraz sorgu başlamak için öncelikle ayağa kalkılmalıdır. Kendin emin bir tavırla olay akışındaki kronolojik sırayı bozmadan hazırlanan bölümlerdeki sorular tanığın yüzüne bakarak sorulmalıdır. Burada önemli olan tanıktan ne istediğiniz unutulmamasıdır. Tanığın üzerindeki hakimiyet kesintiye uğramadan, fakat çok hızlı olmayacak şekilde kesintisiz sorgu yapılmalıdır. Burada tanıkların doğrudan ifadelerini tekrarlamalarına ve cevaplarını açıklamasına da izin verilmemelidir. Tanık

üzerinde özdenetim kurulmalı, soru sormadıkça konuşmamalı, kısa ve sadece istenilen cevapların alınması sağlanmalıdır. Bu durumun aksi çapraz sorguyu yapan avukatın müvekkiline zarar verebilir.

Duruşmada çapraz sorgu yapılırken tanığa adıyla ya da bir hitapla soru sorulmamalıdır. Örneğin, "Ahmet bey, şirketin evrak denetimini siz yapıyorsunuz değil mi efendim?" yerine "Şirket evraklarının denetiminden siz sorumlusunuz değil mi?" tarzında sorulmalıdır. Hakemde kanaat oluşturmak istediğimiz olgu hakkında doğrudan soru sorulmaması gerekir. Öncelikle bizi o olguya götürecek nitelikteki gerçekler hakkında sorular sorulmalıdır. Her bir soruda sadece tek bir olgu hakkında soru sorularak, ispat istenilen olguya doğru sorgu inşa edilmelidir. Son soruyla güçlü bir kapanış yapılarak, sorgu sonlandırılmalıdır.

Sorgu sırasında sade bir kullanılmadır. Uyuşmazlık teknik bir konuya dayanıyorsa, gerekli olmadıkça teknik terimler kullanılmamalıdır. Hakemler her ne kadar uzman kişiler arasından seçilse de olay yalın bir dille anlatılmalıdır. Teknik terimler kullanılması gerekirse, bu terimleri sıradan bir kişinin anlayabileceği bir dille sizin açıklamanızda büyük yarar olacaktır. Bu hususu netleştirdikten sonra sorguya devam edilmelidir.

Çapraz sorgu yapılırken temel kural cevabını bilmediğimiz soruların sorulmamasıdır. Fakat bazı durumlarda cevabın ne olduğuna emin olmadığımız fakat, sorgulamanın akışı ve yapılan tüm hazırlıklara dayanarak bazen cevabı bilinmeyen sorular sorulabilir. Ama bunun bir risk olduğu unutulmamalıdır.

Çapraz sorgulama esnasında farklı konulara ilişkin bölümler arasında geçiş yapılırken hangi konu hakkında çapraz sorgu yapılacağına hatırlatılmasında faydalı olacaktır. Konu başlığı hatırlatıldıktan sonra genelden özele göre sorgulama yapılmalıdır. Örneğin, rapordaki bir husus ilişkin cevap almak istiyorsak, öncelikle raporun nasıl hazırlandığı bahsederek başlanmalıdır. Daha sonra dikkat çekmek istenilen hususa gelinmelidir. Doğrudan ihtilafli husus hakkında soru sorulmamalıdır. Duruşmada her ne kadar evet- hayır tarzında yönlendirici sorular sorulmuş olsa da bazı tanıklar hakimiyetinizden çıkarak, açıklama yapmaya başlayabilir ya da sorunuza cevap vermeyi reddedebilir.. Bu durumda tanıkla tartışmaya girmeden öz

denetiminizi koruyarak, hakemlere dönülmeli ve soruyu tekrarlayarak, tanığın soruyu cevaplaması istenmelidir. Tanığın sizi alt etmesine izin vermeyin. Tanık, cevaplamamakta ısrar ediyor ya da açıklamaya devam ederse, göz temasını kesin ve diğer konu hakkında soru sorarak hakimiyeti tekrar sağlayın.

Sorgulama boyunca ses tonunuza ve konuşmanıza dikkat edin. Net, yavaş ve hakemlerin rahatça duyabileceği bir sesle kendinizden emin bir ifadeyle sorgulama yapılmalıdır. Sorgulama sırasında sadece tanıkla ilgilenin. Mümkün mertebe dokümanlara bakmak yerine, önceden hazırlanarak doğrudan soru sorulması, hakimiyet kurmayı kolaylaştıracaktır.

3.3.3.5. Hakemlere Öneriler

Tahkim yargılamasında tarafların iddialarının doğru olup olmadığına inandırmak için başvurdukları ispat araçları delillerdir. Hakemler bu delilleri değerlendirerek maddi gerçeğe ulaşmaya çalışacaktır. Bu da yargılamada delillere uygulanacak usulün ne olacağı, delillerin nasıl ileri sürüleceği, kim tarafından ve ne zamana sunulacağı gibi konuları akla geldiği gibi birde bu delillerin doğrulunun teyit edilmesi hususları gündeme gelecektir. Tarafların dosyaya ibraz ettiği belge ve tanık beyanlarının adil yargılama hakkı kapsamında duruşmalarda tartışılması gerekecektir. Her ne kadar yazılı belgeleri hakemlerin inceleme imkanı olsa da uzmanlık gerektiren hususlarda bunu bir bilirkişi yapması gerekecektir. Bu nedenle tahkim yargılamasında vakıaların doğruluğuna ilişkin hakemlerde bir kanaat oluşturmak için tanıkların tarafsızlığını teyit etmenin en iyi yolu çapraz sorgu mekanizmasıdır.²⁵²

Çapraz sorgu, uygulamada tarafların ya da avukatlarının aktif olarak katıldığı bir uygulama olsa da sürecin yönetilmesinde hakemlerin etkin bir rolü vardır.²⁵³ Kıta Avrupası Hukuk sisteminde tanıkların sorgulanmasında hakemler birinci derece rol alırken, Common Law Hukuk sisteminde avukatlar aktif rol almaktadır. Hakemler uygulamada açılış konuşması yaparak duruşmayı başlatır ve akabinde tanıkların dinlenilmesi aşamasına geçilecektir. Bu aşama geçmeden önce hakem taraflarca

²⁵²Ziya Akıncı, Milletlerarası Tahkim, 6 Bası, Vedat Yayıncılık, İstanbul,2021, s.3

²⁵³ Nur Bolayır, Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplamasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, Vedat Kitabevi, İstanbul 2014 (Bolayır-Delillerin Toplaması).s.22-23

sunulan tanık listesini ve yazılı beyanları kontrol etmelidir. Tarafların duruşma öncesinde yazılı beyanını sunduğu tanıklardan başkaca tanık sunulup, sunulmadığı kontrol edilmelidir. Çünkü yazılı beyanı önceden verilmeyen tanığın dinlenip dinlenilmeyeceği hakemin takdirine bırakılacaktır.

Tanık listesini ve tanıkları kontrol ettikten sonra hakemin ilgili tanığın hangi konuda tanık edeceğini bilmesi gerekir. Hakem dosyanın tümüne vakıf ve yazılı tanık beyanlarını hatırlıyorsa, tanıklardan olayı dinlemeden yazılı beyanlarını doğrudan beyan olarak kabul edecektir. Uygulamada da bu durum çok yaygın olarak kabul görmektedir. Hakemler tanıkları dinlemeden, doğrudan sorgu için taraf vekiline söz verebilir. Yargılamanın daha sağlıklı ilerlemesi için sorgudan önce tanığa olayı kısa özetlemesini isteyerek, tanığın rahatlamasını, yazılı beyanların da anlattığı hususları içerip içermediğini kontrol etmesinde yarar vardır. Her ne kadar tanığın sorgulama işlemlerini taraflar yapsa da, bu aşamanın ne kadar etkin, hızlı ve doğru yapılması hakemin maddi gerçeğe ulaşmasını kolaylaştıracaktır.

Bu aşamada tanığı dinlenilmesini isteyen taraf vekili, tanığa önemli olduğunu düşündüğü hususlarda soru sorular yönelterek, tanığın güvenilir ve doğruluğuna vurgu yapan sorular soracaktır. Doğrudan sorgulama işleminde gereksiz ve yargılamayı uzatacak soruların sorulmasına önlenmelidir. Hakemler, her tanık bakımında duruşmada küçük notlara almalı, çapraz sorgu öncesinde olayın eksik veya anlaşılmayan noktalarını soru sorarak netleştirmeli ve yazılı beyanların dışına çıkılmadığından emin olmalıdır.

Tanığın doğrudan sorgusunun bittikten sonra hakem, diğer taraf vekillerine çapraz sorgu yapması için söz hakkı vermelidir. Çapraz sorgu, tanık beyanının doğruluğunu teyit amacıyla ve tanığın hakemlerin gözündeki güvenilirliği azaltmak amacıyla yapılan sorgulama işlemidir. Çapraz sorgu esnasında taraf avukatlarının sert, tanığın üstünde baskı kurarak ve tanığı tahrik edici bir üslup kullanmasına izin vermemelidir. Hakemler, tanığa yapılan müdahaleyi hemen engel olmalı ve tanığın kendini güvensiz hissetmesine izin vermemelidir. Sadece vakıalara ilişkin yazılı beyanlarındaki çelişkiyi ortaya çıkaracak nitelikte soru sorulmasına izin verilmelidir. Uygulama da çapraz sorgu işlemleri çok uzun sürdüğü için hakemlerin gereksiz sorular sorularak yargılamanın uzamasına izin verilmemelidir. Hakemler, çapraz

sorguyla tartıřmalđ ve karmaşık hususların açıklığa kavuşturulmasını sağlaması gerekir.

Çapraz sorgu, tamamlandıktan sonra tanığı dinletmek isteyen taraf vekiline yeniden doğrudan sorgu yapması için söz hakkđ vermesi gerekir. Bu sorgu işlemiyle çapraz sorguda zarar gören tanığın beyanlarının sıhhatini yeniden sağlamak amaçlanır. Tanığın yeniden doğrudan sorgusu bittikten sonra, hakemler taraflarca üzerinde durulmayan ama uyuşmazlığa ilişkin muallak konularda tanığa sorular yöneltebilir. Bilirkişiler ve tanıklar duruşmada hakemlerin yönelttiği soruları yanıtlamak zorundadır. Bu şekilde maddi gerçeğe ulaşmak için sunulan delillerin teyit edilerek, hakemde kanaat oluşmasını sağlayacaktır. Hakemler yargılama boyunca tanıkların dinlenilmesi ve çapraz sorgusu esnasında hukuki dinlenilme hakkđ ve taraflara eşit davranma ilkelerine riayet edildiğinden emin olması gerekir

Tanıkların apraz sorgulama faaliyeti, tahkim yargılaması için kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle süreci yöneten hakemlerin süreç hakkında detaylı bilgiye sahip olması yargılamayı hızlandıracaktır. Tahkim yargılamasında hakemlik tecrübesi fazla olan hakemler için bu süreci yönetmek çok zor olmasa da mesleki tecrübesi az olan hakemler için tahkim merkezleri ya da tahkim kurumlarınca hakemlerin çapraz sorgu sürecini etkin şekilde nasıl yönetileceğine dair bir kılavuz ya da eğitim programlarının katılmaları yargılamaya büyük katkı sağlayacaktır.

BÖLÜM IV

SONUÇ

Tahkim yargılaması, irade özerkliği prensibi üzerine kurulduğu için yargılamaya uygulanacak hukuk taraflarca belirlenecektir. Hem mili hem de milletlerarası tahkimde yargılamaya ilişkin tüm hususlara tarafların karar verebileceği kabul edilmiştir. Taraflar, yargılamasının temelini teşkil eden tahkim sözleşmesi, tahkim yeri, tahkimin dili, deliller ve usule uygulanacak hukuka ilişkin usulü işlemleri serbestçe belirleyebilecektir. Tahkim yargılamasının temelleri irade özerkliği prensibi üzerine kurulu olsa da, bu ilke yargısal temel haklarla sınırlandırılacaktır. Tahkim yargılaması kapsamında irade özerkliğini prensibini sınırlayan temel ilkeler adil yargılanma, hukuki dinlenilme hakkı, taraflara eşit davranma ilkesi, tarafsız ve bağımsız hakemler önünde yargılanma hakkı, dürüst davranma ve doğruyu söyleme ilkeleridir.

Tahkim yargılamasında irade özerkliğinin etkin şekilde kullanıldığı konulardan biride ispat ve ispat aracı olan delillerdir. Taraflar yargılamaya konu edilen uyuşmazlıktaki iddialarını ispat etmek için delil sunmaları gerekecektir. Taraflar delilleri sunarken türlerinin ne olduğu, nasıl toplanacağı ve sunulacağına dair birtakım usul kuralları belirlemeli ya da yasal düzenlemelere atıf yapmalıdır. Düzenlemeler incelendiğinde, milli ve milletlerarası tahkim kurallarında delillere ilişkin detaylı bir düzenleme yapılmamıştır. Bunun yerine taraflarca seçilecek hukuk sistemlerinin uygulanacağı esnek düzenlemelere yer verilmiştir. Bu sebeple tahkim yargılamasında delillerin toplanması, sunulması ve delil türlerine ilişkin farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Tahkimde usule uygulanacak hukuk söz konusu olduğunda tarafların seçebilecekleri ulusal ve uluslararası birden fazla düzenleme bulunmaktadır. Bunlar, Uluslararası sözleşmeler, devletlerin iç hukuk sistemlerindeki tahkim kanunları ve tahkim merkezlerin kendi bünyelerinde oluşturdukları tahkim kurallarıdır. Taraflar, delilere ilişkin usulü kuralların ne olacağına kendileri karar verebilecekleri gibi görev belgesi tanzim edilirken de bu yetkiyi hakemlere de bırakılabilir.

Tahkim yargılamasında hem yazılı delillerin hem de sözlü savunmanın bir arada olduğu karma tahkim yöntemi esas alındığı için tanık delillinin tahkim yargılamasında önemli biri yeri olacaktır. Tahkim yargılamasında vakıa tanığı ve uzman tanık olmak üzere iki çeşit tanık beyanı bulunmaktadır. Her iki tanık beyanının da uyuşmazlığa konu vakıaların ispatında hakemlerin önünde doğrulanması gerekir. Bu nedenle çalışmamızda tahkim yargılamasında ve uygulamada uyuşmazlığa ilişkin vakıaların ispatında vakıa tanığının çapraz sorgusunun nasıl yapılacağı, duruşma öncesi ve duruşma esnasında dikkat edilmesi gereken hususların neler olduğunu incelenecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde delil kavramı, türleri ve delil sözleşmesinin neler olduğu ve delillerin uygulanacak hukuku bakımından irade serbestisi ve sınırlarını açıklanmıştır. Akabinde ikinci bölümünde tahkim hukukunda ulusal ve uluslararası kanuni düzenlemelerde nasıl bir usul benimsenmiş ve delillere ilişkin bir düzenleme olup olmadığı incelenmiştir. Bunun yanında alternatif olarak tahkim merkezlerinin kendi bünyelerinde esnek, hızlı ve kesin çözüm elde etmek için hazırlamış olduğu kurallarda mevcut olduğu ve bu düzenlemelerin birçoğunda hem delillere ve özellikle tanıklık delilin ilişkin hükümler bulunduğu görülecektir. Söz konusu düzenlemelerin delillerin toplanması ve tanık dinleme sürecine ilişkin kısımlarının çoğunlukla benzer hükümler içerdiği ve tabi olduğu sisteme göre farklılık gösterse de taraflara ve hakemlere irade serbesti kapsamında çok geniş bir takdir yetkisi bıraktığı görülecektir.

Ulusal ve uluslararası mevzuattaki bu usulü boşluğunu doldurmak ve delillerin toplanmasında yeknesaklık sağlanabilmesi için Uluslararası Barolar Birliği tarafından oluşturulan, milletlerarası tahkim yargılamasına rehberlik etmek amacıyla IBA Delil Kuralları düzenlenmiştir. Kıta Avrupası hukuk sisteminde IBA Delil Kurallarına alternatif olarak Prag Kurallarıyla yeknesaklık sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kurallar, tarafların isteğiyle bağlayıcı hale gelir ve taraflarca seçilen tahkim hükümlerinin uygulanmasını kolaylaştıran tamamlayıcı nitelikteki hukuk kurallarıdır. Düzenleme incelediğinde vakıa tanıkları ve uzman tanık başlıklarıyla, delilin sunulmasında, duruşmada tanıkların sorgulanması ve delillerin değerlendirilmesine kadarki tüm süreçte taraflara rehber olmaya çalışılmıştır. Çalışma özelinde düzenlemenin sadece vakıa tanıklığına ilişkin hükümleri üzerinde durulmuştur.

Düzenleme incelediğinde vakıa tanığına uygulanacak usulü işlemlerin neler olduğu, tanıkların mahkemeye sunulmasından, sorgulamasına ve tanığın dinlenememesi halindeki sonuçları da içine alan detaylı bir düzenleme yapıldığı görülecektir.

İkinci bölümün son kısmında ise farklı ülkelerin iç mevzuatlarındaki hükümler incelenmiş ve bu düzenlemelerde de benzer hükümlerin yer aldığı gibi, detaylı düzenlemeler yapılmayarak, tarafların irade serbestine çok fazla müdahale edilmediği görülecektir.

Çalışmanın son bölümünde tahkim yargılamasında tarafların iddialarını ispat etmek için hakem heyetine sundukları tanık delili incelenmiştir. Tahkim yargılamalarında uyuşmazlığın çözülmesi için taraflar iddialarını destekler nitelikte yazılı ve sözlü delillerini hakem heyetine sunmaları gerekir. Sözlü delillerden olan tanık delili en eski zamanlardan bu yana ispat aracı olarak tercih edilen bir delil türüdür. Tanık delili, uyuşmazlığa ilişkin vakaların davanın tarafları dışında üçüncü kişilerce edinilmiş bilgilerin hakem heyetine sunulmasıdır. Tahkim yargılamasında tanık kavramının geniş tutularak, aksine bir anlaşma yoksa taraflarında tanık olarak dinlenebileceği düzenlenmiştir. Yine taraflarla bağlantısı olan ve tahkimin sonucundan etkilenecek kişilerde tanık olabilecektir. Bu şekilde usulü işlemlerden doğan ispat zorluklarını ortadan kaldırmak amacıyla esnek bir düzenleme yapılmıştır. Bu da tahkim yargılamasında tanık delilini en az yazılı deliller kadar önemli hale getirmiştir. Bu sebeple tanık beyanların dinlenmesi ve hakem heyeti tarafından değerlendirilmesi için ispat duruşmasında sorgulama yapılmasına ihtiyaç duyulacaktır. Tahkim yargılamasında tanık denildiğinde vakıa tanığı ve uzman tanık olmak üzere ikili bir ayrıma gidildiği görülecektir. Çalışmamızda sadece vakıa tanığının çapraz sorgusu incelenecektir.

Tahkim yargılamasında vakıa tanığın dayanmak isteyen taraf bir dizi usulü işleme başvurması gerekir. Taraflar, uyuşmazlığın ispatında dinletmek istedikleri vakıa tanıklarını yargılamadan önce dava dilekçesiyle birlikte bildirmelidir. Daha sonra hakem heyetine yazılı beyanları sunulan tanıklar duruşmada dinlenmelidir. Tahkim yargılamasında tanık dinletmek isteyen taraf, önceden dinletmek istediği tanıkların bilgileri, hangi konuda tanıklık yapacakları ve yazılı beyanları hakem heyetine sunulmalıdır. Bu beyanlara her iki tarafta ispat duruşması için doğrudan ve çapraz

sorgu için hazırlık yapacaklardır. Duruşma gün ve saatinde sunulan tanıkları hazır etmek tarafların yükümlülüğündedir. Bazı istisna hallerde hakem heyeti, devlet mahkemelerinden yardım isteyerek tanığın dinlenmesi için çalışacaktır.

Tanığın duruşmadan önce dosyaya sunulan yazılı beyanları, ispat duruşmasındaki yapılacak doğrudan ve çapraz sorgu için büyük öneme sahiptir. Öncelikle sorgular yazılı beyanlardaki konularla sınırlı kalacaktır. Bu sebeple yazılı tanık beyanları hazırlanırken çok itinalı davranılmalıdır. Tanık ifadelerine ilişkin bir taslak hazırlamalı akabinde taraf avukatları üzerinde çalışarak, tanığa tekrar göndermeli ve yazılı beyana son hali verilmelidir. Yazılı beyanlarda çelişkili ve çapraz sorgu esnasında tanığı zorlanmasına neden olacak boşluklar bırakılmamalı ve tüm tanıkların beyanlarının birbiriyle uyumlu olmasına özen gösterilmelidir. Tahkim yargılamasında tahkim dili ne olursa olsun tanık ifadeleri, tanığın anadilde hazırlanmalıdır. Tanıklara tahkim dilinden farklı bir dilde sorgulama yapılacaksa, uyuşmazlık konusuna terminolojik olarak hakim olan, simültane yada ardışık çeviri yapacak iyi bir uzmanla duruşmaya gidilmelidir.

İspat duruşmasında tanıklar hazırda bulunmalıdır. Tanık, ifadesi alınca kadar duruşma salonun dışında bekletilmelidir. Hakemler açılış konuşmasını yaptıktan sonra sözlü savunması alınacak tanık, duruşma salonuna alınır ve yemin etmesi istenir. Yemin ihtiyari bir düzenleme olup, tanık isterse etmeyebilir. Sözlü savunma, tanık gösteren taraf avukatının, tanığa soru sormasıyla başlar. Buna doğrudan sorgulama denir. Bu aşamada taraflar uyuşmazlıktaki önemli noktalar üzerinde duracaklardır. Doğrudan sorgulamadan sonra karşı taraf avukatlarınca çapraz sorguya geçilir. Çapraz sorgu aşamasında avukatlar, farklı üslup ve yöntemlerle tanığa pek çok soru yöneltir. Anglo Sakson avukatları, çapraz sorguya tanığın, güvenilirliğine ve itibarına yönelik sorular sorarak başlar. Daha sonra, konuyla bağlantılı sorular sorarak çelişkili beyanlar vermesini ya da yazılı ifadesindeki boşlukları ortaya çıkarmaya çalışırlar. Çapraz sorgudan sonra tanık gösteren tarafa tekrardan doğrudan sorgulama(re-direct examination) olanağı tanınır.

Tahkim yargılamasında tanıkların yazılı beyanları, hakem heyetine sunulmuş olsa bile tanıklar belirli hallerde dinlenmeyebilir. Bunlar yazılı beyanı verilen tanıktan feragat edilmesi ve mahkemenin tanık dinletme talebini reddetmesidir. Duruşmada

tanık dinlenmemesinin bir takım sonuçları olacaktır. Bunlar haklı bir mazereti olmaksızın duruşmaya gelmemesi sebebiyle duruşmada dinlenmemesinin bir takım sonuçları olacaktır. Bunlar haklı bir mazereti olmaksızın duruşmaya gelmemesi sebebiyle duruşmada dinlenmeyen tanığın yazılı beyanları hakem heyetince dikkate alınmayabilir.

Tahkim yargılamasında tanıkların beyanlarını teyit amacıyla kullanılan çapraz sorgunun uygulanması aşamasında mevzuattaki boşluklardan ve uygulayıcılardan kaynaklanan birtakım sorunlar oluşmaktadır. Bunların başında tahkim yerinin Türkiye ve yabancılik unsuru barındıran tahkim yargılamalarında uygulanmak üzere düzenlenen MTK' da delillere ilişkin düzenleme yapılmışsa da, detaylı bir usul öngörülmemiştir. Yine milli tahkim yargılamalarında uygulanmak üzere düzenlenen HMK' da ise benzer bir durum vardır. Bu sadece ulusal mevzuata özgü bir durum olmayıp, ulusal ve uluslararası tahkime ilişkin düzenlemelerde benzer bir durum söz konusudur. Her ne kadar irade serbesti kapsamında taraflara esnek bir alan bırakılsa da uygulama taraflar usule ilişkin bir dizi kurala ihtiyaç duymaktadır. Bunun en önemli göstergesi tarafların sıklıkla kurumsal tahkimi tercih etmeleri ve var olan usulü boşluklara ilişkin IBA Delil Kurallarını atıf yapılmasıdır. Ulusal mevzuatlar incelendiğinde bu hususlar gözden geçirilerek, tarafların irade özerkliğini ihlal etmeden tanıkların dinlemesine ilişkin bir düzenleme yerinde olacaktır. Nitekim ICSID md.38 benzer bir düzenlemenin var olduğu görülecektir.

Çalışmamız son kısmında, mevzuatta yer almasa da avukatlara ve hakemlere süreç hakkında bilgi vermek ve duruşmaya hazırlanmaları için deneyimli avukatların tahkim yargılamaları sonucunda edindikleri tecrübeler ışığında çapraz sorgu hazırlık rehberi oluşturulmaya çalışılmıştır. Her ne kadar ulusal ve uluslararası mevzuatta çapraz sorguya ilişkin detaylı bir düzenleme olmasa da avukatların yargı tecrübeleriyle elde ettikleri çapraz sorgu öncesinde ve sırasında etkili olmak için bir dizi yapılacaklar listesi vardır. Bunlar, duruşma öncesinde çapraz sorguya hazırlanmanın ilk adımı tanıktan tam olarak ne istediğini bilerek başlamaktır. Tanığın çapraz sorgulanmasındaki amaç, tanığın güvenilirliğini mi zedelemek mi yoksa müvekkilimin beyanlarını mı doğrulamak olduğuna karar verildikten sonra tanık sorgulanarak nereye varılmak istendiğini bilinmeli ve ona göre bir yol haritası çizilmelidir.

Çapraz sorguya hazırlanırken, tanık beyanları detaylı olarak okunmalı ve not alınmalıdır. İddialarımızı destekleyen ya da müvekkilin davasına zarar verebilecek tüm hususlar tespit edildikten sonra çapraz sorgusu yapılacak tanıklar belirlenmelidir. Akabinde bu tanıkların her biri için ayrı çapraz sorgu taslakları hazırlanmalıdır. Bu taslaklarda tanık beyanındaki en önemli konuların tamamı hakkında sorular hazırlanmalı ve duruşmadan önce bu taslaklardaki tüm detaylara hakim olunmalıdır.

Tahkim yargılamasında duruşma esnasında hakem heyeti açılış konuşmasını yaptıktan sonra tanıkların dinlenmesine geçecektir. Doğrudan sorgusu tamamlanan tanık, karşı taraf avukatınca çapraz sorguya alınacaktır. Bu aşama da çapraz sorgu yapan avukat kendine emin, rahat ve tanık üzerinden hakimiyet kurarak sorgulamaya başlamalıdır. Çapraz sorgu sırasından olay akışını bozmadan sadece önemli konulara da tanığa kısa, öz ve yönlendirici nitelikte sorular sorarak hakemlerde kanaat oluşturulmaya çalışılacaktır. Burada en önemli nokta cevabını bilinmeyen hiçbir konuda çapraz sorgu yapılmamasıdır. İspat duruşması delil elde etmek için değil var olan delillerin tartışılması içindir. Çapraz sorgu sırasında tanıklar aktif dinlenmeli ve tanığın akıştan kopmadan, ifadelerini tekrarlamadan, sorulara eksiksiz cevap vermesi sağlanmalıdır. Tanıktan istenilen cevap alındıktan sonra sorgulama bitirilmelidir. Çapraz sorgunun gereksiz uzatılması, istenmeyen sorunların oluşmasına neden olabilir.

Çapraz sorgu yapılırken sadece taraflar değil hakemlerde aktif olarak süreci etkin şekilde takip etmelidir. Çapraz sorgu esnasında taraf avukatlarının sert, tanığın üstünde baskı kurarak ve tanığı tahrik edici bir üslup kullanmasına izin vermemelidir. Hakemler, tanığa yapılan müdahaleyi hemen engel olmalı ve tanığın kendini güvensiz hissetmesine izin vermemelidir. Sadece vakıalara ilişkin yazılı beyanlarındaki çelişkiyi ortaya çıkaracak nitelikte soru sorulmasına izin verilmelidir. Uygulama da çapraz sorgu işlemleri çok uzun sürdüğü için hakemlerin gereksiz sorular sorularak yargılamanın uzamasına izin verilmemelidir. Hakemler, çapraz sorguyla tartışmalı ve karmaşık hususların açıklığa kavuşturulmasını sağlaması gerekir.

REFERANSLAR

- Akıncı, Ziya : “ Milletlerarası Tahkim” , 6 Bası, Vedat Yayıncılık, İstanbul,2021
- Akıncı, Ziya :Prag Kuralları ve Milletlerarası Tahkim (MHB, Prof. Dr. Cemal Şanlı’ya Armağan, 2020/1, s. 481-495) (Akıncı-Prag Kuralları).
- Akil, Cenk : Deliller Bakımından Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Sınırlarına İlişkin Tartışmalar Üzerine Kısa Bir Değerlendirme (TNBHD 2020/1, s. 115-131) (Akil-Davayı Aydınlatma Ödevi).
- Akil, Cenk :Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı (ABD 2011/2, s. 171-183) (Akil-Uzman Tanık).
- Alangoya, Yavuz: “Medeni Usul Hukukunda Vakıaların Ve Delillerin Toplanması İlişkin İlkeler” , İstanbul,1979
- Allen, Ronald R.: “United States”, Evidence İn International Arbitration” Proceedings,Ed.Peterv.Eijsvoogel, Kluwer Law International, 1994
- Ansay, Tuğrul: “İnternational Arbitraion İn Turkey, The American Rewiew Of İnternational Arbitration” , Y.2003, Vol.14, No:3
- Arslan Ramazan, Yılmaz, Ejder, Taşpınar Ayvaz, Sema Ve Hanağası, Emel: “Medenî Usul Hukuku” , 7. Baskı, Yetkin Basım Yayım Ve Dağıtım, Ankara, Ekim 2021.
- Aşit ,Recep : “Delil Sözleşmeleri Bakımından İrade Serbestîsinin Sınırı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, İstanbul,2015
- Atalı, Murat, Ermenek, İbrahim Ve Erdoğan, Ersin: “Medenî Usûl Hukuku”, Yetkin Basım Yayım ve Dağıtım, 4. Baskı, Ankara, Ekim 2021.
- Aydoğan, Aykut: ‘Milletlerarası Tahkim Kanunu Kapsamında Cereyan Eden Tahkim Usulü” , İstanbul, Beta, 2003
- Aygül Musa, “Milletlerarası Ticari Tahkimde Tahkim Usulüne Uygulanacak Hukuk ve Deliller” , 2. Bası, On İki Levha Yayınları, İstanbul,2014
- Bienvenu ,Piere / Valasek ,Martin J.: “Witness Statements And Export Reports, The Art Of Advocacy İn İnternational Arbitration”

Bienvenu, Piere/Valasek Martin J. : Witness Statement and Expert Reports, The Art of Advocacy in International Arbitration, s.235-280

Bilgiç, Haluk: “Ticari Tahkimde Yabancılık Unsuru Makalesi”

Bishop, Doak/Miles, Craig, S: “Arbitration(Alternative Dispute Resolution Handbook, Alternative Dispute Resolution Section of the State Bar of Texas, Dallas, 2003 s.59-86

Blackaby ,Nigel / Partasides; Constantine / Redfern; Alan / Hunter ,Martin: “Redfern And Hunter On International Arbitration” , Oxford University Press, New York, 2015

Blackaby ,Nigel: “Witness Preparation A-Key To Effective Advocacy In International Arbitration, Arbitration Advocacy In Changing Times” , Icca Congress Series No:15

Blackaby, Nigel / Partasides, Constantine : “Law And Practice Of International Commercial Arbitration” , 4. Bası, London, Sweet&Maxwell, 2004

Bolayır, Nur: Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplamasında Tarafların ve Hâkimin Rolü, 1. Bası, Vedat Kitabevi, İstanbul 2014 (Bolayır-Delillerin Toplaması).

Born, Gary B.: “International Arbitration And Forum Selection Agreements, Drafting And Enforcing” , Kluwer Law International, 2021

Budak, Ali Cem: Yeni Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nun Tahkim Hükümleri (UTTDER 2012/1, s. 31-60) (Budak-Tahkim Hükümleri).

Buluttekin, Derya: “Hukuk Muhakemeleri Kanununa Göre Tahkimin Değerlendirilmesi (HMK M. 407-444)” , DÜHFD, Cilt: 27, Sayı: 46, Yıl: 2022, S. 251-294

Bühler Michael/Carroll Dorgan: “Witness Testimony Pursuant To The 1999 Iba Rules Of Evidence In International Commercial Arbitration – Novel Or Tested Standards?”, Journal Of International Arbitration” , Vol.17, I.1, Kluwer Law International, 2000

Bühler,Michael/Webster,Thomas: “Handbook of ICC Arbitration” , Sweet & Maxwell, 4.Bası, 2018

Cairns, David J. A. : “Oral Advocacy And Time Control In International Arbitration” , Essay.12 March 2010

Carbonneau, Thomas E.: “The Law And Practice Of Arbitration” , 2.Bası, New York, Juris Publishing, 2007.

Christopher Nater-Bass: “Swiss Rules Of Arbitration” , Futher Written Statements, Basel, 2005

Cremades ,Bernardo / Cairns, David: “Cross- Examination And International Arbitration” , Between East And West: Essays İn Honour Of Ulf Franke, New York ,2010

Çelikoğlu, Cengiz Topel : “ Medeni Usul Hukukunda Avukatın Delil Toplaması”, Ankara 2014.

Davidson ,Robert B. / Mueller: Werner :Procedural Matter Checklist, “International Arbitration Checklists” , Ed. Lawrence W. Newman , Grant Hanessian , Juris Publing, 2004

Davidson, Robert B. /Mueller, Werner: “Procedural Matters Checklist , International Arbitration Checklist” , Ed. Lawrence W. Newman, Grant Hanessian, Juris Publishing, 2010

Dayınlarlı, Kemal : Milletlerarası Tahkim Rehberi, 1. Bası, Dayınlarlı Yayıncılık ,Ankara 2014 (Dayınlarlı-Rehber).

Demir Gökyayla, Cemile : Milletlerarası Tahkimde İspat Hakkı ve Sınırlarına Uygulanacak Hukuk (MHB 2020/2, s. 729-773) (Demir Gökyayla-İspat Hakkı).

Demircioğlu, Yaşar: “Medeni Usul Hukukunda İnsan Hakları Ve Adil Yargılanma Güvenceleri” , Yetkin, Ankara, 2007

Den Van ,Berg: “Organizing An Internatonal Arbitration: Practice Pointers”, Newman, Lawrence W/ Hill, Richard S. (Eds, The Leading Arbitrators’ Guide To İnternational Arbitraton, New York 2008

Deren Yıldırım, Nevhis : Panel (Adalet Bakanlığı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı’nda İç Tahkim (m. 411-448) Paneli, 23 Mart 2007, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 437) (Deren Yıldırım-İç Tahkim Paneli).

Dımolıtsa, Antonias :Giving Evidence : “Some Reflections On Oral Evidence Vs Documentry Evidence And On The Obligations And Right Of The Witness”, Levy, Laurent: Arbitration And Oral Evidence, Paris 2005

Doğan Vahit: “Milletlerarası Özel Hukukta İspata Uygulanacak Hukukun Tespiti” (1998) 6(1-2) SÜHFD İn Prof. Dr. Süleyman Arslan’a Armağan 787-819

Doğan, Vahit :Milletlerarası Ticaret Hukuku, 2. Bası, Savaş Kitabevi, Ankara 2023 (Doğan-Milletlerarası Ticaret).

Dural, Mustafa/ Sarı, Suat: “Türk Özel Hukuku, Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri”, C:I, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2020

Ekşi, Nuray : “Milletlerarası Ticaret Hukuku”, 4. Bası, İstanbul, Beta, 2021

Ekşi, Nuray : Türkiye’de Kurumsal Tahkim, İstanbul 2020 (Ekşi-Kurumsal Tahkim).

Ekşi, Nuray: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Tahkim”, Beta Yayıncılık, İstanbul 2019.

Erdem, H. Ercüment: “Milletlerarası Ticaret Hukuku” ,On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2020

Erdem,H. Ercüment: “ The Rode Of Trade Usages İn ICC Arbitration”,Milletlerarası Ticaret Hukuku İlgili Makaleler, İstanbul, (2007-2016)

Erdem,H. Ercüment: “Lex Mercatoria Ve ICC Tahkimi”, Milletlerarası Ticaret Hukuku İle İlgili Makaleler, İstanbul 2007

Eren, Fikret: “Borçlar Hukuk Genel Hükümler”, Bası 17, Yetkin Yayıncılık, Ankara,2023

Franke, Ulf: “International Arbitration İn Sweden, American Society Of International Law Proceedings”, 1982

Gaillard, Emmanuel / Savage ,John: Fouchard, Gaillard, “Goldman On International Commercial Arbitration”, The Hague/Boston/ London ,1999

Gençcan, Ömer Uğur : 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yorumu, Ankara 2013.

Göksu, Mustafa : Hukuk Yargılamasında Karşı Tarafın Elindeki Belgelere Delil Olarak Başvurulabilmesi (ABD ve İngiliz Hukuk Sistemlerindeki Discovery ve Disclosure Kurumları İle Karşılaştırılmalı Olarak) (MİHDER 2009/2, s. 251-282) (Göksu Belgelere Delil Olarak Başvurulabilmesi

Gökyayla, Cemile :Tahkimde Belge İbrası (Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Gelişmeler Sempozyumu, Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi 2019, s. 459-469).

Gökyayla, Cemile Demir: “Tahkimde Taraflarca Getirme İlkesi Ve Delil İkamesi ,Tahkim Güncel Sorunlar(I-IV)”, Türk Tahkim Akademisi, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul,2022

Güleç, Şafak : Tahkim Yargılamasında Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevinin Yeri (Prof. Dr. Necmeddin M. Berkin’e Armağan, İstanbul 2021, s. 585-602).

Güvenalp, Ferda Nur :Milletlerarası Tahkimde İddia ve Savunma Hakkının İhlali, İstanbul 2018.

Hacıbekiroğlu Ömeroğlu, Ekin :Milletlerarası Tahkim Hukukunda Görev Belgesi (DEÜHFD, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, 2014/Özel Sayı, C. 2, İzmir 2015, s. 1885-1912).

Hacıbekiroğlu, Ekin; Milletlerarası Tahkim Hukukunda Deliller, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul,2012

Harbst, “Uluslararası Tahkimde Tanıkların İncelenmesi Ve Hazırlanması İçin Bir Avukatın Kılavuzu”, Wolters Kluwer ,2015

Hober, Kaj / Sussman, Howard S: “Cross İn İnternational Arbitration”, 2014

Hobér; Kaj I/ Sussman ,Howard S. : “Cross Examination İn International Arbitration”, Oup Oxford ,2014

Holtzmann, Howard M./ Neuhaus, Joseph E. : A Guide to the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration: Legislative History and Commentary, Kluwer Law International 1989.

<https://elibrary.law.psu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1021&context=arbitrationlawreview>

<https://www.lexisnexis.com/community/insights/legal/b/thought-leadership/posts/five-steps-to-an-effective-cross-examination> International Bar Association: IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration, Adopted by a Resolution of the IBA Council 29 May 2010, London 2010 (International Bar Association IBA Rules on the Taking of Evidence).

Jaksic ,Aleksandar: “Arbitration And Human Rights”, Frankfurt Am Main, Peter Lang, 2002

Kalpsüz, Turgut :Hakemlerin Tarafsızlığı ve Bağımsızlığı (ICC Türkiye Milli Komitesi Milletlerarası Tahkim Semineri, 21 Mart 2008 Ankara, s. 27-52) (Kalpsüz-Hakemlerin Tarafsızlığı).

Kalpsüz, Turgut:Milletlerarası Tahkim Kanunu'nda ICC Tahkim Kaideleri ile IPL'den Esinlenen Hükümler (ICC Türkiye Milli Komitesi, Milletlerarası Tahkim Semineri, 4 Temmuz 2007 İstanbul, s. 29-48) (Kalpsüz- IPL'den Esinlenen Hükümler).

Kalpsüz, Turgut:Panel (Adalet Bakanlığı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda İç Tahkim (m. 411-448) Paneli, 23 Mart 2007, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 437) (Kalpsüz İç Tahkim Paneli).

Kalpsüz, Turgut : Tahkim Yargılamasında Deliller (ICC IX. Milletlerarası Tahkim Semineri, 19 Nisan 2011 Ankara, s. 31-40) (Kalpsüz-Deliller).

Kalpsüz, Turgut: “İsveçre Hukukunda Milletlerarası Tahkim, Milletlerarası Tahkim Konusunda Yasal Bir Düzenleme Gerekir Mi?” , Ankara, 1997

Kalpsüz, Turgut: “Türkiye’de Milletlerarası Tahkim” , 2. Bası, Ankara,2010

Kaplan, Yavuz : Milletlerarası Tahkimde Usule Aykırılık, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002 (Kaplan-Usule Aykırılık).

Kaplan, Yavuz: “Milletlerarası Tahkimde Hakemin Ve Tenfizin Reddi Sebebi Olması Açısından Bağımsızlık Ve Tarafsızlık İlkesi”, MHB, Yıl: 22, S: 1-2, 2001

Karaaslan, Varol:Medenî Usûl Hukukunda Hâkimin Davayı Aydınlatma Ödevi, Ankara 2019.

Karaca, H. Akif: Milletlerarası Tahkimde Hakemin Reddi Sebebi Olarak Hakemin Tarafsızlığını ve Bağımsızlığını Ortadan Kaldıran Haller (MÜHF-HAD 2015/1, 205-238).

Karadaş, İzzet: 6100 Sayılı HMK’ da Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim, Ankara 2013.

Karadaş, İzzet: “6100 Sayılı HMK’ da Düzenlenen Ulusal (İç) Tahkim”, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.

Kartal, Bünyamin: “Enerji Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözümü Ve Stockholm Ticaret Odası Tahkimi”, 1. Bası, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2020

- Kaufmann-Kohler, Gabrielle: “Soft Law İn International Arbitration: Codification And Normativity”, Journal Of International Dispute Settlement, Vol.I, No.2, 2010
- Kılıçoğlu, Mustafa:6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu El Őerhi, Legal Yayıncılık, Şubat 2012.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip: “Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Borçlar Hukukuna Giriş-Hukuki İŞlem-Sözleşme”, C:I, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2008
- Konuralp, Cengiz Serhat: “Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Tahkim”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı YayımlanmamıŐ Doktora Tezi, İstanbul 2011.
- Konuralp, Haluk: “Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı”, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2009
- Konuralp, Haluk: Medeni Usul Hukukunda Yazılı Delil Başlangıcı, Yetki Yayıncılık, Ankara ,2009
- Korucu, Yavuz : Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Tahkim, Ankara 2015.
- Kurkela, Matti S./Turunen, Santtu/ Conflict Management Institute (COMI): Due Process in International Commercial Arbitration, Oxford University, New York 2010.
- Kuru, Baki/Aydın, Burak :”Hukuk Muhakemeleri Usulü- Cilt:2”, Yetkin Yayıncılık İstanbul, 2021
- Kühner,Devlet: The Revised Iba Rules On The Taking Of Evidence İn International Arbitration , Journal Of International Arbitration, Vol. 27,I,6, Kluwer Law International, 2010
- Levy, Laurent : “Testimonies İn The Contemporary Practice:Witness Statement And Cross- Examination”, Arbitral Procedure At The Dawn Of The New Millennium, Reports The International Colloquium Of The Cepadı October 15, 2004, Brussel
- Lew, Julian D. M./ Mistelis, Loukas A. / Kröll,Stefan: “Comparative International Commercial Arbitration”, Kluwer Law International, 2003
- Lörcher, Gino:Yeni Alman Tahkim Kanunu (Çev. İbrahim Özbay/Zekeriyya Arı) (SÜHFD 2001/3-4, s. 29- 40).

- Mcallister, Bruce A./Bloom, Amy: “Evidence In Arbitration”, Journal Of Maritime Law&Commerce, Vol.34, No.1,2013
- Netherlands Arbitration Institute: Arbitration Rules, in force as of 1 January 2015, Rotterdam 2015.
- Nomer, Ergin: Cemal Şanlı: “Devletler Hususi Hukuku”, 21 Bası., İstanbul, Beta, 2015
- Nomer, Ergin/Ekşi, Nuray/ Öztekin Gelgel, Günseli: “Milletlerarası Tahkim Hukuku, Yetkin Yayınları, 2016
- O’malley ,Nathan D.: “Rules Of Evidence In International Arbitraion”, An Annotated Guide, London 2012
- Oetiker, Christan: “Witness Before The International Arbitral Tribunal”, Asa Bulletin, Vol.25, Issue 2
- Oğuzman, Kemal / Öz, Turgut: “Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-1”, 19. Bası, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2021
- Osmanoğlu, Burcu: Uluslararası Ticari Tahkimde Taraf Vekillerine Uygulanan Etik Kurallar ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar (MHB 2019/1, s. 275-294)
- Ömeroğlu, Ekin: Hukuk Muhakemeleri Kanunu’na Göre Tahkim Yargılama Usulü (KHÜHFD 2014/1, s. 145-158).
- Ömeroğlu, Ekin: “Milletlerarası Tahkim Hukukunda Görev Belgesi”, Hakan Pekcanitez ’E Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.16, 2014
- Özbay, İbrahim: “1998 Alman Tahkim Hukuku Reformu ve Bu Reforma İlişkin Özellikler”, Ünal Tekinalp’ e Armağan, C:1ı, İstanbul, Beta, 2003
- Özbay, İbrahim Ve Korucu, Yavuz: “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim”, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016
- Özbay, İbrahim/Korucu, Yavuz: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim, Ankara 2016.
- Özbek, Mustafa Serdar: “Tahkim Hukuku”, 2.Cilt, Yetkin Yayınları, Ankara, 2022

- Özcan, Büşra: “Milletlerarası Ticarî Tahkimde Tarafların Eşitliği İlkesinin Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2020
- Özekes, Muhammet: “Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı”, Ankara, Yetkin Yayınları, 2003
- Özgenç, Zeynep: “Brüksel I BIS Tüzüğü Uyarınca Yetki Anlaşmalarının Geçerliliği”, Public And Private International Law Bulletin, Volume: 37, Issue: 2, 641-649
- Özsunay, Ergun: “Uluslararası Tahkimde Delillerin Sunulması”, Milletlerarası Tahkim Semineri, 2006
- Öztek, Selçuk: Milletlerarası Tahkim Yargılamasında Duruşma (Prof. Dr. Ramazan Arslan’a Armağan, C. 2, Ankara 2015, s. 1301-1313) (Öztek-Duruşma)
- Pekcanitez, Hakan: “Hukuki Dinlenilme Hakkı”, Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, İzmir, 2000
- Pekcanitez, Hakan /Atalay, Oğuz/ Özekes, Muhammet: “Usul Medeni Hukuku”,15. Bası,On İki Levha Yayıncılık,İstanbul,2020
- Pekcanitez, Hakan: “Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı’nın Tanıtımı”, Medeni Usul Ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Değerlendirilmesi, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 123, Ankara 8-9 Eylül 2006
- Pietrowski, Robert: “Evidence İn International Arbitration”, Arbitration International, Vol.22, I.3, Kluwer Law International, 2006
- Polat Ortakaya, Malike: Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) Tahkim Uygulaması, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2018.
- Prekop, Roman/Petho,Peter : Opening Statements at Evidentiary Hearings (CYArb 2017, Vol. 7, s. 117-134) (Prekop/Petho-Opening Statements)
- Redfern, Alan/Hunter, Martin: Law and Practice of International Commercial Arbitration, London 1999.
- Reichert, Douglas D. : Witness Testimony in International Arbitration: A Human Element (Türkiye Milletlerarası Ticaret Odası Milletlerarası Tahkim Semineri, 2 Nisan 2010 Ankara, s. 101- 112)

Sachs, Klaus / Schmidt- Ahrendts, Nils: “Prococol On Expert Teaming: A New Approach Advocacy İn Changing Times”, Icca Congress Series, No:13, 2011

Sanders, Pieter : Quo Vadis Arbitration? Sixty Years of Arbitration Practice, Hague 1999 (SandersArbitration Practice).

Sarisözen, M. Serhat: Medeni Usul Hukukunda Soru Yönelme ve Çapraz Sorgu, Ankara 2016 (Sarisözen- Çapraz Sorgu)

Schlabrendorff, Fabian: “Interviewing And Preparing Witnesses For Testimony İn International ArbitrationProceedings: The Quest For Developing Transnational Standards Of Lawyers’ Conduct”, Liber Amicorum Bernardo Cremades, Ed.

Schlaepfer, Anne Veronique: Witness Statements, Arbitration And Oral Evidence, Paris, 2005

Schneider, Michael E. : “Witness İn İnternational Arbitration, Presentation Of Material From Arbitration Practice”, Asa Bulletin, Vo 11, Issue 2, 1993

Swiss Chambers’ Arbitration Institution: Swiss Rules of International Arbitration (Swiss Rules), The Swiss Chambers of Commerce Association for Arbitration and Mediation, June 2012.

Şanlı, Cemal: “Milletlerarası Ticari Tahkimde Esasa Uygulanacak Hukuk”, Ankara, 1986

Şanlı, Cemal: “Uluslararası Ticari Akitlerin Hazırlanması ve Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları”, 3. Bası, İstanbul, Beta, 2023

Tallerico ,Thomas/ Behrendt, J. Adam: “The Use Of Bifurcation And Direct Testimony Witness Statements İn International Commercial Arbitration Proceedings”, Journal Of International Arbitration, Vol.20, I.3, Kluwer Law International, 2003

Teomete Yalabık, Fulya: Assuring Due Process via Section 68 of the English Arbitration Act 1996: A High Barrier for Challenging Arbitration Awards? (MİHDER 2020/3, s. 803-834) (Teomete Yalabık-Due Process).

Teomete Yalabık, Fulya: Devlet Yargılamasında Hâkimin, Milletlerarası Tahkimde Hakem Heyetinin Tanıkların Mahkemeye Çağrılmasında ve Sorgulanmasındaki Rolü (MİHDER 2017/2, s. 373-422).

Teomete Yalabık, Fulya : Questioning Expert Witness in Litigation and International Arbitration: How to Prevent Partisan Expert Reports and “Battle of Experts” (MİHDER 2020/1, s. 133-162) (Teomete Yalabık-Battle of Experts).

Türegün, Necip: Panel (Adalet Bakanlığı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda İç Tahkim (m. 411-448) Paneli, 23 Mart 2007, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No: 437).

Vaitll, Jonathan R: "Cross İn İnternational Arbitration", 2016, 8. Y.B. Arb& Mediation,2016

Wancymmer, Jeff: "Procedure And Evidence İnternational Arbitration", Zuidpoolsingel, NI 2012

Teomete Yalabık, Fulya: "İngiliz ve Amerikan Hukuklarında Vakıaların Getirilmesi ile Delillerin Toplanması Hakimin Rolü ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", İstanbul, On İki Levha Yayıncılık,2016

Yeşilırmak Ali, "ICC Tahkim Kuralları Ve Uygulaması", On İki Levha Yayınları, İstanbul,2018

Yeşilırmak, Ali / Esin, İsmail: "1958 New York Sözleşmesi'nin Yorumlanmasına İlişkin ICC Rehberi: Hakimler İçin El Kitabı", Lahey, 2015

Yeşilırmak, Ali: "Provisional Measures İn International Commercial Arbitration", The Hague, Kluwer Law International, 2003

Yeşilırmak, Ali: "The Turkish International Arbitration Law Of 2001", Journal Of International Arbitration, Vol. 19, I. 2, Klurwer Law İnternational

Yeşilırmak, Ali: "Türkiye'de Ticari Hayatın Ve Yatırım Ortamının İyileştirilmesi İçin Uyuşmazlıkların Etkin Çözümünde Doğrudan Görüşme, Arabuluculuk, Hakem-Bilirkişilik Ve Tahkim: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri", İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2011

Yeşilova, Bilgehan: Tahkime Uygulanacak Hukuk (Lex Arbitri), Teorik Temelleri ve Düşündükleri (YÜHFD 2007/1, s. 262- 349) (Yeşilova-Tahkime Uygulanacak Hukuk)

Yeşilova, Bilgehan: "Tahkime Uygulanacak Hukuk (Lex Arbitri), Teorik Temelleri Ve Düşündükleri", Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, Yıl: 2007, S. 262-349.

Yıldırım, Mehmet Kâmil: Medeni Usul Hukukunda Delillerin Değerlendirilmesi, İstanbul 1990 (Yıldırım Delillerin Değerlendirilmesi).

Yüksel, Armağan Ebru Bozkurt: "UNCITRAL ve UNCITRAL Model Kanunu'na Genel Bir Bakış", Taad, Cilt:2, Yıl:2, Sayı:4 (20 Ocak 2011)

Zuberbühler ,Tobias / Hofmann ,Dieter / Oetiker,Christian / Rohner ,Thomas :
“IBA Rules Of Evidence”, Zurich,2012

Schneider, Michael E.: “Witness in International Arbitration” ASA Bulletin, Vo.11,
Issue 2, 1993, s.446-465

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyadı: Merve ACAR

İletişim Bilgileri:

E-posta:

Eğitim:

- 2012 - 2013 İngilizce Hazırlık Eğitimi, Akdeniz Üniversitesi
2013 - 2017 Hukuk Lisans Programı, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
2020 - 2023 Uluslararası ve Mukayeseli Hukuk Yüksek Lisans Programı, İbn Haldun Üniversitesi, Türkiye

İş Deneyimi:

- 2017-2018 : Antalya Barosunda Avukatlık Stajı
2018- : Antalya Barosuna Bağlı Serbest Avukatlık